

Mukaddeme	---	I - 3
I Avrupa ekolunun mümessilleri	4 -73
I İ.Şinasi	4 -I3
II Kemal	I3 -27
III Osmanlı İلمي Cemiyeti	27 -3I
IV Türkiyede çok eski gazeteler	3I -37
V Tevfik Abu-Z-Ziya	37 -46
VI A.Mithat	,, , , ,	46 -5I
VII Abdul-Hak Hâmit	5I ,54
VIII M,Ekrem	54 -57
ix Şmeseddin Sami	57 -6I
X M.Naci	62 -64
XI Garb tesirinin netaici	64 -69

<u>İlave:</u> Osmanlı edebiyatında Ruslar ve tercümeleri	70 -73
---	-------	--------

Gallomaniya Hicviyeler :

I. Ali Ulvi	
II. H.Rahmi	
III. Dini İrtica, polemik eserler , İslamın müdafaası I - IV	80 -89
IV Milli Hareket	90-II3
I. Dil münakaşaları	90- 94
II. Halk edebiyatı ile münasebet	94- 96
III. M.Tevfik	96- 99
IV. A.Rasim	I00
V . Nabi-Zade Nazım	I0I-I02
VI. Lastikli Sadt	I02-I03
VII. M.Emin	I03-I08
VIII. "Filosof "Rıza Tevfik	I08-II2
ix. Halka ilginin kuvetlenmesi	
V. Serveti fûnun dergisi etrafında topllanmış, geç vaktın garbçılarını yazarlar grubu.....	II4-I43
I. Gençliğin manevi yükselişi , , , , ,	II4-II6
II. Sami Paşa-Zade Sezai	II6-II7
III. Serveti Fûnun Dergisi	II7-II9
IV. Tevfik Fikret	II9-I22
V. Cenab Şehab-Ed-din	I22-I23
VI. H.Suat	I23-I23
VII. A, Hikmet	I25-I33
VIII. Uşaki-Zade Halit-Ziya	I33-I36
ix. H.Cahit	I36-I37
x. M.Rauf	I38-I40
XI, Edebiyat Yaşığı, Matbuatın durumu..	I40-I43
XII. İstidlâl	-I43

İlave.: Edebi durum "Müstakbel Şafak
Edebiyatta Hareket:
Osmanlı yazarlarının esamî rehberi
Osmanlı Periodik neşriyatın rehberi

OSMANLI YAZARLARININ ESAMI REHBERİ

ABDULLAH TEVFİK 59	KADRI (YAKUT) 144
ABU-Z-ZİA TEVFİK 5,13,17 37,-46,74	KASAB (TODOR) 35-36
AGAHI (PAŞA) 6	KEMAL (ALİ) 59,69,94
AKİF (MEHMET) 146	KEMAL NAMIK 13,27,38,41,43,4 51,84,117
ALİ HÜSEYİN-ZADE 67	KAZIM (MUSA) 72
ALİYE (FATİMA) 86-87	KAMİL (NAMAN) 87-88
AHMET FAZİL 115	LAMİ (EMİN) 73
BAYZITOV 84	LİYALİ 90-91
BİRCHEVİ 82	MELİH (İZZET) 74, 145
BÜLENT (EMİN) 145	MEHMET (AĞA) 23,41,42,46-51,6 63,71,72,98,133
VASFI 62	MURAT 71,72
VELED-ÇELEBİ 61,115	NACİ (MUALLİM) 62-67-137
VEÇİHİ 102	NADİR (ALİ) 124
VEFİK (PAŞA) 28-20,91	NAZİM HABİZADE 101,102
VİZENCAL 71	NAZİF (SÜLEYMAN) 93
CAHİT HÜSEYİN 93,119,123	NEYİR 145
CEVDET (ABDULLAH) 67,136-137	NEP'İ 26
CEVDET (AHMET) 67-84	NİGAR--BİNT--OSMAN 117
CEVDET (PAŞA) 91	NURİ 66
ZEKİ 85-86	NURİ CELAL 74
ZİYA (PAŞA) 53,68	NÜSRET (ALİ) 122
ZÜHDI (ABDULLAH) 73,117	NÜZHET 66-67
ZÜHDI (MEHMET) 72	NÜZHET (RİZA) 113
İBRAHİM (HACI) 92	RASİM (AHMET) 66-100
İHSAN (AHMET) 76,118,114	RATİB (MURAT) 145

M U K A D D E M E

Hulasaları tipografik usulu ile neşire başlarken ben bir takım uslubî düzeltmeler yaptım, zaten bazı parçalar çıkarılmış ve bazı şeyler ilave edilmiştir. Materyalların taksimatına ilişilmemiştir. Osmanlı yazarların garb (Fransız) nüfuzu altında bulunduklarını dair sathî surette dokunmuş idi. Bana göre evvela dış tesirlerinin hududutları tespit edilmeli ve Osmanlı yazarların bulunduğu muhitin intere ve temayülü bilinmelidir. Başka işlerimle meşgul olduğum veçhile henüz garb tesiri hakkında gereken derinlik ve ciddiyetle meşgul olamadım ve bu işi ileriye bırakıyorum, zaten ilk bölümde de bazı ifadeler tesadüfüdür (Epozotiktir).

"Osmanlı ve Türk " terminlerini müteselsilen kullanmadığım için bana serzenişte buluna-
ve
bilirler, fakat gazetelerde, kitaplarda Genç-Türkler Türk terminlerine o derece alıştıkları,
artık "Rus -Osmanlı harbi" veya Genç Osmanlılar istilalarını kullanmak fikrini benimsedik,
halbuki Osmanlılar Türklerin büyük bir kolu sayılır.

Osmanlı edebiyatı hakkında yazılmış kitap ve fıkralar Moskovada yanımda bulunmadığı
veçhile yazılarımda bundan iktibas edemedim.

Tarih için eski gazetelerden malzemeyi (Teskiri efkâr, İbrit vesaire) Konya'da sürgün
olarak ikamet eden Tefik bey Abu-Z-Ziya bildirdiler.

Osmanlı yazarlarından tercüme ve benim işaretim üzerine dinliyecilerinⁱⁿ tarafından
yapılmıştı.

A.Y. Krimsky lütüfkârane benim "hulasalarımı" son defa gözden geçirerek bazı yanlış-
lıklarımı ikaz etmişti.

MOSKOVA 3.Ekim.1912

M U K A D D E M E

XVIIInci asırda bile Osmanlı edipleri (Puplisistleri) yakın yıkılışı hiseder gibi, mevcut devlet düzenini ağır tenkide başlarlar, fakat bunların sesleri resmi Türkiyenin resmi şartlarında hiçbir iz bırakmadan kaybolurdu,

Uyanma ancak Osmanlı ordusunun zafer çağırımları sukut ettiğinden sonra başladı.

1683 yılında Viyana surları dibinde vuku olan mağlubiyet, Türkiyenin ^{si} siyasi kudretinin sonunun başlangıcı sayılmalıdır. Bundan sonra Osmanlı Hükümeti gitgide güçlenme için Avrupa milletleri ailesine girmek ve Avrupa kültürünü benimsemek yoluna yönelmektedir, Avrupa kültürünü tanıması, gitgide Osmanlıların Avrupa seyahatleri, önceden diplomatik vazifelerle ve bilahare bunların yazdıkları, memurlarda garb ve şark arasındaki tezd mükemmel tasfir edilirdi.

Babialı diplomat göndermekle iktifa etmiyerek Avrupalılarda bu vazifeye davet ediyor, ve ilk olarak askerî enstrüktörleri, bu çok yerinde bir davranıştı, zira reform fikri orduda vuku bulan dezorganizasyandan sonra akıl edilmişti. Bu enstrüktörlerin sayesinde Osmanlı ordusu 18. nci asırda Avrupa tesiri altına girer. Orduda reorganizasyon hükümet için en mühim mesele olduğuna göre, garbı Avrupa kültürünü iktibas ederek, pratik ve menfaat çıkarma karakteri hasıl oldu.

18. nci asrın ortalarında Türkiye matbaacılığı tesis ediliyor, ancak ilk zamanlarda teknik veya askerî -tarihi eserler tab ediliyordu.

Ö N S Ö Z

Litografik neşire dair

Yeni Osmanlı Edebiyatından "hülasalar "

Temel olarak 27.Eylül,1907 yılında Lazarevsky'nin Elsineyi Şarkkiye enstitüsünde vermiş bulunduğum ilk konferanslardır.

1908-9/yeakademik yılında ben tekrar aynı mevzuya döndüm ve ihtisas sahibi 2.nci sınıf talebelere bir grup teşkil etmelerini tavsiye ettim ve Osmanlıların edebi hayatına dair birkaç etüd sundum.

İşbu neşir ilk konferanslara kıyasen bir ilerleme sayılabilir,fakat mesai bununla tamamlanmamıştır,zira usul ve izahat yönünden badema bu noksanlıkların düzeltilmesi mümkündür. Çok muhtemeldirki şayet benim dinliyecim V.D.Piyatnisky benim bu etüdlerimi not tutmamış olsa idi bu etüdler bu vaziyette böyle erken bir tarihte neşir edilemezdi.

Osmanlı Edebiyatına dair benim bu "hulasalarımın" idesi Pariste doğmuştu.Bunları Varvara Aleksandrovna Krivsovaya ithaf ediyorum.

Elsineyi Şarkkiye Emekleri

Lazarevsky'nin Elsineyi Şarkkiye Enstitüsünün neşriyatı , çıkarılma

V.L.Gardlevsky

Yeni Osmanlı Edebiyatından hülasalar. Moskov 1912

Stavros Takvininin Matbaası , Dolgorukov Sokağı Ev No.33

İzharî müddet zarfında, bilhassa orduda gereken reorganizasyonu tamamlıyarak 1926 yılında da eski nizamın istinatgâhlarından birisi olan Yeniçarılar ocağı lağiv ve imha edildi. Saltanat tahtına Abdul-Mecit efendi getirildi ve bunu müteakip avrupai fikir ve ideler, âdeta Türkiye'ye sökün etti ve 1839 yılında da Gülhane anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu istinasız bütün tabaalarına kanun muvacehesinde müsavi haklara sahip olacaklarına kabul ve beyan etmişti.

Babıali'nin avrupa ile yürüttüğü meşrutiyet kurtizanlığı da avrupa devletlerini Türkiye lehine meyilli bir teveccüh yaratması gerekirdi. Krim harbinde Türkiye avrupa devletleri ordularile kolkola harp etmişlerdi. 1856 yılında Türkiye -Avrupa devletleriyle birhikte aza sıfatile Paris Kongresine iştirak etti, ve bu devletlerin bahş ettikleri ihtiramı sürdürmek için "Volens-Nolens" avrupalaşmak gerekirdi.

Gitgide büyüyen avrupanın müdahale tehdidi karşısında Türkiye hükümeti davranışlarile samimiliğini ispat etmek gerekirdi. Yardıma hariciye vekaleti katılır. Babıali avrupa ile aralarında mütercimler bürosu tesis ediliyor. Vekalet avrupada tahsil görmüş Türklere diğerlerine nazaran, daha mühim idi.

19.ncu asrın ortalarında hariciye nazırı Mustafa Reşit Paşa avrupada ve terbiye görmüş gençleri muayyen bir program ve amaçla avrupaya gönderir. Osmanlı gençlerinin ilk ekibi Fransaya hareket ediyor. Bunlar avrupada yerleştikten sonra evvela Romen milletleriyle karşılaşılıyorlar ve bunlarla dostane münasebetler tesis ediyorlar.

İlk olarak İtalya ile (Venedikliler ve Cenevreliler'le) 16.ncı asırda Türkiye Fransa ile ittifak yapmıştı (Muhteşem Süleyman ile Fransisk I ile) Bu vaka Fransaya karşı bir sempati yarattı ve bu sempati zamanla kuvvetlendi. Garbı Avrupanın tesiri esasından çok şeyleri değiştirdi. Garb kültürünün yeni örnekleri duhul oldu.

Yeni Türk yazarları şarkın tunturaklı, belirsiz fikir yürütme usulunu terked etmişlerdi, İranlılardan iktibasen alınmış estetik ve uslub cihetleri gitgide ortadan kalkıyor ve biçim yerine ön plana mündericat alınır ve edebiyat içtimai ideallere hizmet etmeğe başlar. Osmanlı edebiyat şairleri İran edebiyatının eski nazmı olan "Gül ve Bülbül" Gönül Girizmini tekrarlayıp durdular.

Mündericata biçimden sonra yer verilirdi, zira şair herşeyden önce şiirde
sühulet ve sadelik arardı. Zamanla İran prototiplerine tapma osmanlı nazmında hernevi
orijinalliğini kayb ederdi. Zaten bunların mürebbileri de iç krizi geçirmekte idiler.
Garb ile temaslar yalnız garpçılara değil muhalefet^{te} olanlara^a da hayatiyat getirdi
ve birleşmiş garp tesirinin kuvvet ve kudreti önüm^m eninde ve sonunda sağlam^m milli
kültür yaratacağı.

Avrupa Ekolünün Mümessilleri
İbrahim Şinasi
(1827 - 1871)

Dokümanın ana metin
arası ile
yazılması
niçisiyle

Reşid Paşa sayesinde Avrupa tahsilini gören Osmanlılar "Yeni Osmanlı Edebiyatı" nın pirî olan Şinasi Efendi mümtaz bir yer işgâl etmektedir. Klasik denilebilir eski edebiyatın insiyakî tatminsizliği, daha 18. asrın sonlarında kendisini hissettirmeğe başlamıştı. Fakat Fransız Ekolü talebesi Şinasi de, Osmanlı

İmparatorluğunda asırlarca hüküm süren Farsî geleneğinden kopma, o kadar kesin ve cesaretli olmuşturki, onun halefleri, artık muhafazakârların hücumlarına aldırmayarak, cesaretle "Avrupaya pencere" açıyorlardı.

"Yeni Osmanlılar Edebiyatının pirî" Şinasi, 1827 de İstanbulda doğmuştur. Aslen Bolulu Topcu Yüzbaşı olan babası, 1828 - 1829 RUS-~~WTU~~ Türk - Rus savaşında şehid düşmüştür. Sıkıntı içinde bulunan annesi, Şinasi yi evvelâ medreseye vermek istemiş, ama bu düşüncesini yerine getirememişti. Şinasi Harbiye Nezaretinin bir kalemine me mur namzedi olarak giriyor, burada onun ilk Fransızca öğretmeni Fransız subayı Kont Chateaufeuf olmuştur. Bu arada Şinasinin gösterdiği kabiliyet Reşid Paşanın dikkatini çekmiş ve Paşa onu maliye ve ekonomi tahsili için Parise göndermiştir. Pariste aynı zamanda kendisini edebiyata ve siyasete kaptırmıştı. 1848 ihtilâlinde Fransız arkadaş larile siyasi gösterilere katılan Şinasi, Pantheon nun kubbesine çıkarak, oraya Cumhuriyet bayrağını dikmişti. O sırada, Şinasi, gelişmesinde kuvvetli etkiler yapan Fransız Oryentalistleri ~~ve Renan~~ (E. Renan ve diğerleri) ile tanışmıştı.

Beş yıl dışarıda kalan Şinasi annesile mektuplaşıyordu. Onun Tefîk Beyin çıkardığı "Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye" sinde yayınlanan bu mektuplarından biri, büyük edebî önem taşımaktadır. İlk defa bir Osmanlı kolay bir edebî şekilde evlâd sevgisinin derinliğini ifade etmişti, bu dil sadeliği, anlaşılabilir, onun samimi hislerini bir neticesi idi. Bu mektup bize, devletin yabancı bir ülkeye gönderdiği oğlunu rahatsız etmemek için, anlaşılabilir uzun bir zaman hastalığını ondan saklamıştı. Bu Osmanlı kadınının alicenablığını tasvir etmektedir: ~~Ww~~ "Anneciğim, neden bugüne kadar bu hastalık hakkında

bana birşey yazmadınız? Bana o zaman haber vermiş olsaydınız, Pariste ki derslerime derhel son verir ve uçarak yanınıza gelirdim." Şefkatli evlâd, annesini işte böyle hoş tutmakta idi. Bu yalnız "mektup" çeşidinin değil, aynı zamanda çağdaş klasik Osmanlı şiirinin de bir örneğiydi.

Şinasi, İstanbul'a döndükten sonra, kendisine temamlle vatanının hizmetine verdi. Şinasi Maarif Meclisi üyeliğine tayin edildi. Fakat aynı zamanda da idarî reformlar hazırlayarak malî komisyonlarda da çalışıyordu. Bu arada Şinasi, Sadrazam Reşid Paşaya verdiği bir raporda tecrübeli memur yetiştirmek için bir okul açılmasının zaruri olduğu üzerinde ısrar ediyordu. Bu okulda memurların, Devlet gelir ve giderlerinin kaydedilmesi için, muhasebede muzaaf denen üç defter usulünü öğrenmeleri gerekiyordu. Hissî bir üslupla yazılan bu raporu red edilmişti. İzzeti nefsi kırılan Şinasi, Devlet memurluğundan vaz geçerek işinden ayrıldı. Şinasi'nin genellikle traşlı bir yüzle dolaşması memur zümresini yadırgatıyordu.

Şinasi'nin gazeteciliği sırasında "mes'ele -i mebhuse-ü anha" diye bilinen bir polemik yapılıyordu. Bu polemik, Şinasi'nin "Tasvir-i Efkâr" gazetesile "Ceride-i Havadis" gazetesinin günlük ilâvesi olarak çıkan "Ruzname" arasında başlamıştı. Ruzname yazarlarından Said Bey (sonradan Sadrazam olan Wü "Küçük" Said Paşa) ye, Fransızca gazete "Courrier d'Orient" da, gazetenin ~~www.wiki.wiki~~ Bahriye Nezaretine teslim edilen kömür hakkında ki yayını tekzip etmişti. Tekzibe itiraz eden "Tasvir-i Efkâr", "Courrier d'Orient" gazetesini desteklemeğe başlamıştı. Polemiğin hararetli bir sırasında, Said Bey "Mes'ele-i mebhuse-ü anha" ifadesini kullandı. Arap grameri kaidelerine aykırı olan bu ifade tarzının üzerinde duran Şinasi bunun Said Beyin cehline işaret olduğunu belirterek, ibareyi "mes'eleyi mebhuse-ü anha" olarak düzeltmesile, "Ruzname" ile aralarındaki polemik konusunun aslı unutulmuş, edebî bir tartışma başladı. Bu polemik bir yıl devam etmiş ve bu sırada Şinasi'nin yazarlığına zaman zaman istifhla bakan edebî muarızlarının nazarında bile "Tasvir-i Efkâr" ın önemi artmıştı. Bir yandan "Ruzname" nin hatasını inadla v savunması, öte yandan "Tasvir-i Efkâr" ın bu ifadenin tefsiri için eski eserlerden çıkardığı binlerce örnekler, edebî eserler hakkında geniş bilgiye sahip olduğunu ortaya koyan Şinasi'yi onların güzünde eyiden eyiye büyültmüştü. Bu mesele Arap gramerini ilgilendirdiği için, İstanbulda yayınlanan "El Cevâib" isimli gazetenin yazar ve naşiri Ahmed Faris Şidyak, meselenin üzerinde etraflıca durarak "Tasvir-i Efkâr" gazetesini tuttu. Böylece "Ruzname" nin cahilâne inadı meydana çıkmış oldu.

Bizim görüşümüze göre önemsiz ve degersiz olan bu polemik eski ve yeni görüşler arasındaki mücadeleyi sembolize ediyordu. Bu v polemikte edebî taraflardan birinin iflâs edeceğini dikkate alan halk efkârı gazeteleri heyecanla takibediyordu. Bu arada "Tasvir-i Efkâr" ın satışı 2' bin e çıkmıştı.

"Tasvir-i Efkâr" ı yöneten Şinasi aynı zamanda da başka yayınlara da yazı yazıyordu. Harbiye N zırı Fuad Paşa, bu sırada "Ceride-i Askeriye" isimli bir gazete kurmuştu. Şinasi, onun isteği üzerine bu gazeteye, Osmanlı ordusunun ecdadının parlak zaferlerini

hatırlatan bir baş makale yazdı. Program mahiyetindeki bu yazının cümleleri rasında şoinizm sayılacak belirtiler vardı. Ama Şinasi yazının sonunda askerlere hitabedildiğini uyararak, ecdadın kazandığı şan ve şerefin ancak ahfad tarafından korunmasının, ancak nizam ve intizamın sürdüğü batıdan bir şeyler edinmekle mümkün olacağını salık veriyordu. Nezaretin resmî yazarı olarak Şinasi, Fuad Paşa indinde önemli kimse sayılmakla beraber, Paşa malum sebepler dolayısıyla kendisile temasdan kaçınıyordu.

Şinasi Pariste daha talebeliği sırasında tanışmış olduğu Arnavud Said Sermedî Beyle sıkı bir temas kurmuştu. Hür fikirliliğinin genişliği ile tanınmış olan Sermedî, hararetli bir meşrutiyet taraftarı idi. Şinasi onun vasıtasile "Courrier d'Orient" gazetesi nin yayıncısı Pietri ile dostluk kurdu. Şinasi nedense "Tasvir-i Efkar" gazetesinde yayınlamadığı bazı makaleleri, Fransızca yazarak "Courrier d'Orient" a veriyor, ondan sonra aynı makaleyi kendi gazetesinde münakaşa konusu ediniyordu. Bir akşam dostlarıyla samimi bir konuşma sırasında Sermedî Bey sözü siyasî konulara getirir. Ertesi gün Onun ~~bu~~ "dostu" Fuad Paşaya Sermedî nin tehlikeli bir adam olduğunu ve birşeyler tasarladığını jurnal ederler. Bunun üzerine Sermedî derhal tutuklanmış ve sorgusu yapılarak Akkâ kalesine sürgün edilmiştir. Bu tevkif olayı üzerine paniğe kapılan Şinasi Pietri nin yardımile bir Fransız vapuruna binmiş ve Fransaya kaçmıştır.

Böylece Şinasi nin gazetecilik faaliyeti birdrnbire kesilmiştir.

Ancak, Şinasi nin önemi bununla bitmez. Şinasi yalnız gazeteci ~~ve~~ ve yazar değildi. Yeni düşünce ve görüşleri, Batı Avrupa fikirlerinin topluma nüfuz etmesi manasında, gerekse yeni fikirler için yeni edebi şekillerin uygulanması ~~manasında~~ anlamı, onun ismine bağlı bulunmaktadır.

Şinasi'nin tercümelere ve " Şair nasıl evlenir"komedisi.

1859 yılında Şinasi Fransız yazarları: Rasin,Lamartin,Lafonten,Jilber ve Fenelona'nın eserlerinden bazılarına tercüme ederek küçük bir kitapçada neşredilmiştir. Bu seçilmiş eserlerinden bazıları parçalarda Şinasi'nin romantizmi tebarüz etmektedir. İnsan hayatının faniliğini düşünerek Tanrıyı düşünmeye dalarak,zamanlardan önce ebedi kâinatın yaradanına gimn terennüm ederek ulu Tanrıya ithaf etmişti.

Şinasi'nin yazmış olduğu " Şair evleniyor " komedisi büyük içtimai mana taşır. Şinasi efendi bu komediyle muhtemelen İstanbulun ilmi komitesinin azası bulunan cahil Molla Piutu-Vehbiyi alaya almak istemiştir.Komedi iki dostun: Muştakk beyle Hikmet efendinin has bîhali ile başlar: Muştakk bey şairdi ve dostuna heyecanla müstakbel yapacağı düğün hakkında izahatta bulunur: Nişanlısı Kumru hanım genç,güzel ve akıllı bir kızmış,fakat bunun birde meşum Sakine isminde bir ablası varmış.Hikmet efendinin isminin manasına uygun hareketleri şair dostununkine tamamen zıt imiş.

Hikmet efendi durmadan dostunu uyarmaktadır,zira nişanlısının ebeveyni onu tertiple aldatarak küçük kızları olan Kumru yerine,evde kalmış yaşlanmış büyük kızı Sakine ile değiştirerek ikfal edebilirler,bundan ötürü Muştakk beyin çok akıllı ve ihtiyatlı davranması gerekir.Bu esnada şakîk Tipipara canlısı olan görücü kadın gelmiş bulundu ve hemen nişanlısını getireceklerini haber veriyor ve ona da çocukça hareketlerini terk etmesini tavsiyede bulunuyor. Görücü gittikten sonra Muştakk bey müstakbel hayatını nasıl kuracağını düşünmeye başlar: Evet fukrayam,dört satırlık bir şiir yazarak nişanlısına ithaf ederek he-diye olarak takdim edecektir.

Meğerki arkadaşınıx ikaz etmekte ve endişeleri yerinde imiş:Güveyin havailiğinden istifade ederek büyük kerimeleri Sakine hanımı göndermişler ve Muştakk bey iğfal edildiğini anlar anlamaz bağırarak Sakine hanıma hakaretler yağdırmıştır.Görücü kadın vaziyete müdahale ederek nikağ memurunu ve konukomşuyu çağırarak bunlardan güveye akıl vermelerini rica eder ve hatta hapisle güveyii tehdit etmeye kalkar.Muştakk bey bunlara aldırılmaz ve hapishanede daha mesut yaşarım diyor ve alacaklılarının teveccüh ve takdislerine sığınarım.Görücü güveye soruyor: Hastalanırsa ne yaparsın ? benim alacaklıları doktor gönderirler ve bana bakarlar.Bu esnada sahnede Abu Laklakat Unfi peyda olur.Güveye ve gelinin nişan mutabakatını tanzim eden mümaileyh gece rahatlığının bozulduğu veçhile sertçe Müştakk beyden evlenmesini talep ediyor, aralarında tartışma başlıyor ve toplanmış konukomşuda buna iltizam ederek hertürlü yalan ve dedikoduları haykırmağa koyuluyorlar. Hertürlü yeniliğin düşmanı olan ve eski nizami temsil eden gece bekçisi de gecenin geç saatında Muştakk beyle karşılaşmış olduğunu ve vazife icabı nereden geldiğini sordukta "Tartarri"den geldiğini cevap olarak almış.Toplumun cahilliği icabı tiyatroda hamal'a Atak-Kese tabiri kullanarak istihza edilirmiş. Hiçbir şeyden haberi olmayan hamal da koşu konukomşularla birlikte:"Onu istemiyoruz diye" bağırmağa başlamış. Hikmet beyin sualine kimi istemiyorsunuz ? sadedil bir tarzda "bilmiyorum" cevabını vermiştir.

Şayet bu esnada Hikmet bey yetişmeseydi ve müdahalede bulunmasaydı Abu-Lakakat -Ul-Unfiye oğkallı rüşvet vererek teskin etmemiş olsaydı Muştakk efendinin işi çok kötü neticelenirdi.Sihirli maden durumu hemen değiştirdi ve memur nişanı büyüğü ile evvelce yapılmasınıxistemmiş isede bu defa kimle,boyu büyükle mi ?

şahife : 12

Büyük boylu olanı mı ? ve derhal Muştakka beyin hakiki sevgilisinin gelbani emir eder. Hikmet bey nafile olarak hoppa dostuna öğüt vermeyi çalışıyor.Şinasi efendi vodvili edebi bakımdan bir değer sayılmazdı. Piyeste dramaturgun tecrübeli eli görünmüyor,galiba Osmanlı edebiyatında bu ilk dramatik eser ola .Sujenin tarihi hususuna gelince,belki Şinasi mukaddes kitaptan (Bibliya) Yakof hikayesinden iktibaz etmiş ve Lavanın çobanı olarak,aldanarak R ahil yerine büyük kızı Liya'ı almıştır.Bu piyesin ehemmiyeti ve faydası şarkta kökleşmiş izdivaç adetine karşı bir protesto oluşudur. ~~Bu piyesin~~ Bununla Şinasi vatandaşlarına ispat etmek istemişki -İnsan kızı görmeden evlenirse ne tehlikeli neticelere müncer olabilir. Şinasi efendi agide bakımından tam bir avrupalı ve garpçı isede hiçbir zaman kendi milleti ile bağları koparmamıştır.Ata -Sözlerini O toplayıp ve tanzim etmiştir.Şinasi mukaddemesinde ata-sözlerine halk felsefesi manasını veriyordu.Evet, mecmuanın karakteri o zamanın halk dili ve şahsi mütaalarla tarif edilebilir, Şinasinin purizmine gelince bir taraftan kaba Ata-Sözlerini atıp çıkarmak ve diğer taraftan da,muvazi olarak,mecmuada bazı fransız ve hatta bir yerde latin ata sözlerine rastlanmaktadır.

1).- Herman Vamberi: Şarkın hayat ve adetleri hakkında etüdler:

Sahife 41-52 1877 senesi Almancadan tercüme

2).- "Velizari " dramı tercüme edilerek 1842 yılında sahnede oynandığı

sayılmazsa. A.Ubicini,Lettres sur la Turquie,Première partie

Paris 1853 2.ci çıkış sahife 250

3).- Georg Yakop,geşikte des Schatten Theaters Berlin 1907 Sahife 46-47

Hamiş 3

4).- Bazı ricatlar bu nizamdan köylerde de vuku bulur.

1).- Luigi Binelli. La Letteratura Otomana.Memorie(R.İstituti

orientali in Napoli. 1904 Sahife 72

sahife: 13

Şinasi efendi ömrünün sonralarına doğru çagatay dilinin lugatı ile iştiğal etmişti. Fakat ölümü bu başlanmış emeğine son vermiş oldu. Şinasi çok geniş tabiatla bir insandı, onun için cihan vatandı ve beşeriyette vatandaşları idi.

Eğer Şinasi efendi dosdoğru fikir ve mütaâkârından dolayı hayatta gziyet görmüş isede ahvadı onun çok büyük değer olduğunu müdriktir.

Tevfik bey kendi kitabında yazıyorki intiligenziya kendi fikir ve arzularını çok sarih tarzda izah ederek başkalarına aktarabilirlerse, işte bu bakımdan bizler Şinasi efendinin manevi evlatlarıyız.

Mehmet Namık Kemal Bey (1842 , 1888)

Şinasi efendinin avrupai ideleri kendisile ölmemişti, bunların daha parlak izahatını talebesi sayılan Namık Kemal ifa etmiştir. Kemal bey hernekadar büyük tarihi ve büyük insanlar vermiş bir ailenin çocuğu isede, tabirin en iyi bir manasında bir demokrat idi: Bütün ömrü boyunca vatandaşlarının hürriyetini zincirleyen bâtil ibikatlara karşı mücadele etmiş ve bir nevi avrupa idelerinin havarisi gibi akidelerini kendi hayatıyla ödemiş oldu. Tutmuş olduğu yolu birdenbire keşf etmemişti, önce şiirler yazmayı denemiş, bilahare fransız nazmından şiirler tercüme etmeye koyulmuştur, şüphesiz-ki Şinasi efendile tanışması onun hayatında çok köklü değişiklikler yapmıştı.

Hariciye nezaretinde mütercim olarak çalışan Kemal bey bir defasında tercüme etmiş bulunduğu Fransa hükümetinin bir notasını "Tevviri Efkar" gazetesine takdim etmiş, bu hareketi ile Şinasi efendinin tam itimadına mazhar olmuştu.

sahife 9 I4

Kemal bey "Tesfiri Efkâr" gazetesinin naşiri olarak.

Şinasi efendi tevkif edilmesinden korkarak İstanbulu terk ederken Kemal beye(guya) tedavi ve dinlenmek maksadile Bursaya gideceğini söylemiş ve gazetesinin idaresini bir müddet için on'a teslim ederek ve gereken yürütme programı hususunda da kendine talimat vermiştir.İşte,bir lâhze içinde "Tesfiri Efkâr" gazetesini yeni bir devre intikal etmiş oluyor.Kemal bey "Tesfiri Efkârın" naşiri olarak bidayette acemiliği fark ediliyor.Bir sene zarfında gazete salt Fransız gazetelerinin yazarlarının tercümelemleri ile idare edildi.

Doğrudur Avrupa gazetelerinden sıkı iktibas etmek ve malûmat vermek ihtiyacı vardır.Avrupanın o zamanki durumundan daima malûmat almak gerekirdi.Avrupa devletleri 60.ncı yıllarında iki meselenin üzerinde düşünmekte idiler.Birisi Polonya isyanı, ve diğeri Birleşik Amerikada devam eden dahili harp idi."Tesfiri Efkâr " gazetesinin bu sebepten edebi ehemmiyeti düştü.Yirmidörtbin satış adedi Üç bin'e inmiş oldu.1866 yılındaki Avusturya-Prusya harbi başladıktan sonra "Tesfiri Efkâr" gazetesinin ehemmiyeti tekrar yükselmeye başladı.

Cemiyette Kemal beyin siyasi ve edebi yazımları büyük ilgi uyandırdı.

Kemal beyin Publisist meziyeti hakkında fikir yürütmek maksadile Girit adasındaki galyan ile avrupa devletlerinin müdahale edecekleri şahıyası hakkında yazmış bulunduğu fıkralardan bazı kısımlarını ele alalım.Şöyleki: Meğerki Türkiye istisnasız tek mil tabaalarına kanun muvacehesinde müsavi haklar tanımış ve kabul etmiş,münferiden bir halk şikayet etmemelidir.(Mesela Giritteki Rumlar),diğer halklardan bir gün şikayet yapılmamıştır.

Sahife: 15

Bu çeşit particilik ve bu derece nefret olduğu yerde adaletten söz edilemez.1856 yılındaki Paris traktatında: "Hiçbir Devlet Türkiyenin dahili işlerine müdahale etmiyeceği sarahaten zikr edilmiştir!Bu böyle ise avrupalıların bizden istedikleri nedir ?, halı hazırda başkalarının dahili işlerine karışmamak siyasetin en mühim kaydalarından birisi değildir ?

Neden Rusya teahhüdünü ihlal ederek Polonyayı tahrip etmiş olması Avrupa devletlerini ilgilendirmez,kimse protesto da bile bilunmuyor ?

Başkalarının istifa ettikleri haklardan neden bizler mahrumuz ?

Türkiye dahili işlerinde tamamen hür olduğunu öne sürerek fıkralarında demokrasi prensiplerinden bahsedilmektedir.İlk defa "Teskiri Efkâr"'ın sahifelerinde "Genç Türkler" istilahi görüldü ve halk onlara büyük ümitler bağlamıştı.Kemal bey neşriyatı ile ve devamlı olarak halkda siyasi şuur uyandırmakta idi.Ancak mecburi susmak zamanı da geldi çattı.Kemal beyin şark meseleleri hakkında yazmış olduğu fıkralar matbuat üzerinde sıkı dikkatlilik tesis edildi.Bu telaşlı yazılardan kurtulmak için hükümet Kemal beyi Erzuruma göndermeyi tasarladı.Kemal bey^{le},güya,oradaki işlerini tanzim etmek için birkaç aylık izin verilmiş oldu.O zaman yine "Genç Türkler"Cemiyetinin en mahrem planlarına rialize etmekle meşgul idi.Hükümetin başında Ali Paşa idi ve siyaseti badema tahtdan indirilmiş olan Sultan Abdül Hamit için çok koyu irtica atmosferi yaratmaktan ibaret idi.

Sultan Abdül Aziz'e yaranmak için sadrazam memlekette doğmakta olan hürriyetin boğuldu.Bu sebepten dolayı memlekette siyasi idareye karşı memnuniyetsizlik arttı.Binnetice "Genç Türkler" teşkilatlandılar.Kemal bey çoktaşberi "Genç Türkler" Komitesinin azası bulunuyordu.Komitenin maksadı Türkiyede meşruyeti tesis etmekte Komitenin Abdul Azizi fedakarlığa teşvik etmek oyunu keşf edilince komite azalara 1866 yılında Kemal beyde dahil olmak üzere memleketten kaçtılar."Genç Türkler"Londraya yerleştiler ve orada "Muhbir ve Hürriyyet"gazetelerinin neşrine başlamış oldular. Bilahare "Genç Türkler"matbuat organlarını Paris'e nakl ettiler.Kemal bey Londrada iken garbin kültür zenginliğini,adeta,gözleriyle görmüş bulundu.

Sahife : 16

Kemal bey garp kültürüne daimi olarak ve heyecanla tapmakta idi.Kendi görüşlerine "Londra seyahatında"vatandaşlarına nakl ve izah etmişti.Kemal bey bazan Londrayı gülünç kaçacak dozda,mübalğa ederdi.Misal olarak-güya alelade bir mağazanın müstahdemi ile aralarında Alman alimlerinin "Hukuk Felsefesini" pervasız denkit ettiklerine şahit olmuş. Kemal bey ingilizlerin hayatını dikatle müşahade ettikten sonra insan aklının tabiyet kuvvetlerinden daha üstün olduğunu kanaat getirmiş.Trafik polislerinin ellerindeki bastonla trafiğin mükemmel tanzim ettiklerine hayran kalmış.Kemal bey cahillerin medeniyeti sıfıra indirmek gayretlerini sık sık mevzu olarak ele alırdı: Muhaliflerin delillerini çürüterek insan rahat ve hür hayatını yalnız kültür yoluile temin edebileceğini tekrarlamakta idi. Kemal bey yazıyordu ; Ben inanıyorumki: mademki İslam dinimizdeki kaide ve kanunlara malikiz halkımızda çok kuvvetli istidatlara sahiptir,bizde Türkiyemizde,vaktaki bu topraklarda Hal- deyher,Yahudiler,Farslar ve Yunanlılar için maarif ve ilim merkezi olmuştur,bizlerde çalışarak öyle bir medeniyet tesis ederizki dünyayı hayrette bırakırız.Bunun için ellerimizi ve ayaklarımızı zincirlemiş olan batıl itikatları terk etmek mecburiyetindeyiz.Kemal beyin bu görüşleri gurbette avare avare dolaştığı zamanlarda filizlenmişti ve "İbret "gazetesinde makaleler olarak yazılmıştı. Sadrazam Ali Paşanın vefatından sonra "Genç Türkler"1869 yılında vatana döndüler ve "İbret"Gazetenin neşir hakkını bir Ermeniden satın aldılar.

sahife : 17

Veteran Tefvik bey Abu Z-zia bana anlatmıştı:Gazetenin ilk nüshası çıktık-
ta İstanbul sokakları müthiş canlanmış: Halk her reklamdan daha ziyade "Genç Türklerin" ve
gazeteyi çıkaranların esamı tesirini göstermişti:Gazetenin beşbin adeti hemen satılmış ve
öğlende ikinci tabı çıkmıştı.Gazetenin ilk numarası süretale 25.000.- adet olarak dağılmıştı.
Gazete hergün dahili ve harici meseleler hakkında makaleler dercediyordu.İstikbalimiz edilmiş:
"Avrupa şarkı bilmiyor" "Ana Yurdu" "Aile" ," Hurafe " "İslam Ahlakı" "Hukuk","Musavat" ,
"Maarif ", "İslamda birleşme", "Hiva ve Buharanın "zaptı ve saire gazetenin muharrirleri
çok muhtelif insanlardır: Bunların arasında İsmail Kemal vardiki sonralardan Arnavutluğun
otonomisini tahayyül ederdi. Sultan Abdul Hamidin nezdindeki reaksiyoner (Mürteci)nazır
Memduh.1908yılında tevkif edilen Memduh Paşa hicviye mevmuasında "Karagöz "de "Genç Türkler"
in çok garazlı tarzda hiciv etmiş: Bunların tarihini benden daha iyi kim bilebilir?:30 yıl
devamlı ôarak "Genç Türkleri" takip etmiş bulunuyorum.

"İbret" Gazetesinin naşırları bürokrasi ile mücadele yaparken sancak-
larına altın harflarla "Hürriyet" yazılı idi.

"İbret"Gazetesinin yolları güllerle kapalı değildi.Sadrazam mevkiini
Mahmut Nedim işgal etmekte idi.Mümaileyh Rusya sefiri İgnatiev'in İtaatlı aleti idi.bu se-
bepten dolayı Türkiyede Nedimof diye adlanmıştı,mümaileyh Sultan Abdül Azizi hudutsuz
idare kullanmasını teşvik etmekte idi.

Gerek devlet ve gerekse millet Sultanın hükmündedir,hiçbirşeyden gekin-
meden dilediği gibi devlet işlerini tedvir etmesini Nedimof durmadan tekrarlamakta idi.
Avrupaya gelince: dahili işlerimize müdahaleye cesaret edemez.Bizler komşumuz Rusyanın
mütealarını dinlemeliyiz,binaenaleyh Rusya ile dost olmamız elzendir.

Sadrazamın bu görüşünü zikr eden de Babıalinin resmi organı olan
"Hakaik-ül-vekai" idi."İbret"Gazetesi durmadan yorulmadan bu resmi organla polemik yapmakta
idi ve Babıali'nin emirlerini çok sert dil ile tevsir ederdi.Babıali bidayette bu istihzaya
tahammül etti,fakat birazdan gazeteyi kapattı.

Sahife : 18

Komedi " Zavallı Çocuk "

İşte Kemal beyin publisist faaliyeti zorbalıkla kesilmiştir.mümaileyh şöhretini daha ziyade edebi eserle ve bahusus dramlarına borçludur."Zavallı Çocuk" Kemal beyin ilk dramıdır ve 1873 yazılmıştır.

Dramın mündericati: 1.nci perde : Halil beyin evinde fukara akrabası olan Ata bey ikamet etmekte idi.Bu istidatlı tıp talebesi idi.Bir çatı altında yaşas^{maları}~~maları~~ Halil beyin kızı Şefika ile yakınlaşmalarına mucip olmuştur.Şefika henüz sinni rüstiye erişmediğine göre Ata beyle serbestçe görüşebilirdi.Gençler birlikte kitaplar okurlardı. Bir hikayede bir paşanın kızı komşusu delikanlıyı sevmesi Şefikayı çok etkilemiş.Bu kızı başka bir adama vermeyâ kalkıştıklarında delikanlı hemen intihar ediyor, ve kızda bunu müteakip kendi hayatına son veriyor.Bu hikeyeyi beraber okurken Ata beyin gözlerinin yaşarması kızı derinden etkiliyor.Bir müddet sonra buluştukta bu vakayı kız Ata beye hatırlatıyor ve kendi de onu sevdiğini itiraf ediyor.Ata beyde eşit itirafta bulunuyor ve kızın isteği üzerine bu sevginin kendisinde yarattığı his ve duyguları zıkr ve tasfire koyulur.Bunların hasbıhalını Şefikanın babası kesiyor ve gençlerin arasında birşeyler oluştuğunu his ediyor,ve kitaptan bir parça okumasını talep ediyor.Ata bey açtığı kitapta aşkın cazibesi tasfir ediliyor ve babası ayrıldıktan sonra Şefika Ata beyden hatıra olarak bir tutam saç istiyor.

2.nci perde: Bir zamanlar Halil bey bir sarrafa borçlanmış ,şimdi ise sarrafın varisleri bu borcun ödemesini talep etmektedirler,karısı kocasını rezaletten kurtarmak maksadile kızlarını bir ihtiyar zengine vermelerini peklif ediyor,baba bu teklifi hemen kabul etmekten çekiniyor,çünkü kızının muvaffakatı olmadan bu yolu tutmayı cesaret edemiyor.Kızlarını çağırıyorlar ve kız babasından çekinerek Ata beyi sevdiğini saklıyor. Fakat baba oradan ayrıldıktan sonra annesi bir taraftan babasını çok müşkül vaziyette bulduğunu

şahife: 19

Diğer taraftan Ata beyin fukaralığından bahs eder,hatta kurnazlıkla:

Demekki sen alacaklıların babanı hapse attırmalarını mı diliyorsun ? Senin ince kuzenin de sadaka toplamakla mı geçinecektir ? Bundan sonra Şefika zahiri sakinliğe bürünerek annesinin teklifini kabul ettiğini ve şahsi saadetini de feda edeceğini de bildirmiş oldu.Bu esnada Ata bey ,ceryan etmiş şeylerden tamamen habersiz,birincilikle imtihane kazandığını,çok takdir edildiğini ve anadoluya vazife ile gönderileceğini anlattı ve mesleki muavaffakiyetini ona -Şefikaya medyun olduğunu,zira ona beslediği aşk kendisi için ilham kaynağı idi. Ata bey Şefikanın sinirli ve endişeli olduğunu anlıyor ve oradan ayrılıyor.Bu esnada Şefika öksürüklerle bayılıp yere düşüyor.Meğer bu sürekli inkişaf eden veremin bilinen amareleri idi.

3.ücü perde İkinci perde ile üçüncü perdenin arası bir aya yakın ara verdi, Şefika ölmek üzere iken Ata bey geliyor ve vaziyetin tamamen ümitsiz olduğunu müdrük olur ve hemen zehir getirterek,kızın önünde ve kızın gözlerine baka baka içiyor ve Şefikanın yanına uzanarak azaplar içinde ölüyor.Bu esnada Şefikanın bağırma larına ev efradı koşuyor ve Şefika Ata beyin karısı bulunduğunu açıklıyor.Ölüm onları nikahlamış oldu ve bundan ötürü fakirfukaraya sadakat dağıtılmalıdır.Halil bey kederden sarsılarak karısına hitaben: Bak kızı nelere düçar ettin Kemal bey "Zavallı Çocuk" dramında hissiyatla vazife arasındaki zıddıyatı belirtmek istemiş.Acaba maksadına nail olabilmişmi ?Oyun tabii mi ceryan ediyor ? Müslümanlıkta herşey evvelinden tayin edilmiş olduğuna göre kızın şahsiyetsizliği ve annesinin teklifini derhal kabul etmesine hayret edilmez.Evet,Osmanlı sosyetesinde kadının mevki böyle idi.Odurki Şefikanın davranışlarında bir nevi gayri tabiiyet sezilmektedir.Annesinin davranışları ise kör inançların teşahhus ettiği veçhile -daha realisttir.demek aşkın ölümden sonra geldiği düşünülüyor,binaenaleyh kızıdan nikaha lüzüm olup olmadığı sorulamaz.

Dramatik eser olarak "Zavallı Çocuk"piyesi pek zayıftır.Piyeste

çok uzun

Sahife0 20

Uzun ve inanılmayacak konuşmalardan ibarettir.Kırk yıl evvel Osmanlı Kadın-
larında tahsile çok temayülleri olduğunu tahmin etmek,doğrusu,çok zordur.I

Şüphesizki Şefikanın dudaklarına Kemal bey kendi fikirlerini yerleştirmiştir.
Bu bakımdan eser manasını muhafaza etmektedir.Piyesin uzunluğuna rağmen hala haremlerde
ekseriyet bu piyese tapmaktadır,zira Şefikanın elemli mukadderatı bunlar için hem vazih
ve hemde kendileri ile rabıtalıdır.Piyesin şayanı dikkat tarafı --Düma oğulun (Kamelyalı
Bayan"eserinin tesiri görülmektedir.Halis Fransız tipi olan ~~kahraman~~ kadın-kahraman-Margarita
Gotiye'nin veremden ölümü sentimental Osmanlıların ruhlarına işlemiş ve badema da yeni
piyes ve romanlarında da bu yol tercih edilmiştir.

Piyesin noksanlıkları,içtimai maksatlarla kapatılmaktadır.Yazar kadınlara
bir nevi hissiyat hürriyeti verilmesi fikrinden bahsetmektedir.Diğer drama gelince ("Vatan
yahut Silistra" Sosyete de naili muvaffakiyet oldu .Bu piyesin kahramanı genç subay İslam
Bey silah altına çağrılınca çok sevdiği kızı --Zekiye hanımı bırakarak Rusların tahdit
ettikleri Silistreye Vatan müdafaasına koşuyor.

Yalnız kalan kız bu ayrılışa tahammül edemiyerek erkek kıyafetinde nişanlısının
bulunduğu ordugaha hareket ediyor.Nişanlısınınher vakıt arkadaşlarına hitapederdi:"Beni
seven beni takip etsin " ,işte kızda bu çağrıya tâbi oluyor.İslam bey Silistra hucumunda
yaralanıyor.Cephe gerisinde kendine geldikte baş ucunda Zekiye Hanımı görüyor.Rusları
Silistreden def etmek için ,oradaki Barut deposunu patlatmak gerekirdi,bu işi İslam bey
ve tebdili kıyafet etmiş bulunan nişanlısı --Çavuş Abdullah deruhte etmişler.

le

I-: Bugün bile nadiren tesadüf edilen vakadır.Cahil mutahasıplar çok mücadele yapılıır.

Mesela: Kız Öğretmenler Seminaryosunda öğretmen-yazar Halide (Salih)mektepte bir
öğretmenle el ele selamlaştığı için mektebi terk etmeyi mecbur olur.

Bayan Tirkova'nın konferansı bu hususta pek enteresandır.(I9I2 No.I54)

Sahife0 2I

Bu Cesur çiftin bu macerada telef olmaları gerekirdi,halbuki mucize kabilinden bu tehlikeden herikisi sağ ve salim kurtulmuşlar.Bund an sonra herşey yüze çıkıyor:Meğerki kayıp edilen ve müfrese kumandanı olan İslam beyin nişanlısının pederi imiş ve İslam beyden herşey öğrendikten sonra ve kahraman kızını da karşısında gördükte çok seviniyor ve hemen kızını kahraman İslam beye veriyor.Böylece askeri muvaffakiyetin sevincine birde şahsi saadetlerinin sevinci katılmış oluyor.

"Vatan yahut Silistre" piyesi Türk tiyatro repertuarında çok meşhurdur,Vatana olan aşka dair tiradları dinleyen aksaçlı Osmanlılar göz yaşı dökmekte idiler.Bir rivayete göre bu piyes ilk olarak oynanıp ve bittikte tiyatroyu boşaltmakta olan coşkun ahali "Yasasın Kemal"diye haykırmış ve toplumun bu fedterandan istifade ederek Kemal beyin düşmanları,güya, hükümet darbesine çağırış gibi tevsire yönelmişlerve binnetice Kemal bey Hios adasına sürgün edilmiştir.Piyes zahiren çok tesirlidir,fakat Fransız Psevdo-klasik piyesleri gibi çok uzundur,aynı zamanda çok intizamsız inkişaf ettiriliyor.Müellif çok eskimiş usuller kullanıyor. Meselâo Kızın babasının seyircilere tanıtmak maksadile Sıtkı bey kendi hayatının tarihçesini uzun-uzadıya tanıdığı Rüsteme anlatıyor,halbuki adamın piyeste çok ehemmiyetsiz rolu var.

Dramın kahramanları Necip fikirlerle ve belagât sahibi kesiliyorlar,halbuki onlardan hareket beklenir,yokki hissiyatlarını taşırtmak.İslam beyin monoloğuda Vatana medih terennüm etmektedir.İntiba kuvveti yönünden monolog piyesin en değerli kısmıdır.Gerek Monologda gerekse diğer eserlerinde Kemal bey Vatana-Türkiyeye olan aşkını haykırmaktadır.Vatan tehlikede iken rahat evdemi kalmalı ? Vatan aşkı hayatta en mukaddes vazifedir.Vatan Tehlikededir duyuyormusun ? ,Tanrı beni yarattı,Vatan büyüttü,Tanrı geçindiriyor ve Varolan için besliyor.Ben çıplak idim.Vatan beni giydirdi,ben insan değilmiyim ? benim hiç vazifem yokmu ? Vatana sevmem vazifem değilmi ?

Vatan

Vatan ki her birimizin hayat ve haklarını koruyor,şimdi kendini müdafaası için özoğullarına mühtaçtır.I

Bir müddet ara verdikten sonra Kemal beyin piyesi 1908 yılında İstanbulda tekrar oynatıldı ve büyük heyecanla seyredildi.Seyirciler coşarak sahnede söylenen her kelime üzerine tezahürlerde bulundular,zira her kelime mürteci nizamın mahkumiyetini tarsin etmekte idi.Vatan aşkı çok defalar Kemal beyin eserlerinde yer tutmaktadır.

Kemal bey eski kanlı Vatanını sevmiyordu,O hayal ettiği Türkiyeyi sevmekte idi,^{hür} Kemal bey yalnız dramlarında değil şiirlerinde de bu vatan aşkı onun leytmotividir. Kemal bey "Rüya" eserinde gelecekte vatanın istibdad zincirlerinin kırılacağını tahayyül etmektedir.

"Vaveyla" eserinde vatanın durumuna acıyarak onu kanlı kefen içinde görüyor. Kendini Tanrının huzurunda imiş gibi kalbinin derinliğinden dünyanın her yerinde insanlar ıztırab içindeler." Ah"Vatanım şayet sen batarsın bizler de senin ayaklarının dibinde yok oluruz .Fakat Kemal bey maneviyatını kayb etmiyor ve "Kasidesinde" birazda istihza ile zalim hükümdarlara hitab gibi : " Şayet müktedirseniz ise beşeriyetin aklını alın bakalım"?

Az bir müddet sonra kızgın aslan uyanacaktır-böyle tamamlanan kasidesinin^{bu cüm-}cesurane hürriyet çağrışında bulunmuştur.Kemal bey Türkiyenin talihsiz duruma düşmesinde^{lesinde} Rusya siyasetinin öldürücü tesirleri mühim rolü olduğunu bilmektedir,bu sebepten dolayı şimal komşuya zehirli oklar atmaktadır,onu dizleri kesilmiş ve yerde sürünen kartal olarak tasvir etmektedir.

IÖVD. Smimov. Türk(Osmanlı)Medeniyeti "Avrupa habercisi"

Bir zamanlar kanatlarla dünyaya ışığı kapatmakta idi,fakat şimdi onun kudretinin sona yaklaşmaktadır. Bugün bu dev ansızın yıkılacaktır.Eğer bu dev taşdan ise paramparça edilecektir,yok etden ise oburca yenilecektir.Milletler bağıracaklar: Ey Harp ilahisi hak ettiğin akibetini buldun. Bizler de Allahın büyüklüğüne şükredeceğiz.Bu şiir Kemal bey 1877-1878 yıllarındaki Rüs-Türk harbi esnasında yazılmıştır.Bu şiirde Türk Vatanperverlerin harbin zaferle biteceğine dair ümitlerisezilmektedir.

Bir zamanlar Kemal beyin içtimai ve siyasi akidesinin samimiyetsizliğinden şüphe hasıl olmuştu,Onu itham ediyorlardı: Güya Sultan Abdül Hamide mütemadiyen meşruyetin faydasızlığını anlatmakta imiş.Ancak Kemal bey hakkındaki bu şayialar A.Mitahdın Türkiyede yapılmış olan reformları tenkid eden ussu inkilap eserinde bu şüpheden bahsedilmişti,fakat bilahare Kemal beyin Mithat beye yazılmış olan mektuplardan sonra bu "Şüphe"'ye artık mahal kalmamıştır."Vatan ve Silistre "dramında Kemal bey daha yüksek akorda basmaktadır:Ona göre insanların şahsi menfaat düşüncesi olmamalıdır,yalnız ve yalnız vatan aşkı olmalıdır.

"Celal-ed-din" dramında görüş ufku daha büyük: hülyalara kapılarak İslam birliğini düşünüyor, Panislamizm tandansını Şah Harezma(Hiva) sahnede belirtilmektedir.(1220-1231) muhtemeldirki yazılmış olan "Celal-ed-din"V.Hügonun "Kromvel" eserinin tesiri ile kaleme alınmıştır.

Bu piyesinde Kemal bey Osmanlı Sultanlarının idare sistemlerine karşı çılgınca protestoda bulunmaktadır.Romantik taslağı yine parlamaktadır: Tebrizin hükümdarı Mihri-Cihanın Celal-Ed-Din'e olan aşkı : Ey benim efendim ,ben dikkatle senin sözlerini dinledim,sen konuşurken güller,Yaseminler açılmaktadırlar.Sana karşı olan hislerimi anlatmak için gereken sözleri bulamıyorum.Dinle beni,dört yıl başkasının zevcesi bulunmuşum.Bu hapishane hayatını siz erkekler saray saadeti diye adlandırılırsınız.

Burada ben hayat baharımın en güzel saatlerimi geçirdim.Böyle bedbahdılılar baharında atılmış olan hapishanede,celatin önünde bülbüllerin ötmesinden maada nasıl eylenebilirler ?.

Senin için eyleme - Seçkin bülbülleri ki ^{Bunlara} ~~bunlara~~ şairler denilir,ötmelerini dinlemektir.İdil tarzında çok aşk hikayeleri okumuşumdur,hepsinde hikaye aynıdır.Yürek çocuklukla gençlik hududu arasında güzel bir dilber güneşin şuaları ile oynuyor ve bir rahatlık hissi duyulmaktadır,Her tarafa ziya neşretmektedir.Her tarafa göz atıyor,ve kendini binbir form ve renkte olan cennette bulunduğunu sanıyor.Nefes aldığı hava ona hayat rahiyasını an-
nın
dırıyor,mekteapta nehir suları üstünde oynayan mehtap ziyaları insanı vecde götürüyor.Ebedi saadet insan ⁱⁿ yaradılışından beri,kader bir taraftan beni fani dünyayı diğer taraftan önüme cennetin kapılarını açmış olur.Hayatta bazı ayrılışlar vardırki ızdırabları ölümden daha beterdir.Bir anda o rahibe serpen güzel renkler yok olur ve hava zehirle doluyor ve her yanda insan cesedleri görünmeye başlar,biraz evvel cennet gibi görünen dünya zehir ~~AA~~lemi oluverir ve insan bu ağır hislerin altında çalışıyorki aşkın yeni heyecanlarında neşe bulabilsin.

sahife: 25

Ona öyle geliyor ki yere dökülen kanlı yaşlardan şua bar neşretmektedir ve bunlardan sıcak nefeslerden ziya neşreden kâinat peyda olmuştur.

Dramların mündericatu umumiyetle bir tarama dahilindedir. Umumiyetle dramlarda Kemal bey yasak edilen fikirlerini zikr etmektedir.

Tiyatro sahnelerinde bu fikirler çok sarih ve muknî olarak halka anlatılıyordu. Tiyatro hakkında mektubunda tiyatroyu "faydalı eylence" adı takmıştır, bu cihetten halka ahlakî tesir yapılmakta idi.

Kemal beyin dramları cemiyette uymuş hissiyatı uyandırmakta idi. Oyunlardaki kahramanlar memleketi uçuruma getiren, asırlar boyunca devam eden uykunun kelepçelerini kırıp atmaları elzemdir. Kemal bey bu romanlarında ve bahusus "İntibah yahut Ali Bey Sergüzeşti" inde sesi daha mülâyimdir. Romanın kahramanı Ali bey avrupalı tahsilinin kenarından azıcık tatmış bir kişiyi, müellif muhabetle ondan bahsediyor, halbuki bizim nazarımızda Ali bey düşüncesiz bir çapkındır. Romanda Kemal bey Osmanlıların ve Türkiyenin yaralarını anlatıyor, mesela bir yaşayışların da annenin oğluna metres araması ve en garibi Kemal bey bu yüz karası olan vatandaki adetleri yazmaktan ve felaketleri açıklamadan çekinmiyor. I

Roman "Cezmi" nin süjesi Onâhtıncı asırdaki vuku olan İran harbinden alınmıştır ve bu eser kompozisyonu ve yazısı "İntibah yahut Ali Bey" romanından üstündür. Kemal beyin istidadı "Cezmi" eserinde daha olgunlaşmıştır. Kemal bey dar fikirler dairesinden aşarak bir müslüman devleti ni tahayyül etmektedir. Bununla vatan garb ile şark arasında bir zincir halkası vaziyetinde ~~gömmenainm~~

Kemal beyin yüce idealleri "Adil -Giray" romanın kahramanının İran güzeline sihirlenmesi Perihan Şahın kızı kardaşı.

I.: Romanın tafsilatlı "Türkiye Edebiyatı" tarihçesinde verilmiştir.

VD: İsmirnof "Umumi edebiyat tarihi "

Korşa - Kirpiçnikof S.P.B. I892 Cilt IV Sahife 532-539

Kalbini ona açıyor ve diyor ki gizli bir ses ona saadet dakikalarında bile ona bir şeyler söylüyor ve teşvikte bulunuyor. Bu fanî dünyadan yüksel zira bununla ancak akılsızlar uğraşüyor yüksel bu dünyadan zira başka dünyalar vardır, oralarda insan bilinilmeyen saadetlere ulaşır. Kemal beyin ihtiraslılığı her halde Arnavut Annesinden tevarüs etmiştir, O memleketki mısırın istiklalini aramaktadır. "İslam Birliği" fikri ufak tefek yekdiğerine uymayan dini adetler haricinde dağınık "Evrakî Perişan"ı yazdığı vakit dahi äklından çıkmazdı. Bu eser gerek portrelerin canlılığı yönünden ve gerekse üslup kabarıklığı bakımından bu eser, belki Kemal beyin nasırında birinci yeri işgal ediyor. Kemal bey kahramanlarını Türkiye tarihinden almıştır: (I45I-I48I) Sultan Mehmet İkinci (I5I2-I520) Selim I. nci Yavuz ve müslüman hükümdarlarından Selahaddin -avrupa edebiyatından).

Kemal beyin kısa süren edebiyatçılığı milletin şuurunda yeni fikirler yerleştirdi ve hiç acımadan eski edebî PARNAS'ı tepelemektedir. Fakat bazılarına kıymet veriyor. Vücuda getirmiş olduğu eserlerde I7. nci asırda yaşamış olan Nafi'nin tesiri olasa gerektir. Farsçadan tercüme edilmiş "Bahari Daniş" eserin mükaddemesinde Kemal daha çok sert eski edebiyatı tepeliyerek fars edebiyatını taklid etmekle suçlamaktadır. Halbuki Kemal bey fars edebiyatına hayrandır ve diyor ki şayet Osmanlı edebiyatında Saadinin "Gülistan"ına veya Celaleddini Rumi'nin mesnevisine müsavi değerinde bir eser olsa idi Osmanlı edebiyatı ebediyen bunlarla iftihar ederdi. Kemal bey mukaddemesinde çok kıymetli fikirler mündemiğdir, diyor ki kitaplar Elit için değil, halk için yazılmalıdır.

Kemal beyi bu prensipine tekmi eserlerinde sadık kalmış,ve müellifin eserlerinin değer ve manası buna dayanmaktadır.Kemal bey ömrünün son yıllarını İstanbuldan uzak yerlerde geçirmiştir.Sultan Abdul Hamid herkesin teveccühüne mazhar olan Kemal'den çekinmekte idi ve buna göre Onu daima taşrada tutmuşdu.Mecburi yalnızlık onun sıhhatına çok dokunmuştur, seneden seneye cılızlaşmakta idi,kasvet onu üzüyordu,saatlarca malihulyalı ve düşünerek odasında dolaşmakta idi.Çok geçmeden 1888 yılında kurtarıcı ölüm yetişiverdi.Mümaileyhin cenazesi Heliboluya götürüldü ve Marmara denizinin methalinde Çanakkalede defnedilmiştir. Bundan sonra hürriyet kahramanı Kemal beyin mezarına seneler boyunca her yaz yüzlerce ziyaretçi selama geliyordu.

Osmanlı yazarlarının aralarında ^U onun adı ve şöhret^{ine} kimse yükselmemiştir.Çok müthiş irtica çağında Kemal beyin ismini ağza bile almak tehlikeli idi ve bundan ötürü gençlik gizli olarak Onun eserlerini okumakta idi,ve bu eserler onlara kurtuluşun yakın olduğunu ümitlendirirdi. Birşirinde Kemal bey diyorki: Şayet ölürsem ve kurtuluşu ^{göremezsem} ~~görememsem~~ mezar taşıma yazılmalı: " Vatan mahzun ise Onunla birlikte bende mahzunum".

III

Osmanlı İlmî Cemiyeti.

İlk Osmanlı garbçıları avrupa ile Türkiye arasında ne derece derin uçurumun bulunduğunu açıklamışlar.İmkanları dahilinde vatandaşlarına garb kültürünü anlatmayı çalışmışlar, fakat bu işin biran evvel hal edilmesi gerekir,bundan ötürü entelektüel sınıf bu amaca halkın tahsilini genişletmelidir.

Osmanlı İlmî Cemiyeti memlekette maarifi genişletmekte oldukça kuvvetli bir teşkilattı. Bu Cemiyet Münif'in teşebbüsü ile 1861 yılında tesis edilmiştir. Cemiyetin nizamnamesi " Mecmuayı fûnun" organlarında tab edilmiştir. Avrupa cemiyetlerinin nizamnamelerinden alınan örnekler, herhalde nazara alınmıştır. Cemiyetin içtimâî faaliyeti ilim ve maarif maksatları güdecektir, asla programlarından çıkarılmış olan din ve siyasetle iştigal etmeyecekler. Cemiyetin karakteri İslam dininde olduğu gibi demokratikti. Cemiyetin kapıları herkese açıktır, ister müslüman olsun, ister hristiyan ve isterse müsevi olsun. Nizamnamelerine tevfikân azalardan şark lisanları : Osmanlı, arabî ve farsî dillerden maada bir avrupâî dil Fransızca, Almanca, İngilizce ,İtalyan veya Yunanca bilmeleri elzemdi.

Cemiyetin heyetî idare azaları ~~ba~~ karardan muafıtlar ve cemiyetin başkanı ile katibinden istenilen yalnız Osmanlı dili ve uslubu idi. I

Cemiyetin azaları teşkilata her ay bir mecdiye ödeyecekler. (Bir mecdiye I ruble 60 kopek) her nekadar cemiyetin nizamnamesinde faaliyetine dair tavsilat yoksada cemiyet başlangıçda bile kendi vazifesine çok müdrik idi ve bunu da ispat etmiş oldu.

yaptıkları

Cuma günleri mutad toplantılarının haricinde İstanbul Üniversitesinde alenî konferanslar verilirdi. Sadrazam Fuad Paşa bu teşkilatla çok ciddi ilgilenirdi. Konferanslar ve kurslar ahali tarafından çok sıcak karşılanırdı. Bu konferanslarda bazan beşyüz civarında dinliyeciler bulunurdu. Türkiye bu tarihte reformlar yoluna ayak basmış olduğuna göre, yukarıda göstermiş olduğumuz rakam pek yüksek sayılmaz. Verilen konferansların mevzuları çok muhtelif idi: Ethem ve Derviş Paşalar tabiiyat ilimlerinden, Kara-Teodori Paşa, Roma tarihinden, Salih Nebatad ilminden, Tarihçi Hayrullah ve A-Refik Paşalar Osmanlı Parlamento-sunun ilk başkanı olan, Türkiye tarihini

I.: Nizamnameye aykırı olan bu ~~muhtazır~~ ihtirazi kayıt cemiyetin ilk kurucuları için yapılmıştır.

Kısmen sahife 29 da : çok orijinal bir insandı, Parlametoda beğenmediği hatipleri " Sus " diye haddini bildirirdi

sahife.: 29

"Mecmuayı Fünun" mecmuanın redaktörü Munif Hayrullahın kurslarını okuyuculara bildirirken konferansçıyı çok takdir ederdi, zira mumaileyh yalnız vakaları sıralamakla iktifa etmiyerek çalışırdıki Pragmatik noktayı nazardan meseleleri çözümlmek. ~~Şayet~~ Münif kendi fıkrasında diyordu ki: Şayet tarih hoş hikayelerden ibaretse ve bilgi ile cehalet arasında hiçbir fark yoksa tarih ilmini okumağa ihtiyaç ve lüzum kalmaz, fakat bizlerin tarihe dair taleplerimiz vardır. Bu konferansın Türkiye'de ilk hür Üniversitesinde yapılırken dinliyeciler garb bilgilerini öğrenirdi, işte bu gidişat Osmanlı cemiyetinin tesis ve inkişafına sebep olmuştur.

İçtimallardaki raporlar, umumi konferanslar 4 senelerden beri çıkmakta olan cemiyetin organında basılırdı. Cemiyet maddeten öyle kuvvetlendi ki kendileri bile matbaa tesis ederek mecmualarını kendi matbaalarında tab edilirdi. Yalnız bir defa para sıkıntısı çekildi ve mecmuanın çıkışında bir gecikme hasıl oldu. Tahrir heyeti özür ve mazaret beyan ederek demişti: " Bu dünyada bizler gizli sayılan işleri mukadderatın elinde bir oyuncaktan başka birşey değildir". Mecmuanın başmuharriri Münif idi, bilahare Maarıf Wekilliğine yükselmişti. Tahsilini Berlin Üniversitesinde yapmış ve mükemmelde ecnebi dillerini bilirdi. Münif ecnebilerle karşılaşırken onların dilinde hasbihal ederdi ve böylece bir nevi gençlik hafızasını diriltmek istiyordu, o zamanlar Osmanlı sosyetesini avrupalılaştırmak için çok emek sarf etmişti.

Bizlerin noktayı nazarına göre "Mecmuayı Fünun" muayyen siyasi ve içtimai çehreye sahip değildi, bu bir muhtelit mecmua idi ve muhtelif mündericatta yazılar tab ederdi.

Partici ve müterakki mecmua idi. Tahrir heyeti kendi fikirlerini yürütmek için, bazan skolâstik usulleri de kullanırdı. Dilediği fikirleri yürütmek amacı ile iki zıt cephe arasında diyaloglar tertip ederdi veya bir nevi sual ve cevaplar mahiyetinde makaleler yazılırdı. Mecmuanın başmuharriri ve ruhu olan Münif Türkiyede matbaanın tarih ve inkişafını, Karadağın tarihini, Afrikanın cenup ucundaki müslümanlardan, arıların çalışkanlığından fıkralar yazardı. Politikacılığa yabancı olara^k, mecmua bazan harici siyasi meselelerini veya harici devletlerin tarihlerini anlatırdı. Kafkasyanın zaptından sonra Çerkezler geniş kütleler halinde göçermekte idiler. Çerkezlerin ağır durumunu hafifletmek maksadile ve yollarda hastalanlara ve açlık geçiren insanlara gerek hükümet ve gerekse halk diğer devletlerde yapıldığı gibi, elden geldiği kadar yardım yapılmıştı. Bu tarihlerde Anglofil cemiyetinin küçücük bir makalesinde ilimle zamanın talepleri arasında bir bağın bulunduğunu ve tevrübenin akıldan üstün olduğunu izah edilmektedir. Bu makaleyi mecmuanın aktif muharrirlerinden Şevki yazmıştı.

Mumaileyh ilk olarak Osmanlılara Japonlarla tanıştırmıştır. Rus ve Japon harbini müteakip Osmanlılarda Japonlara karşı büyük sempati uyanmış oldu. Osmanlıların nazarında Japonlar taklid edilmeye layık bir millet görünürdü. Şevki elbette 30 sene sonra Japonyanın dünya sahnesinde nasıl bir mevki alacağını bilemezdi, fakat Şevki bir fıkrasında Japonun akli orijinal sayılmaz diyor.

"Mecmayı Fünun " Türkiyede çıkmış ilk aylık mecmuadır. Bu Mecmua herkesin teveccühüne mazhar olması, diğer yeni mecmuaların çıkmasına sebep olmuştur, fakat bunlar hepsi bir nev'i kontr-Kompro karakteri taşıdıkları veçhile ahalinin muvaffakiyetini kazanamadığı gibi ansızın da ortadan kayıp olurlardı.

şahife.: 31

Cemiyetin sonunu,ansızın çıkan,büyük bir yangın tamamladı ve bu esnada cemiyetin matbaasında mahvoldu.Bu darbeden sonra Cemiyet birdaha doğrulamadı.Böylece birçok gencin dimağında uyanan ilim aşkında bu faydalı cemiyetin faaliyeti ile birlikte sona ermiş oldu.

IV

TÜRKİYENİN ESKİ GAZETELERİ

Osmanlı basınıının avrupai tesirlerle inkişaf etmekte idi,ve birçok noksanlıklıklarına rağmen Türkiye Efkarı Umumiyesinin ilk nüveherini vücüde getirmişti.

İlk Osmanlı gazetesi 2.nci Mahmut Saltanatı 1832 yılında tesis edilmiştir: ^{Takvimi} ~~Osmanlı~~ "Takvimi Vekayı",Bu devletin resmi ve haftalık organı idi ve ilk zamanlar Fransızca "Moniteur Ottoman"İ gazetesinin tercümesi idi."Takvimi Vekayı " gazetesinde ekseri hükümet emirleri derç olurdu.Gazetenin redaksiyonu ve devlet tarihçisi Mehmet Esad'ı tavniz etmişti.Mümaileyh dar fikirli bir insandı,hiçbir ecnebi lisanını bilmezdi,ve kimsenin devteşriki mesaisini istemezdi.Bazı kere harici ve dahili ve hükümet sefirlerinin raporlarından kısımlar derç edilirdi.Gazetenin başına Reşit (bilahare Sadrazam) geldikten sonra gazete çok canlandı ve yeni üslubun yaratılmasında çok büyük rolü olmuştur.Sultan Mahmudun emiri ile "Takvimi Vekayı" gazetesi aynı zamanda Yunanca ve Ermenice neşir edilmesini gerekirdi,fakat bu emir,galiba,tatbik edilmedi,veya ancak Ermenicesi basılırdı.

1843 yılında Sultan Mahmudun vefatından sonra Nim-Resmi "Cerideyi Havadis"gazetesi ortaya çıktı,bu teşebbüs Reşit Paşanın dı.Halkda maarıfa temayülü kuvvetlendirmek amacile hükümete tabi olmayan bir müstakil basın organı tesis etmekte.Ancak bunu ya yapamadı,veya bir Osmanlıyı bulmak istemedi.

I.: Naşiri A.Blak idi (Blacxue) gazete ismi 1825byılında temelini atmıştı

A.Ubicini eseri Sahife 258-259

Gazetenin idaresini devletler arası tüccar bir İngiliz Çörçile tevdi edildi. Bu kişi maruz kalmış olduğu bir tahkirattan dolayı, tazminat mukabilinde gibi gazete çıkarmak hakkını haiz olmuştu. Gazete haftalık idi ve hükümetten yardım olarak aylık almakta idi. Gazeteye bazı edipler iştirak ederlerdi. Bidayette gazete sokakta reklam ve ilan gibi parasız dağıtılıyordu, bilahare nüshası bir mecdiye'ye satılıyordu ve Krim harbi esnasında satışı çok yükselmişti. Abdülmecid saltanatında (1839-1861) basın çok zayıf idi ve yenede müsbet tesirleri olurdu. Ubiçini yazıyordu : Şayet Türkiyede reformlar yapılmış olsa idi tanzimatın karşılaştığı güçlükler hafiflerdi ve bu basının tesiridirki hükümete yardım ve müşavirlik yapılmaktadır. I

1861 senesine değin 30 yıl zarfında hiçbir Osmanlının gazete çıkarmak aklına gelmezdi. İlk olarak "Tasfiri Efkâr" gazetesini çıkaran ve daha evvel bahsetmiş bulunduğumuz Şinasidir. Basının karakteri hususunda gerek eski ve gerekse yeni materiallarımız çok kıt idi, hatta kâfi de olsa basının rehberlik eden ideleri hakkında fikir yürütmek çok güç olurdu. Basın her zaman geçici meyilli idi, bir hiçliği çok ciddi yorumluyarak diğer taraftan ciddi meseleleri hafiften ele almak gibi almakta idi. Hükümetten çekinme dilleri zincirliyordu.

~~Hükümetten çekinme dilleri zincirliyordu. Bazı mühim gazetelerden tarihleri üstünkörü mütealâ~~

Bazı mühim gazetelerin tarihlerinden üstünkörü mütealalar:

A.-"Muhbir"

"Tasfiri Efkâr" gazetenin tesisinden itibaren 5 sene zarfında başka bir gazete çıkmamıştır. Ancak 1866 yılında Filip isminde birisi "Muhbir" adında bir gazete çıkarılmasına müracaatta bulunmuştur.

I... Ubiçini ?:(Sahife 262) 1853 yılında Avrupa basınının düşünürdü
(Fransız ve İtalyan basının)

Filip Diyarbakırlı Nestoryandı.Osmanlı dilinde okuyup yazmayı bilmezdi.Bir zamanlar papaz olmayı düşünmüştü.Bir vakıt Diyarbakıra İtalyan bir seyyah gelmiş ve Filip onunla tanışarak Kuduse gitmiş ve ondan İtalyanca konuşmayı öğrenmiş.Küdüsten İstanbula gelmişler,Filip orada İngiliz Çörçilin matbaösına girmiş ve az zamanda muharrir oluvermiş,hatta patronunu çok gerilerde bırakmış.Evet,Filipin hareketleri çok ölçülü idi,işlerini yürütmek için Saray ~~Agoy~~ Agoy Harem Ağası Behram ile anlaşmıştır."Muhbir" gazetenin başmuharriri Ali Suavi idi.I.

Yazdıkları fıkralarda onun amacı cemiyeti rahat bırakmamak ve onu uykudan uyandırmakdı işte misal: I867 senesinde diplomatik müzakereler neticesinde Osmanlılar Belgradın iç kalesi Sırlara terk edilmişti.Suavi bu hususta yazmış olduğu fıkroda :Bizim ecdadımız kan dökerek adım adım bu yerleri almıştı,bizler ise onların layık olmayan ahvadı adım adım bu yerleri geri iade ediyorlar.

Hiç biliyormusunuz Osmanlılar bu Belgrad kalesi nasıl kale idi ?.I9 kere Osmanlılar Avusturyalılar hücumla zapt etmeye kalkmışlar,fakat her defasında bizlerin cesur ecdadı Belgrad Kalesini onlardan geri almışlardı.Din yolunda ne kadar şehit vermiştik,bunların kemikleri toplanırsa Belgradın önünde geçilemeyecek bir dağ yükselebilir.

Ben bir türlü kavrayamıyorum nasıl bizim diplomatlar bu mühim kaleyi Sırlara terk ettiler,ve kaleden müslüman ordusunu çekilmesini nasıl kabul ettiler.Bu vakanın en garip tarafı -Bizim Bayrağımız eskisi gibi Kalenin üstünde azametle sallandırılacaktır.

Teklifsizce bizler tavuğun çorbaya düştüğü gibi düşmüş olduğudur.Suavinin kıkırası Hükümeti telaşlandırdı ve gazetenin neşri durdurulmuş ve müellif tevkif edilerek Kastamonuya sürgün edilmişti.

I...: Aslında Buharalı olarak 60 yılların ortalarında İstanbula gelmiş ve bir vakıt

Mithat paşanın iltiması ile Abdul Hamidin çocuklarının mürebbisi olmuştur.

İki sene geçtikte Musullu Sami isminde birisi "Utarit" namında gazete çıkarmaya başladı. Bu kişi mükemmel şark lisanlarına vâkıf idi, fakat hiçbir avrupai dilini bilmezdi. Gazetenin naşiri bilfiil Numizmat Suphi Paşanın oğlu Ayetullah idi. Kendi muhitinde Paşa çok istidatlı insan olarak tanılırdı. Ayetullahın siyasi ve içtimai görüşlerinde sebatsız idi. Gazetenin ilk nüshasında meşrutiyet taraftarı görünmüş isede, gazetenin 2. nci nüshasında kendi kendisine itiraza kalkmıştı. Ayetullah herhalde, gazetenin tutacağı istikameti tespit edememiştir, ve binnetice Babıali gazeteyi kapatmıştı. Çok zaman geçmeden Ayetullahın hiçbir esaslı akideye sahip olmadığı anlaşıldı ve mümaileyh Genç Türkler partisinin mevcut olduğunu hükümete ihbar etti.

V. "BASİRET "

Fransa-Prusya harbine az kala Ali isminde birisi "Basiret" namında gazeteyi çıkarmaya başladı, bu zamanlar İstanbul sosyetesini iki partiye bölünmüştü, ekseriyet 30-40 seneden beri Fransız tahsili görmüş olanlar Fransa taraftarı oldular, fakat 1866 yılında Prusyanın Avusturyaya karşı kazanmış olduğu zafer^{in tesirile} Osmanlıların sempatisi Prusya lehine değişmiş oldu. Bu esnada Osmanlıların topçu sınıfında Alman subayları vazifede idiler. Galloman partinin manası kaybolmakta idi ve üstelikte 3. ncü Napolyonun hristiyanların müdafaası için (1860 yılında Lübnanda vuku olan Katliam) Suryeye expedition göndermesi Galloman partinin itibarı ~~üs~~ bütünü düştü. Alman -Fransız harbinde ise Fransızların mağlubiyeti bu partiyi tamamen gözden düşürdü ve "Basiret" gazetesi Germanof-fil idelerin klavuzu ~~gagının~~ kesildi. Ali Gallomanları alaya alarak "Tarakki" Gazetesi ile Poleniğe girişti ve binnetice umumin desteği ile muzaffer çıktı.

Ali'nin anlattıklarına inanılırsa Bismark ony Berline davet ederek teşekkülünde bulunmuş ve iyide mükafât vermiştir.

Dahili meselelerde gazete irticai ve rûhani istikametini takip etmekte idi.Yalnız bir defasında "Basiret" emniyet veziri Hüsnü Paşanın öfkesine maruz kalmıştı ve gazete naşiri tutuklanmıştı.Gazete şöyle bir cümle kullanmışmış: "Türkiyede yazarların vaziyeti polislerinkinden daha beterdir."Göğsünde Hilal alâmeti olan polise bunu söylemeyi nasıl cesaret edebildin ?

I

I)!!- Mizah ve Hicviye Gazeteleri

Türkiyenin ilk mizah gazetesini Todor-Kasap çıkarmıştı.Gençken Parise gitmiş ve orada Düma Babanın iltifatına nail olmuş ve genç yunanlıyı evine almış.Düma-Baba İtalyanın birleşme devrinde cenuba doğru seyahatinde Todor-Kasabı yanına almıştır.Düma-Babanın vefatından sonra Todor-Kasap İstanbula dönmüş ve iki mizah gazetesini çıkarmaya başlamıştır.Bunlardan birisi Osmanlı dilinde,diğeri ise Fransızca "Diogene" .Kasabın gazetesini isabetli nüktelerile sosyetenin sempatisine nail oldu.Belki on defa gazete durduruldu ve nihayet kapatıldı,Bunu müteakip çok emek sarfederek Todor-Kasap Babıaliden "Çingiraklı Tatar" (Kurye) gazetesinin çıkarma müsaadesini almış bulundu.Bu gazetede I yıl çıktı ve Rusya Sefiri İgnatıyevin ısrarlı talebile kapatıldı.Zira,mümaileyh şaka yolu ile Rusya'ya sataşmıştı.Bundan sonra üç lisanda birden mecmualar çıkarmağa başladı,Osmanlıcama "Hayal" (Gölge tiyatrosu)."Hayal"Mecmuası Rusofil olan Sadrazam M.Nedim'e yaptığı hücumların keskinliği mecmuayı halk hırslaokuyordu.I976 yılında Sultan Abdul Hamit Türkiyede meşrutiyeti ilân etti.

Yalnız "Hayal" basının büyük sevinç tezahürüne çok temkinli bir vaziyet almıştı. Belki bu hürriyetin yukarda bahsedildiğini ve halkda da bunun kökleri bulunmadığına göre bu hürriyetin uzun sürmeyeceği his ediliyordu.

"Hayal" in bir nüshasında basın kelepçeli olarak tasvir edilmişti, ve altında da "Kamunlar dahilinde hürdür", bu küstah hareketten dolayı Babıali bu muharriri mesuliyete çekmişti. Ancak, "Hayal" 'in İstikbale dair mağmum tahminleri meğerki tam yerinde imiş.

Çok geçmeden meşrutiyet akdınının II3.ncü maddesine tevfikân hükümetin itibarını kırma hallerde yapılacağı örfi-idareyi ilan etti. "Hayal" bu emire karşı çıkmayı yeltendi, fakat derhal kapatıldı, ve naşiri T.Kasap 3 aylık hapis cezasına mahkûm edildi, Basın çok mahdut miktarda devamlı okuyucularıyla varlığını çok güç devam ettirebildi.

Siyasi gazetelere maddi yardımı hükümet yapmakta idi ve bu sebepten dolayı hükümete itaat daha güçlenmekte idi. Basının başüstünde Demoklas kılıcı -Sansür asıllı idi. I

(1877 - 1878 yıllarındaki RusoTürk harbinden sonra)

hükümet basına yardımı kesti ,bundan ötürü de gazete ve mecmualar çıkarılarak az müddet sonra parasızlıktan dolayı kapatılıyordu ve bu mağduriyet hicvi mecmua olan "Karagöz" 'ün dikkatini mucip oldu. Bu mecmuanın adı gölgeli tiyatrodan oynayan baş oyuncunun adı ^{ndan} ~~mmmm~~ ıktibasen alınmıştır. T.Kasap Sultan Muradın kısa saltanat devrinde ~~2x~~ bu mecmua nüktedan Karagözle oyun arkadaşı Hacıevvad arasında aşağıdaki diyalog tertip edilmişti:

Hacıevvad : Ah, bu iniltini ne zaman keseceksin ?, kim ölmüştür ?

Karagöz : Ah, "İttihat" bizim aziz ittihat 3

I.: Evvela gazeteler padişahın emrile çıkarmak izni verilirdi ve maddi yardım yapılıyordu (Takriben 2500 ruble) tabii ki bu vaziyette bu gazeteler müstakil olamazdı.

2: Diyaloglarda mütemadiyyen kelime oyunu yapılıyordu. ⁿⁱ ekibi

3: Türk-Rus harbinde gazete kendi hesabına gönüllü teçhiz etmişti

"İttihad" günlerini tamamladı ve "İstiklâl" gibi aclıktan öldü Ey benim dostum Eyvad.

Hacı Eyvad : Yazık oldu, inildemekte sen haklısın ve öyle bir göz yaşları akıtkı İstanbul çeşmelerinin akıttıkları sulara muadil miktarda olsun.

Karagöz : "İttihat" gül idi, o gülki Fransız şairi Malzerb onun ölümü ile mustaribdimmiş. O da gül gibi fazla yaşamadı. Bizler bir daha onun felsefî fikirlerini işitmiyeceğiz, artık bül bül gibi ötemiyecektir, nekadar çok bilgi neşrederdi. Şimdi

Hacıeyvad: Evet, "İttihad" acılığından öldü, hükümet bizden kağıt parası talep ediyor. I

Karagöz: Ben Osmanlı basınından endişeliyim "Sadakat" da fırtınaya maruz kalmıştır.

Hacıeyvad: Helbette bu iş bitmişti: "Saadet" usandırıcı idi

Karagöz : Ah böylece gazeteler kapatılıyor.

Tevfik bey Abu-Z-Ziya 1848 yılında doğmuştu. Yaşlı garbçılar ve basın halka maarifin yayılma elzemliğinde mutabaktılar. Osmanlı sosyetesinde bu fikrin en uyanık taraftarı Tevfik Abu-Z-Ziya idi. Bir taraftan tenkitçi olarak edebi eserlerin değerinden bahseder, diğer taraftan da çok değerli pratik bir insandı, mümaileyh Türkiyede matbaa işini re-organize etmişti, mamammmmmzamanda

Bu tarihlerde bizde müteveffa Pavlenkof gibi müntaz yer işgal etmişti.

~~Eski ve yeni eserleri~~ sayılamıyacak miktarda ve çok dikkatle seçilmiş eski ve yeni eserleri piyasaya dökmüştü.

Abu-Z-Ziya Türkiyenin maarif tarihinde işgal ettiği yer Pavlenkof'un bizde işgal ettiği yere muadildir.

Abu-Z-Ziya ilk tahsilini bir hocanın rehberliğinde yapmış ve bu ciheti daima can sıkıntısı ile hatırlardı.

I...: Bu toplama biraz evvel zamanında kaldırılmıştı

Çok küçük yaşında vazifeye girmişti. Onyediyi yaşlarında iken Osmanlı ilmi konferanslar^ı dinliyordu. Abu-Z-Ziya Roma tarihi ve nebatat ilmi konferanslarını gayretle dinlerdi. Ençok on'atesir eden, İslam dinini kabul etmiş bulunan Prusyalı İskender Beyden görmekte idi. Ecnebi lisanlarını öğrenip-bilmek çok mühim bir erişme olduğunu anlamıştı. Bu sebepten dolayı İskender Beyden herhangi bir ecnebi lisanını ona öğretmesini rica etti. Mümaileyh 7 ay müddetle ona ingilizce ders verdi ve ansızın dikkatsizliğinden İstanbulda azgınlaşmış koleradan vefat etti. İlk zamanlarda Abu-Z-Ziya neşriyat^{ta} fazla meyilli değildi, onu daha çok ressamlık sanatı idi, hatta bu sebepten dolayı tarihâ geçmek niyetinde idi. Ancak evvela ailesinin geçimini temin etmek gerekirdi. Bundan ötürü "Ceridei havadis" gazetesinin naşiri P. Çörçile müracaatta bulunarak, gazetenin kroniki idaresini deruhte etmiş oldu. Birkaç ay geçtikten sonra bu nim-resmi gazeteden ayrılarak Kemal beyin "Tasfiri efkâr" gazetesine geçti. Kemal beyle dostluğu böyle başlamış, ve Abu-Z-Ziya Kemal beyin fikirlerini, ucuz baskı ile tamim etmiştir. Çok vakit geçmeden Abu-Z-Ziya, Türkiyede mutlakiyati kaldırmak amacı ile çalışan Genç-Türkler Cemiyetine alınmıştır. Teşkilâtın müessisi Abdül Hamidin akrabalarından Nuri bey idi. Bilahare, Sultan, Omu para ile kendi tarafına celp etmişti. Cemiyetin ruhu çok müteheyyiç, ve Pariste büyümüş Mehmetⁱⁿ isminde bir gençti. Sonralarında Jenevrede "İnkilâp" gazetesini çıkarıyordu. Cemiyette ehmiyetli olan alaycı Reşid bey vardı. Mümaileyh Franklinin "Hayırlı Koca" adındaki eserini "Raculi-Salih" olarak Osmanlı diline çevirmişti ve Osmanlı ata sözleri karıştırmak halka mütevec-^{nde} cihen pazar yerleri yapılan öğütler gibi ifade edilmişti.

Üçüde Mehmet bey, Nuri bey ve Reşid Bey Paris muhasarasında milli muhafız kıtasında bulunuyorlardı. Bunlardan Mehmet Bey bilahare hiç aldırmaksızın ve hayatını tehlikeye koyarak ^{Mam} şapka ile İstanbulla dönmüştür.

Halbuki Cemiyetin başgıları hepisi gıyaben ölüme mahküm edilmişlerdir. Sultan Abdul Azize karşı yapılmış suikaste çok mühim rolü olmuş,Şeyh Feyzullahın evinde ikamet etmekte idi. Mehmet bey şeyhe sual etti ^I: Binlerce talebeleri arasında tekrar propaganda yapmayı düşünmü- yormu ?, hiçbir tehlikeden çekinmeyerek herşeyi yapmazlar mı ?. Şeyhten Hayır cevabını alıyor. Bu sebepten dolayı kızgınlıkla Mehmet bey haykırıyor : " Sen ölmeden önce öldün "Mehmedin düşüncelerine nazaran ihtilalcı teşkilatın temelini Karbonariyelerin prensipleri konulmuştu. Aza miktarı 367'ye çıkmıştı.Aza'lar 7 şer kişiden mürekkep gruplara bölünerek reise tabi idiler Diğer taraftan 9 Grupun 9 reisi de baş reise tabi idiler.Bu tür teşkilatlanılarak kadrolardaki kişiler birbirini tanımazdılar.İşte bu tarzda 50 savaş teşkilatı kurulmuş oldu.Bir işler dü- şünüldüğü vakit hatipliği ile Osmanlıların Mirabo'su olan Ziya Paşa meşgul olurdu.Umum kuman- danlık Ömer Paşaya verilmiştir. Bu kişi 1848 yılında Vatanını mecburen terk eden bir macardı. Çok koyu ihtilalcı fikrilerle dolgun olduğu ^{inçin} teşkilatta müntaz yeri vardı.Yapılmak istenen suikast hicri 1283 yılında muharrem ayın 15.ncü gününe (1866 yılı)tespit edilmişti.I Anane'ye tevfiiken Sultan Babıaliye gelerek orada Sadrazamın senelik raporunu dinleyip ve müs- takbel seneye dair kısaca talimat verirdi,Genç -Türkler planlarını bu tantanalı şeraitte Sul- tanın meşrutiyetin verilmesini dileyeceklerdi.Sultanım himaye işi,kumandanlık Ömer Paşanın idi.Suikasde üç gün kala komplocular İstanbulun kenarındaki Makrıköyde toplanmışlar,^{di.} halbu- kum ~~Amir~~ ~~hain~~ ~~Sadrazamın~~ ~~hain~~ ~~Paşaya~~ ~~Genç~~ ~~Türklerin~~ ~~bu~~ ~~niyetini~~ ~~haber~~ ~~vermiş~~ ~~ti~~ ~~um~~ keyfi olarak İstanbula döndüler ve aralarında hain Ayetullah'dan hiç ^{süphelenmemişler} ~~şüphelenmemişler~~ ^{di} .halbuki mümaileyh Genç-Türklerin bu niyetini derhal Ali Paşaya haber vermişti.

I...: Böyle bir adet 1840 senesi Gülhane Manifestosundan itibaren devam etmekte idi.

Sahife..40

ile

Halbuki cemiyet kurucuları en sıkı temasta idiler, fakat bunların isimlerini vermekten çekindi. Bunlar tutuklandıkta zaten isimleri meydana çıkacaktı, halbuki bunda yanlışmıştı. ^{hepsinin} Tespit edilmiş günde Genç-Türkler Aya Sofya camisinin yakınında toplandılar ve Sultanın ilerlediğini bildirecek müzikin sesini beklemekte idiler. Bu iş için hesap edilen zaman geçti ve komplocular Ömer Paşanın ve birkaç diğer cemiyet azalarının tutuklandıklarını öğrenmiş oldular.

Toplananlar Aya Sofyadan aşağıya doğru indikte orada araba içinde Maliye Nazırı Reşit Paşa ile karşılaşmış oldular, mümaileyh herşeyin üstü ^{meydana çıktığını} açıldığını onlara işaretlerle anlattı, şehirde tutuklamalar devam ediyordu. Kırk tutuklu vaporiçerisinde halicte gemi havuzunda uzun müddetden beri bekletilirdiler, fakat buna rağmen kimse cemiyetin başçularının isimlerini vermemişti. Cemiyetin ^{idareci} başçı azaları 17 gün Fransız konsolosluğunda geçirdiler. Bunların meydandan kayıp olmaları anlaşıldı, fakat dikkatli aramalarına nazaran kimse bulunmadı. Bu esnada Paristen Fazıl Paşadan (Mısır Prensi) para geldi ve bu ^{ler} kişi gece, iker sandalla Fransız gemisine çıkarıldılar. Bunlar 11 kişilik bir cemiyet olarak Pariste gizlendiler. Bilahare bunlara Kastamonu Sürgücüsü Ali Suavi iltihak etti. I

Ali Paşanın vefatından sonra yeni sadrazam M, Nedim kendi yeğeni olan Mehmet beye acıyarak, Genç-Türlere İstanbula avdet müsaadesi verildi. Başlangıçta "İbret" Gazetesini çıkarmaya başladılar. (Bu işte en faal çalışan Kemal bey idi).

"İbret" Gazetesi kapandıktan sonra Abu-Z-Ziya müstakilen edebiyat sahasına çıkmağı kararlaştırdı. "İbret" gazetesi kapatılırken Abu-Z-Ziya İzmir gidecek idi, fakat bu esnada ilk defa sadrazamlığa yükselen Mithat Paşa (Meşrutiyetin babası) onu İstanbulda alıkoydu. ve onun yardımı ile Abu-Z-Ziya köy işleri meseleleri ile iştigal eden ve aynı zamanda ^{ide de} siyasi meseleleri ~~inceleme~~ inceleme hakkına haiz olmak üzere "Hadika" gazetesini satınalmış oldu.

I..: Genç-Türkler Cemiyetinin tarihi Abu-Z-Ziyanın kaleminden

Bu esnada Kahirede bir abide açılmış ve bunun kabartma resminde Osmanlıların şerefile oynanılmıştır. Bu münasebetle "Hadika" gazetesinde Sadrazam M.Nedim'e karşı taarruzî yazısında soruyor: Milli hissiyatını rencide edilmesini nasıl müsaade edilir?. Bu hücum Sadrazamda memnuniyetsizlik yaratmış oldu ve ertesi gününde ^{Bahriye Nezaret} ~~Admiral~~ işçilerinin maaşlarını alamadıkları veçhile hükümete yazmış oldukları istidayı aynı gazetede neşredilişi Sadrazamın sabrını tamamen tüketti, zira hükümete tevdi edilen bu istida resmen kabul olmamış ve binnetice "Hadika" gazetesini hemen kapatılmıştı. Zaten bu gazete daima hükümete karşı muhalif yolunu tutmuş bulunuyordu. Az zaman sonra bu ceza kaldırıldı ve 1873 yılında Abu-Z-Ziya yeni "Sirac" adında bir gazete çıkarmak iznini almış bulunuyordu. Bu izin sadrazam Halil Şerif Paşa tarafından verilmişti. Mümaileyh ise Rus sefiri İgnatıyevin ısrarı üzerine vazifeden alınmıştır.

Abu-Z-Ziya 3.ncü Napolyon devrinde hicviyeci Roşporun "Lanterne" gazetesinin taklid eder gibi çıkardığı gazeteye "Sıraç" adı vermiş bulundu. Bu gazetenin devamı çok sürmedi. Bu 14.ncü nüshasında Hükümeti protesto mahiyetinde makale yazılmıştı, şöyleki:

« Bizim hükümet harici istikrazsız geçinemiyor mu?, Bağdad demiryolunu yapmak maksadile hükümet Yirmibeş Milyon liralık istikraz yapacaktı. Bundan evvelde bu maksatla istikraz yapmıştır, ve alınan para ile ancak İstanbul-İzmir arası olan 92 kilometre yapılabilmmişti, zira alınan paranın büyük kısmı saray için sarf edilmişti. »

"Sıraç" gazetesinin bu prototosu acentaların telgrafları ile avrupaya bildirilmişti ve bundan ötürü hükümetin istikraz planı altüst olmuştu. Hükümet Abu-Z-Ziya'yı tutuklayarak Rodos adasına sürgün etti. Diğer edipler de bu işten mutazarrır oldular. "Vatan Vaput Silistra" dramı ^{seyyircilerin} ~~Wiyatroda~~ oynanılırken ~~ahzabın~~ taşkın tezahürlerinden dolayı, yazarı Kemal Beyde İstanbuldan uzaklaştırılmıştı.

Ahmet Mithadın darvinizme dair yazdığı fıkra, hocaları çok kızdırmıştı. Sürgün edilenlerin noktayı nazarları Bordeano'nun "Şark" gazetesinde takbih ~~olmuştu~~ edilmiştir.

Sahife..42

Rodos adasında ,sürgünde:A.Mithat badema onu şöhrete erdiren romanlarını yazmakta idi, ve Abu-Z-Ziyada aylık mecmua olan "Muharrer"'i çıkarıyordu.

1876 yılında,Sultan 5.nci Murat tahta çıktıktan sonra sürgündekiler İstanbula döndüler ve Abu-Z-Ziya Bosna valiliğinde ^{mehtapçuluğa} kalem odası ~~gövlüğüne~~ tayin edilmişti.

1878 yılında Berlin muhahadesine binaen Bosna muvakkat olarak Avusturya'ya terk edilmişti.İlkin orada Şeriyetin doğru dürüst tatbik edildiği kontrol edilecekti ve bir Osmanlı'nın bu vazifeye tayin edilmesi düşünülürdü,işte bu mevki Abu-Z-Ziya'ya teklif edilmiş fakat mümaileyh ecnebi bir devletin memurluğunu kabul edemeyeceğini bildirmişti.Abu-Z-Ziya İstanbula döndükten sonra,Maarif veziri Münif Paşanın müsaadesi ile edebi takvim 'i çıkardı ve öncede bunun ilanı Filipin "Vakit"gazetesinde neşr edildi.

Bu takvimde yukardan gelen bir emirle A.Mithatın "Üssü inkilap"'ı şiddetli tarzda taklid edilmiş olduğu veçhile takvim yakılmıştır.Abu-Z-Ziya sadrazam Hayretü'dne şikayette bulundu.Mümaileyh onu çok lâkaid dinledi,fakat A bu-Z-Ziya Sultanın huzuruna kabul edildi ve sultanın emrile matbaa mesarifi kendisine ödenildi.Abu-Z-Ziya dram muharriri olarak tanınmıştı,halbuki bir tek dram yazmamış,yalnız "Ecelli Kaza" bu ise daha çok melodram idi. Bunda yazar hür aşk ile kalbin hakkını güzel uslupla ifade etmişti.Osmanlıların teknil edebi eserlerinde,oyun lojik yolunu takip etmiyor ve çözümlüş ise hiç anlaşılmiyor.Nimet isminde kız birçok ^{nefelleri} manileri aştıkta nihayet saadetin kapısına vardıkta birdenbire zalim babasının eline düşmek korkusu ile delirir ve sevgilisi Pertev ^{mm} kollarında ölüyor(korku çok zayıf es-landırılmıştı).

I...: Prof.K.V.Smirnof : Osmanlı Sosyetesinin yüksek tabakası dehşet içinde görünen etno-
grafik vasfıdır .

I...: Türk(Osmanlı)edebiyat tarihini taslağı

Korşa-Kirpiçnikof: Umum Edebiyat tarihi S,P,B, 1892 Cilt 7 saife 550

"Ecelli Kaza" Eseri ehemmiyetli&i derecede bedif değerini kayıp ediyor,80 yıllarının başlarında Abu-Z-Ziya kendini tamamen neşriyat işine vakf etmiş oldu ve neşriyatçı olarak avrupada maruf oldu.Türkiyede ilkin kitaplar nasıl basıldığını bilenler matbaa teknikinde ne muazzam adımlar yapıldığını anlayabildiler.Avrupa sergilerinde onun matbaası takdir ve taltif kazanırdı.

Abu-Z-Ziya işi çok dikkatli yapardı,bundan ötürüdürki matbaa siparişlerle dolu idi ve akıllı insandı ve pratik istidada sahipti.I Abu-Z-Ziya avrupa firmaları gibi seri ve popüler -ilmî neşriyata girişti."Kütüphaneyi Meşahir" 'de garp ve şark meşhurlarının karakteristiğini veriyordu,ancak bu işlerde daima muayyen prensiplerle hareket etmişti.Bunlarda çok şeyler tesadufi idi,ve hatta akıl disiplinsizliğidir. 100 numarayı aşan "Kütüphaneyi Abu-Z-Ziya" kitapçalarında (fiyatı 20 kopek) garbin bilgi terakkisinden ve Türkiye'ye ait siyasi ve edebi malumat verilmekte idi.

İçtimai faaliyetine gelince ,mümaileyh vatan maarifini n yüksetilmesine çok büyük ehemmiyet veriyordu.Abu-Z-Ziya'nın terbiyevi karakterde olan eserleri neşredilirdi."Tasfiri efkâr"Gazetesinden Kemal beyin eserlerini,Osmanlıların avrupaya ilk siyasetlerini -yirmisekiz Mehmet Çelebi,A.Resmi vesaire.

Bunlardan maada Abu-Z-Ziya senelerce takvim çıkarmıştı.Bunu halkın tahsili bakımından faydalı sayardı.Aynı zamanda köylülere ait meselelerinde faydalı malumat ve nasihat veriyordu. Geçmiş yıllardaki avrupa hadiselerini de nakl ederdi.Abu-Z-Ziya avrupalıların çalışkanlıklarının üzerinde çok dururdu.

I...: Konyada bir kiremit fabrikası yapmayı bile düşünmüştür.

Abu-Z-Ziya halkın içtimai idrakini uyandırmaya çalışıyordu.Rusya ile yapılmış harpleri hatırlıyordu ki bu iki komşu devletin arasındaki temasın karakterini izah etmekte idi.Osmanlı gençliğinin maalinden hayrandı,bunu millet selâmetinin teminatı addederdi.1899 yılında kadınlar için takvim çıkardı,bunda garpdaki feminizm hareketinden söz ederdi ve bayanların Osmanlı edebiyatındaki rolünü çok manalı olduğunu anlatırdı.Abu-Z-Ziya diyordu ki: Eğer Avrupa onları tanımış olsa idi şarka ait görüşlerini tamamen değişirdi. Belki,esasta İslam dini kadınlara geniş haklar vermiş,belki teorik olarak Osmanlı kadınları avrupa kardeşlerinden üstün olabilirlerdi,fakat Osmanlı ailesinin yaşayış tarzı,mukabilen bunun aksini belirtmiş oldu.A

Abu-Z,Ziyanın bu mütaleada sofist diyalegtigi sezilmektedir.

Abu-Z-Ziyanın takvimleri 10-12 bin nüsha olarak dağıtılıyordu,ancak bir defaya mahsus olmak üzere Bahçe -Sarayda çıkarılmakta olan türkçe "Tercüman" gazetesinin naşiri İsmail Gasparalı için büyük miktarda ^{bu takvimler} basılmış ~~ind~~ dı, ve bunlar "Nijgorod Panayırında" Rusya müslümanları tarafından 60 bin civarında satın alınmıştı.Abu-Z-Ziya resimli ve cüz

Fransız lugâtı "Larouss"üsulunde tatbik - kelimeleri anlatma tarzına Abu-Z-Ziya tarafından büyük meyil gösterilmişti.Onun edebi teşebbüslerinden "Numunei edebiyatı Osmaniye" de bir çok defa çıkarılmıştı.Bu onun kuvvetli kritik istidadına sahip olduğunun delilidir.
tarafından
Bu numuneler bedif fazla içtimai ve puplisist karakterini taşırdırlar.

Ehfadın yazmış olduğu eserler tetkik ediliyordu.Eski Osmanlı edebiyatı hayatdan uzak kaldığı veçhile Abu-Z-Ziya birçok Osmanlı yazarlarından belki,ancak yirmiye yakın kişinin içtimai değerlerini kabul ediyordu.

sahife..45

Abu-Z-Ziya bu prensibi takip ederek eski eserlerden takriben dörttebirini ve Kemal beyin eserlerinin hemen hemen yarısına yer ayırıyordu.

Abu-Z-Ziya eserleri çok dikkatle seçerdi; Yazarın estetik gücünü aradığı gibi ayrıca yazarın karakterinin tipik taraflarını iyice kavrayarak onun edebî portresini yapardı.

Umumiyet itibarile Abu-Z-Ziya Osmanlı dilinin çok derin bilgini idi ve zarif usluba malik idi.

Bu kitap her defasında Bin nüsha olarak tam altı kere tab edildi,halbuki İstanbul mekteplerinde Abu-Z-Ziyanın kitapları hiçbir zaman kabul olmamıştı.Kitapların ekseriyeti harice sevk edilirdi,en çok Rusya'ya zira oradaki müslümanlar bunları okurlardı.10 sene evvel Abu-Z-Ziya'yı sevmiyenler hükümeti ikna ederek güya mümaileyh dünya çapındaki Paris sergisinde Osmanlı kısmını hazırlamakla meşgulken,Parise kaçmak niyetindedir(1900) yılında.

Bu sebepten dolayı Abu-Z-Ziya Konya'ya sürgün edildi.İlkin çok mahrumiyet içinde idi,bilahare matbaasına karşılık olarak gibi kendine maaş kesildi ve bununla hayat şartları değişmiş oldu ve tekrar çalışmaya başladı.Sakin sakın odasında hatıralarını yazmağa başladı.

Bu sahifeler parlak bir surette Türkiyede Genç-Türklerin içtimai hareketinin tarihini ortaya serecekti.Konyada Abu-Z-Ziyanın evi edebi ve siyasi salonu andırmakta idi,burada sürgün olanlar toplanırdı.Yerli ahali ise hükümetin takibinden çekinerek bunlarla fazla temasta bulunmazlardı.Binnetice Konya halkının teveccühüne nail olamamıştı,bunun sebebi Genç-Türklerin açıkça İslamın dini merasimi ile ilgilerinin kesilmiş oluşu halkta itimatsızlık ve emniyetsizlik yaratmıştı.Genç-Türklerin bu yanlış hareketleri 1908 yılında meclise mebus seçiminde belirdi,kuvvetli agitasyona rağmen ve içtimai edebi faaliyetlerinin çok takdir edildiği halde Abu-Z-Ziyanın meclise namzeti geçmedi.

Abu-Z-Ziya mebusluğunu Konya vilayetinin Adaliya'sında kazandı,herhalde demek oraya mümaileyhe karşı Konyada olan itimatsızlık şayiaları oraya henüz ulaşmamıştı.

Abu-Z-Ziya çok genç yaşından saçları ağarınca kadar Genç-Türkler partisine sadık ve inançlı kalmıştır

Abu-Z-Ziya yürektek millet için hürriyeti arzuluyordu,bu hususta hükümetten ümidi kesilince,bazı kere ecnebilere(İngilizlerden) bile bu istibdadı kaldırabileceklerini ummaktaydı.

Abu-Z-Ziya ilk Genç-Türkler cemiyetinin son modifiyesi idi-Vieux Jeune Turco fakat damarlarında hala sıcak kan devrediyordu. III

Ahmet Mithat (1844 yılında doğmuştu)

Çok verimli ve mütenevvi bir yazardı,Ahmet Mithat tahsilli Osmanlıların dili ile meddahların dilini yekdiğerine yakınlaştırmaya çalışıyordu.II

Eserlerini yazarken,geniş kitlelerin bunları okuyabileceğini temin etmeyi düşünüyordu.

Duma'nın etkisi ile Türkiyede bir roman yazdı,bu A.Mithatın büyük liyakat ve meziyeti idi.A.Mithat gençliğini Bulgaristanda geçirmişti -Rusçukta.

Avrupa kültürünü benimsemek maksadile fransızcaı öğrenmeye koyuldu.bu zamanlarda ilk eseri "Tuna" gazetesinde çıktı,bazen şiir de yazardı.Vazifesi genel valinin dairesinde ve umum Tuna Vaporculuk dairesinde ^{dairesinde} ~~daresinde~~ geçiriyordu.

I...: Meşrutiyetten sonra Abu-Z-Ziya İstanbula döndü ve tekrar gazete neşrine başladı , fakat iş yürümedi.Herhalde Genç-Türklerin son formasiyonu ile ~~herhalde~~ anlaşamamıştır. 1912 yılının başında yine tutuklanmıştı.

II...: Türkiyede geçmişte ve halihazırda meddahlara dair benim fıkram (Aşkı efendinin "İslam dünyası"),1912 yılı,cilt I,No-3 ve Sahife 322-344

Kader birdenbire beni attı. Vatanın kargıdaki ucuna -Bağdada .I

Burada A.Mithat matbaa kurdu ve vilayet cetvelini (Zevra) basmağa başladı.

Burada dini ilimlerle iştigal etti ve bunun tesiri son eserlerinde sezilmektedir.

Muhtemeldirki mümaileyhin Mesopotamya seyahatı ona 1876 yılında "Musullu Süleyman " romanını yazdırtmıştı. Hayat tecrübeleri ile zenginleşmiş olarak A.Mithat 60 yaşlarının sonlarında İstanbula döndü. Burada "Basiret" gazetesini ile teşriki mesaiye başladı. Aynı zamanda da Harbiye Nezaretinin organı olan "Ceridei Askeriye " gazetesinin redaktörü idi.

Puplisistlik çalışmaları haricinde A.Mithat "Letayifi Revaiyet". II, ~~İI~~ adında altı tane tenkid edici hikayeler yazıyordu. Halk bunları kapışarak satın almakta idi. Bunların süjesi için bazı defalar ecnebi hikayelerden iktibas ederdi, fakat ekseriyetle Osmanlıların hayatından vakaları işlerdi. Hikayelerini santimentaldı . Şayet müslüman adları altında avrupalı prototipleri seçilebilirse : Hassas kalbin soğuk zeka ile mücadelesi çok hisli ifade edilmektedir.

Bu sebepten dolayı bu hikayeler çok miktarda hayran okuyucu celp ederdi.

A.Mithat hikayelerinde minnettar demokratizmi eleştiriyor. Bu hikayelerin kahramanları ya yüksek tabakadan veya Afrika ve Kafkasyadan getirilmiş kölelerden seçilmekte idi.

(Kölelik ticareti ancak yakın zamanda yasak edilmiştir.)

A.Mithat aile saadetini yalnız muhabbet yaradabilir ve bu ciheti daima ~~anmağa~~ isbata çalışıyordu .

A.Mithatın kahramanlarının tepelerinde daima kader asılı idi.

I... Bağdadın vasfı Dicle'dir: Şua yaymak

II... 25 hikayenin mündericati (Bu tuhaf hikayeler) Almanlar tarafından tercüme edilmiştir.

Saadet pek yakında görüldüğü an kader bir anda bu kahramanların başlarına çarpıyor. Aşkın manası birkaç defa A.Mithat tarafından izah edilmiştir: "Yer Yüzünde Bir melek" romanında Şefik ile Paziye çifti gizli olarak nişanlanmıştı. Şefik Pariste tıbbiyede tahsil görürken, nişanlısı mecburen bir başkası ile evlenmişti. Birkaç sene sonra Şefik Türkiyeye dönüyor ve Paziye ile karşılaşır ve bunlar eskisi gibi birbirlerine gönül bağlıyorlar. Ayrılma kanuni olduğu için birbirlerini ancak platonik olarak sevmeye devam ediyorlar: Kaçırılmış aşkın ızdırabı içindedirler. Romanın bu kısmı bile eski kafalıları kızdırmıştı, güya bu hareketlik harem haya-tına bir kast adedilmişti, ve binnetice A.Mithat'ı tevbih ediyorlardı. A.Mithat bu tevbihleri aldırılmıyarak , başlamış olduğu romanı bitiriyor ve 3.ncü kısmında: Yer yüzündeki meleğe göre Aşk mukaddestir., ve insana tabiyat bahşetmişti.

A.Mithat'ın eserlerine talep arttığı veçhile mümaileyh " Kırk Ambar "mecmuasında romanları birbirinin arkasından çıkarmakta idi. Bu romanların edebi değeri yoktu, zira A.Mithat bunların bir kısmını 3.ncü derece yazarların eserlerini taklid ederek yazmıştı. Mesela : Ksaviye ,Montepen ve Gavorio , bundan ötürü yerli ve yabancı münekitler (M.Gardman) insafsızca Mithat'a " Boş Ambar " ve "Kağıt kirleticisi " adını takmış oldular. Bazıları da onun romanlarının psikolojik derinliğini Balzac eserleriyle (STRUP) mukayese ederlerdi. Bu meseleyi tamamlıyarak ve diyebilirizki, mümaileyhin birkaç romanı pek maruftur: "Osmanlı Pariste" ve " Bahriyeli Hasan " halkın isteğine göre A.Mithat ilaveten "Dünyaya ikinci zuhur" -Bu eserin Dünyadan süjesi efsanevidir. ~~Dünyadan~~ gizlenerek mağarada yaşayan bir güzel: "Dürdane Hanım", "Arnavitlar "Teaffüf" vesaire. A.Mithat bazen Türkiye'nin tarihi mukaderatından bahseder: Bizans İmparatorlarının küçük asya müslüman beyleri ile yapmış oldukları mücadeleler .

sahife ...: 48 49

A.Mithat romanında İstanbulun aşağı tabakasının Galata batakhanelerindeki hayatı çok isabetle tasvir edebilmişti. Aynı zamanda Osmanlı edebiyatı içtimai idelere hizmet görmekte idi. Bu çok yer romantik sanata veriliyordu, arkadaşları Kemalın teşviki ile A.Mithat sıra ile dram ve komediler yazıyordu: " Açık Bağ "'da müslüman sofuluğuna hücumlar ediliyordu." Yüzdenni" çerkezler hayatının diri tablosudur, ancak piyesin kahramanı kalbine kurgun sıkıyor (Halbuki çerkezlerde böyle bir adet yoktu). "Cengi" vesaire.

1876 yılında sürgünden -Rodostan İstanbula döndükten sonra A.Mithat Sultan Abdul Hamidin sempatisini kazanmıştı ve kendine -reformlar denemelerinin tarihini tertip etmek görevi verilmiştir. Bundan maksat milletin nazarında kendi siyasetini temize çıkarmak idi. (İlk meclisin feshi).

Binnetice "Üssü İnkilap" kitabı yazılmış oldu. A.Mithat Populistik fıkralarında Osmanlıların avrupalıları aşırı taklid etme temayyüllerine hücum etmekte idi. Edebiyatta ise, eserlerini kendi gazetesi olan "Tercümanı hakikat" **Te** neşir ederdi. I

Bu esnada A.Mithadın dünya kavrayışında ruhani -felsefeye doğru bir dönüş belirdi: Tekmil felsefî -içtimai eserlerinde İslamın müdafii kesiliyor. Bu esnada Türkiyede "Mukaddes Kitap" (Bibliya) cemiyeti İncili tercüme ederek gayretle dağıtmakta müvâhem idi. A.Mithat bu tercümeleri dikkatle tetkik ettikten sonra bunlarda esasdan hariç bazı kasdî ihlâller yapıldığını kanaat getirmişti ve karşılık gibi kendi "Müdafaa "'sına yazmış bulundu, bu eserinde Dreperin "Avrupanın Aklî inkişafının "tarihi" görüşlerini red ederek İslamın Hristiyanlığa üstünlüğünü ispat etmek peşinde idi.

I...: Bu gazete bu günde çıkmaktadır, fakat redaksiyonu değişmiştir.

A.Mithat bu gazetenin çıkarma hakkını 20 sene evvel ahara satmıştı

Sahife..50

Çocuk gibi muvaffakiyetine seviniyordu,Türkiye tabiyetinde ve islam dininde bulunanların dini inançlarını daha derinleştirir ve kuvvetlendirmekte idi.Diyorduki: İngiltere ve Amerikada islam cemiyetleri teşekkül etmektedir,.Aslen Çerkez olduğu için daima canlı işlerin peşinde idi,Şopenhauerin felsefesinden tiksiniyordu, bu felsefe ancak Hintlilerin Nirvanası idiki insanı yeryüzünde öldürüp bitiriyordu.

Bu cihetten dolayı Asiya cemiyetleri Kviyetizma 'ya tutularak hayata kayıtsız bakarak dünyayı seytetmektedirler . Tanrıyı anlatıyordu A.Mithat,insan onun yarattıklarını düşünüp ve öğrendikten sonra ancak idrak edebilir ve bu yolla insan Tanrıya yaklaşabilir. İnsanın en büyük meziyeti milletine bilgi ve malûmat verir ek onu yükseltmekti,binaenaleyh Tanrıyı idrak yolu ancak maarıftı.

Mithatın pozitif fikirleri kitaplarında yer almıştı."Çalışma Aşkı" ,"Nasıl Yaşanılmalıdır" ? İlmî eserleri olarakda " Uyku hakkında".

A.Mithat kendi sayesinde büyük isim kazanmıştı.Hükümet birçok defalar mümaileyhi avrupaya şarkçuların kongrelerine,üniversite jübilelerine göndermişti.1885 yılında Şarkçuların kongresine Stokholma gitmişti,bu seyahat ona " Avrupada Cevelan "'nı yazdırmıştı.Avrupa kültürünün varlığını kabul ettiği halde Osmanlıların nezdinde ise garbı avrupa hayatının menfi taraflarını açıklamaktan çekinmezdi.Avrupayı yakından tanımış olması.ona Osmanlı milletinin ezzelden tayin edilmiş kader ve manası olduğu fikrini taşırdı.Osmanlıların cihanşumul misyonunu hayal etmekte idi.Halihazırda yaşayan müslümanlar garb kültürününün etkisile bu kültürün unsurlarını edinmekte idiler.A.Mithat Osmanlıların kültür vazifesi avrupanın sempatisine dayanarak garb ile şarkın arasında zincir halkası olarak yer almalıdır,zira garb dilleri diğer müslüman memleketlerde hemen hemen bilinmemektedir.

Binaenaleyh bunlara avrupa kültürünü tanıtmak ancak Osmanlı lisanı ile kabildi, zira bu lisana avrupalıların tekmil mühim eserlerin tercümesi yapılmıştı. A. Mithat misal olarak Hindistanda ticari emtea üzerinde Osmanlı marka ve mühürü çok revaçta idi, hatta Hilal'a bile benzeyen herşey şarkın nazarında manevi sansür idi.

Bu düşüncelerle Türkiye İslam dünyası üzerinde hakimiyete ulaşabilir, bu muvaffakiyet avrupalıların hakimiyetinde bulunan İslam memleketlerini silahla zapt etmekten daha dayanıklı ve sağlamdır. Bu görüşlerde İslam-Türk ideleri tebellür etmektedir. Böyle bir sonuç Türkiye'ye cihan Piyedestali veya cihan devleti mertebesine çıkarabilir.

A. Mithat halkta otorite sahibi idi, ^{gençlik} ~~ganimet~~ ise eski nesillerin meziyetlerinin kökünden inkâr ediyordu. Bir zamanlar A. Mithat "Kâinat" başlıklı ve tarihi olarak seri halinde yazmış olduğu Monografiler sayesinde 1908 yılında Üniversitede umumî tarih kürsüsüne davet edilmişti mangüzel ve serbest konuşmaları yüzlerce dinleyici celp ederdi. Mümaileyh eserleri ile halkda bilgi arzusunun uyandırmağa çalışıyordu. Aynı zamanda progre ile İslam arasında görülen tenakuzu izaleye gayret ediyordu. Bu noktayı nazara göre gerek kendi milleti ve gerekse İslam aleminin şükranına nail olmasına hak etmişti. Osmanlı edebiyat tarihinde mümaileyh Namık Kemal ve Abu-Z-Ziya'nınkinden, belki, daha üstün rolü olmuştur.

VII

Abdulhak Hamit 1852 yılında doğmuştu.

hak

Kemal Abdul Hamide yazmış olduğu ve büyük mana taşıyan mektuplarının birinde:

Bizim edebiyatı ben diriltmedim, bunu Sen veya Şinasi yapmıştı. Kemal arkadaşını böyle takdir etmişti.

Abdul Hak Hamit tarihçi Hayrullah evinde İstanbulda doğmuştu. I Küçükken acaiplikliği vardı. Yaradılıştan aristokrat. Vazifeyi Hariciye Nezaretinde başlamıştı. Bidayette İranda sefaret kâtibi ,orada farsî ve arabî dillerini öğrenirdi, oradan avrúpaya geçti, uzun müddet İngilterede ve onun müstemlekesi Hindistanda, halihazırda ise Belçikada daimi nazır olarak ikamet etmekte idi.

Kemal Osmanlı nasırının reformatörü olduğu gibi büyük istidada sahip Hamitde Osmanlı şiirini arabî ve farsî ölçülerinden kurtarmıştı. İlk şiirini 1875 yazmış bulunduğu "Duhderi Hindu" dramına yerleştirmişti, bu dram II. M. Gardman'a göre bir nevi tercümedir: Bu nasırın içinde şiirler kaybolmuştu.

da
1879 yılında Hamit küçük bir kitapta "Sahra" azıcık sayıda şiirlerini neşretti, bu şiirlerde şair ilkin avrúpaî mikyasında canlı ve tabii örnekleri yüze çıkarmıştı. Hamid'in denemesi gençleri de sürüklemiş oldu ve binnetice arabî ve farsî ölçülerin gazel ve kasidelerâ unutuldu, Hamidin eserlerinde medeniyetle köy idili arasındaki tezağ eyi kabartılmıştı. Belki Rosso'mun etkisile tabiyete doğru çağrısında sade-dil bir tarzda ^{şehirli} ~~şairin~~ kederin zehirini emerken, köylü taze ve nefis sütle beslenir. Tertemiz suda gibi şairin ruhunda bütün dünya sevinç ve kederlerle inikaz etmektedir. Hayat idbarı ve hüznü ^{ile} şairin eserleri örtülmüştür.

Vatan için acımakta idi ve bu keder arkadaşı-Karısının vefatından sonra daha da güçleşti. Hamit Osmanlı edebiyatına Psikolojik tahlili girdirmişti.

I.- Şeyhulislam ¹sonralardan Abdul Hamid Arabistana sürgün ettirmişti.

II.- Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 1876, Bnd xxx. Sahife 167

Misal için aile saadeti problemini ele alır ve diyor ki Nikahta cebir olmamalıdır ve bu esasdan sapmak her iki tarafa da ızdırap getirecektir.

"İçli Kız" romanında kız çok hisli ve düşüncelidir, ve kocasını çok sevdiği halde bedbahd oluyor. Hamit vatandan uzakta yaşarken dramlarında islam tarihinin şanlı sahifelerini yeniden istihsal ederdi. Hamit dramlarında süje olarak hiçbir zaman Osmanlıların tarihinden iktibasta bulunmamıştır. I

Mümalleyh tarihten misal aldıktan bile bunu ancak insan ruhunun kıvrıklığını tebarüz ettirmek için kullanırdı, ve dramlarında bir nevi ahlaki vaizler yapmakta dır. Dramlarını yazarken, adeta, içini dökerdi ve bunları sahneye koyulması kabil olup olmadığını hiç bilmezdi.

Hamit'in ilk dramlarından " Tarik" .II Sahneden inmiyordu. Esas sebep müslümanların ispanyayı zaptıdır. Muhtemelki Ziya Paşanın III. Andaluzya tarihinin etkisinde çok büyüktür. Kadının kahramanlığını

"Tarik" tipik psevdoklasik bir eserdir. "Tarik" debdebeli surette haber veriyor: Bizim amirimiz Şeriyattır:

Hamit

Yazıkki "Tarik" dramında çok sayıda ecnebi (Arabî ve Farsî) sözlerini kullanır .

"Tezer" veya "Abdurahman III" çoktan beri kabul edilmiş dramdır. Osmanlı publisisti Ali Kemal: Ne Fizuli nede Galip-Dede eserlerinde bu mükemmeliyata asla yükselmemişler. Hamit'in teknil yazarları aşmıştı, o geleceğin hakimidir, yazarlarımızdan hiçbirisi "Tezer" değerinde eser yazmamıştı.

I.- Şiirler istisnadır: (Mesela Sultan II? Mehmedin Türbesini ziyaret) isminde

2.- İsminden Cebellitarik adı hasıl olmuştur.

3.- Bu yazar hakkında : E.W.S. gibi

Şayet "Tezer" çok derin fikirlerinden dolayı yücelmiş isede kompozisiyon bakımından çok büyük kusurlara malikti.

Tezer'in endamı genç ve ihtiyara karşı olan marazî sevgi hisleri çok tuhaftır. Tezer kendi ıstıraplarını unutmış gibi durmadan konuşmaktadır. Trajedi süjesi herhalde İspanya Halifat devri tarihinden alınmıştır. (Omuncu esir 3.ncü Abdurahman).

Bu trajedinin kahramanı Tezerdir (yani Tereza), kız hristiyanmış fakat İslamlığı kabul ederek Abdurrahmanı teshir etmiş ve Kordovda isyan zuhur ettikte halk Tezerin ölümünü istemiş ve idam edilmişti. Hamidin yaratıcılık kuvvetine dair delil olarak Abdurahmanın monologundan bir çıkarma yapacağım. Bu Monolog'un 2.nci kısım ve II.nci perdesinde Hamitisyan esnasında Halif'in ıstırap verici tereddütlerini açıklıyor ve bağırıyor: Halkın talebine rağmen istenilen kurbanı vermemek istiyor. Kader nelere beni mecbur kılır ? O kadarki beni tahta çıkardı, neredem benim dinim ? Allahım ne Yapayım ? demek ben kendi ellerimle öldürmek istediğim ta kendimdi (yani Tezer). Demek ki bu dünyanın hikmeti bu imiş. Ah, bu fani dünyada benim ümitlerimin palmyesi idi, şimdi kim beni idare ediyor ? Onun güzelliği, O yanımda olmadıktan sonra benim locam çevrilerek mezar oluyor, amma cenazede O yanıma yaklaştıkta tekrar hayat örtüsüne kuşanmış oluyorum. Halk onun ölümünü talep ediyor, ben halkın iradesine, Tanrının emrine gibi itahat ediyorum. Onlar çoktur, ben yalnızım. Benden misal edinin: Öz iradenizi halkın arzusuna tâbi tutunuz. Demek ki halkın selameti için, ben saadetimi mahf etmeliyim ve halka karşı adil davranarak ben kendi Tezerimin zalimi olurum.

Recai Zade Mahmut Ekrem (1845 yılında doğmuştu), İstanbulda

Mahmut Ekrem Hayalperver ve hüznü idi, bu ise oğlumun ölümünden sonra daha da arttı. Kendi eserlerinde memnuniyetle bu hayalperesleri tebarüz ediyor. Bunlar bir nevi eter'den yaratıklardır, yer yüzü bunlar için yalnız ıstıraplar ayırmış, bundan ise hayat kaygıları içinde kendilerini tüketerek, sevinerek keder vadisini terk ederler. Bu fikiri "Vuslat" dramında yürütürler (Kısa müddetli aşk).

Köle sahibinin oğlu Muhsin köle Vuslat'la birlikte büyümektedirler, bunlar birbirlerini seviyorlar, ansızın satılmış ihtiyar bir karı, güya bu kızı oğluna almak istiyor ve kız evden gidiyor ve Muhsinde hastalanıyor.

Ölmeden evvel yine kendi yanında sevgilisini görüyor. Kız serbestti, demek tekmil maniler kalkmış, fakat onun başının üstünde hasetçi talih bulunuyordu. M. Ekrem yer yüzündeki saadetten hayal sukutuna uğramış olduğuna göre teselliye "Tefekkür" I 'de aramaktadır, bu ise onun hüznü ruh haline uygundur veya tabiyatı seyre dalarak hayatın nabzını veya Bülbül'ün şafakla beraber ötüşünü dinliyerek, göklere yükselirdi, orada daha serbest nefes alınırdı. Allahın Bir olduğunu konuşurken vecde gelerek kendinden geçerdi. Ormanda hayat şehirin boğucu havasından uzak ona tatlı geliyordu, tıbki Şatobriyan'ın "Atala" manzumesindeki kahramanlar gibi içten gelen temayülle bu manzumeyi Osmanlı diline tercüme etmişti.

Temiz güveyi pisliğe tahammül etmiyor, O estettir ve eserlerinde üç güzelliği birleştirmeye çalışmaktadır: İdelerin ve hissiyatın inceliğini ve tasvirin zerafetini örnek için Ekrem'in iki şiiri : "Sen hatırlıyormusun"? II. "Kör genç kederi "? .

Bunlarda onun dünyayı kavrayışının tam şairane olarak üstü açılmış oluyor.

1) -- Bu başlık altında şair kitap halinde şiirlerini çıkarmıştır.

2) -- Rusça tercümeleri (İstanbul haberleri) neşir edilmişti 1909 No: I Fransızca H. Pazyet

Antologie de L'Amour Turc. Paris 1905 yılı Sahife 189-191

H2Memduh

Sen hatırlıyomusun ?

Bahar geldikte her tarafta tabiyatta bir değişiklik oluyor.

Körpe ve sevdalı bül bül tazecik yapraklara gizlenerk melankolik tarzda mülâimliği terennüm ediyor.Bu esnada gök yüzü güzelliğinin teshiriyle benim sevgimin berraklığını hatırla,hiç olmazsa bir dâkika beni düşün.

Şayet sen bu sakın gecede.suyun üstünde sandalda isen başını kaldır ve Tanrının yarattığı dünyayı bir seyir et,şayet tutkun mehtabın ışığı seni mahzun ve müteessir ediyorsa,seninle birlikte geçirdiğimiz dakikaları hatırla, bak denizin pırıldılı dalgalarına ve susarak beni hatırla.Şafakta boğazda dandal içinde insan titrek sesle gazel söylüyorsa bu yalnızlık şikayeti- dir,mutlak senin yüreğini tıkıyorsa hemen usulca beni hatırla.

Seninle ayrılışımızdan dolayı çekmekte olduğum iskenceyâ kimse bilmiyor,evet benim zayıf ve hassas kalbim ıstırap içindedir.Hayat: ne ayrılış,ne ıstırap ve nede binlerce idbar benim aşkıyı zayıflatamaz,her zamangibi seni seviyorum,yalnız sen benim kuvveyi maneviyemi yükseltiyorsun.Bânim dudaklarım tatlı sözler devam ettikçe sende hiç olmazsa birazıcık beni hatırla. Bu güzel günde benim üzgün yüreğim çalısmayıp duracak,toprak dudaklarımı kapayacak ve sana hitaben benim tatlı şarkılarım ki benim yegane sevincim-di hepisi susacaktır.

Sende şayet gece bir hayal görececek olursan,gözlerini kapa ve beni hatırla ve düşünkü ne bedbahd aşk geçirmişim ve beni düşün.

(Kör Gencin Kederi).I

Bana derlerki güneş güzeldi,güzel çiçekler şuharâ eğilerek dereyi süsler.I.

İki defa Rusça neşredilmiştir.

1).- Türkiye Mecmuası (Yakın Şark Hadiseleri)İ.M.Bikermann Redaksiyonunda S.P,B. 1909
Sahife 230 Tercüme : Kaza Dramaturgu-İshakof

2).- İstanbul Haberleri 1910 No? 6

Türk Mecmuasından iktibas edilmiş azıcık uslup değişiklikleri ile şiirler

Ekrem'in Edebiyat Teorisi

Bana derlerki: Zarif kelebekler ve kuşlar havada dalgalanıyorlar.

Çiçeklerin güzellikleri onların güzel kokularından üstündür.

Dağlar,Ormanlar,çaylar ve dereler şafakla birlikte o derece güzel ve heybetlidirki insan bunların karşısında kendini kayıp ediyor.

Benimmsaadetten mahrumum: Ne mavi gök yüzünü,ne lacivert denizi,ne güzel çiçekleri, ve ormanları ve meyvaları ve nede kuşların uçuşmalarını görebilirim.

Evet,Senin yarattığın tekmil güzellikler benim gözlerime kapalıdır,fakat bu fani dünyanın nimetlerinden mahrum kalmak o kadar hamiyetli değildir,amma büyük saadet olurdu:annemin silüetini görebilmek.

Yalnız bahar uyandırabilir şairde hayat hararetini.Sevinç çiçek gibi geçicidir,sabah rüzgarı onun elini öper,şair çabuk sönüyor,neşesinin çiçekleri dökülüyor.

M.Ekrem'in lirik olarak Osmanlı edebiyatında mümtaz yeri vardır.Osmanlı gençliği onun eserleri ile terbiye edilmiştir.

Sosyete onu boğuna maarif nazırlığına seçmemiştir.Senelerce M.Ekrem İstanbul mekteplerinde öğretmenlik yapmıştı ve binnetice basit başlıkla "Taalimi edebiyat" 'ı çıkarmıştı.Klasik Osmanlı edebiyatının usullerine istinat ederek uslub şeraitini izah etmişti.

Bir müddet sonra eski Osmanlı şairlerin şiirlerinden bir kısmını seçerek ve şairleri de kısa biyografilerile birlikte "Kudemadan birkaç şair" adı altında bir mecmuada topladı.

M.Ekrem'in tesiri muazzamdır ve yeni nazım yıldızı sayılan Tefik -Fikret Onur'u Onu kendi öğretmeni adâder.

Şemseddin Sami bey (1904 ölmüştür)

Aslen Arnavutdu,fakat Osmanlı lisanını öğretmek hususunda belki osmanlılardan daha fazla emek harcamıştır.

İlkin edebiyatta dramaturk olarak başlamıştı.

Onun dramatik eserlerinden en meşhuru "Bose yahut sözde sadakat"

Bu dramın mündericatu şöyledir: Varlıklı çoban Zübeyirin evinde yeğeni Recep büyümektedir.Recep ile kuzini Merveşe arasında dostluk bağlar ve bu dostluk bir müddet sonra aşka intikal ediyor.(Çocukken aşkın hakiki manası bunlardan gizlenmişti,Recep biraz büyüdükten sonra hissine hakim olamıyarak kıza ilanı aşk ediyor ve aynı anda kıza onu sevdiğini anlamış oluyor.Çençler uzun müddet birbirleriyle iki kardeş gibi davranırken bu defa saadetli münasebete intikal etmiş oluyor.Baba bunların izdivaçlarına memnundur,zira yeğenini seviyordu ve kıza evden ayrılmıyacaktı.Anne ise kocasının bu planını öğrendikte karşı vaziyet alıyor.Hurafelere inanarak diyorki akrabalar arasında yapılan izdivaçlar saadetli olmuyor ve aynı zamanda da kıza karşı kayıtsız olmayan Süleyman vardır.Kız onun evlenme teklifini red ederek bir çobanla izdivaç yapacağını öğrendikte çok müteessir oluyor.

Arnavut çetenin elebaşısı Demir bey,çetesinde bulunan Süleymanı bu sevdadan sarfinazar etmesini iknaya çalışıyor,fakat Süleyman 'a yardım etmek amacıyla düğün hazırlıkları için şehre inen Züberiyi adamlarına emr ederek nezdine getirtiyor.Bu davranış serahataen Zübeyirin ahlaken haydutdan üstün olduğunu izhar eder.Haydudun tehdidine karşı diyorki: Keyfi muamele kalkmış ve kamun karşısında vatandaşlar müsavidirler ve evine kaçıyor.Ele başı çetesini köye gelinin evine gönderiyor ve kavga yapılarak Süleyman Zübeyiri ve kızın babasını öldürüyor ve kıza kaçırıyor.
karısı

Kocasının cesedi başında intikam alacağını yemin ediyor ve tüfeği alarak dağa çıkıyor.

Bu esnada Süleymanın babası Fettah,20 senelik gayubetten sonra köye dönüyor.Uykuda iken bunun eski bir düşmanı yanaşp ve silahtan tecrit ederek öldürmek niyetindedir.Kadın bu düşmanı öldürüyor,buna karşılık olataak Fettah kadının kocasının katilini öldüreceğini yemin ediyor.
5İşte Besa budur)

Kadından kocasının katilinin adını öğrendikte ümitsizliğe düşüyor, meğerki kocasının katili adamın oğlu imiş, mamafih vermiş bulunduğu söze sadık kalarak eve dönüyor ve oğlunu öldürüyor ve bunu müteakıf da intihar ediyor.

Bu piyeste iyice Asya vahşiliği belirmektedir: Hayvanî hissiyatı akıl tanzim ve idare edemiyor. Çoban dağların hürriyetini temsil etmektedir. Müellif onun dudaklarına hürriyeti özleyen tiradlar verleştiriyor. ve bu tiradlar ahali tarafından giddetli alkışlarla karşılanıyor Sami bey "Besa" mada birkaç dram daha yazmıştı, fakat çok müddet geçmeden istidad ve meyili bu olmadığını idrak ederek tiyatroyu terk etti. Sami beyin içtimai görüşlerini karakterize edebilecek ancak onun yazmış olduğu küçük ilmi eseri "Kadınlar" da imkanı vardır. Yazar ihtiyatla bu meselenin üzerine eyiliyor, bahusus, içtimai hayatta müslüman kadınının rölü (Mesturiyet).

Bu eser sansürden geçmemiş olduğu vehile derinden ve etraflı mütalea edilememiştir. Şüpheski bu hile Sami beyindir, çünkü iyi biliyorduki bu meseleyi ciddi ele almak yalnız ruhani-leri değil tahsil görmüş Osmanlılar nezdinde de uzlaşmaz düşmanlar edinecektir

Bununla beraber Sami beyin bu kitabında kadınlar meselesi çok yumuşaklık ile beyan ve mütalea edilmiştir.

Birçok ağır meselelerden biri olan bu kadın meselesine dair (Henüz neşir edilmemiştir), ilmi bir yazı Tahsin Nahidindir. Biraz müddet evvel vefat etmiş, karkasyalı idi, edebiyatçı ve öğretmen Mehmet Zade Abdullah Tevfik Osmanlı kadınının hayatını izah etmek istedi ve bunun için çok zengin materyal toplamıştı. Birvakit, meşrutiyet kadın durumunu değiştireceği düşünül-müştü. Bu bapta Meclis başkanı Ahmet Rızanın hemşiresi Feride Hanım çok uğraşmıştı. Kadın tahsilinin lehinde bulunan "Millet Gazetesi" boykot edilmiştir, sebep bu gazete kadınların tahsil için avrupaya gönderilmesine dair bir tercümeyi neşretmişti, halbuki az müddet evvel "İkdam" gazetesinde Ali Kemal harice tahsile ganderilecek erkek gençler çok dikkatli seçilmesi zaruridir orada erkekler doğru yoldan saparlarsa kızlar için sapıtmak daha ehvendir. "Millet" kendisini tebriğe etmek istediysede muvaffak olamadı ve halkın lâkaidliği karşısında neşriyata son verdi.

Sami beyin maruf neşriyatı.

İslam milletlerinin terakki edebilmesi kadınlar reformasına bağlıdır, zira ilk önce onları kölelikten kurtarmak gerekir, yani onlara tahsil görmek imkanlarını sağlamaktır. Bunun içinde avrupalıların asla taklit etmemelidir, zira onlar kadınlara aşırı derecede hürriyetin verilmesi sefahatle neticelenmiştir. Avrupa kültüründen ıktibas edilecektir, lakin bir hududa değin ve şeriatla tezata düşmemelidir. Milletin ilerlemesi kadınlar hürriyetine kast edilmemesine bağlıdır, binaenaleyh başta onları çocukların terbiyesiyle vazifelendirilmek lazımdır.

Ancak bu şerait dahilinde kadın kendi ne ait mukaddes vazifelerini ifa edebilir. Sami beyin ilmi eserinde kadınların tahsil meselesi müsbet yoldadır ve izdivaç meselesindeki gayri tabbilik düşünülmektedir. "Talat ve Fitnet" romanında bu meseleye dokunulmuştur. I

Sami beyin ilmi yazısında kadın tahsili meselesi avrupalılar ile geri kalan Osmanlı sosyetesini arasındaki uyumsuzlıklardan mütevellitdir. Bu sebepten dolayı Sami bey "Cip Kütüphanesi" 'nde seri halinde küçük kitapçalar neşr ederek, bunlarda okuyuculara muhtelif malumat veriliyor: İnsan hakkında, lisanların klasifikasyonu, yer ve göke dair, İslam medeniyetine dair ve hurafat : Tenkit prensipleri vesaire. Osmanlı halkını dini terbiyesi amacıyla Kur'anı tercüme etmişti, fakat mütehasıplar neşrine müsaade etmediler. Sami bey çeyrek asır evvel Osmanlı-Fransız lügatını çıkarmıştı, bugün değerini kısmen kayıb etmiş, zira dünyanın hiçbir yerinde lisan Türkiyedeki derecede değişikliklere maruz değildir. Hayatlarını avrupalılaştırmak peşindedirler.

I).- bir müddet evvel Ermeni Mihran bu lügatın 2.nci tabını çıkarttı ve Sami bey telif hakkı olarak hiçbirşey alamadı. Bu hile "Alla Turca" yapılmıştı: Serbestçe : Sami bey isminin yerine Lügat redaktörü diye T. Keleşyan yazılmıştır.

Sami bey Lugatçı: Tmrk Lisanına alaka uyandırmak.

~~Türk Lisanına Alaka Uyandırmak ve~~

Lugatın bazı kusurlarına rağmen Osmanlı dilinâ hariçte öğretmek çok ehemiyetlidir.

Bu lugatın rolü büyük olmuştur ve bugün de değerini muhafaza etmektedir. Sami beyin sösyetede bilgi yaymak maksadile çıkarmış bulunduğu birçok lugatlarından maada "Biyografie- Ceografie" lugatı hususi değer taşır. Fransız lügatleri yazar için örnekler teşkil etmişti. Bizleri daha fazla İslam alemine dair yazmış olduğu fıkralardır. ve belli başlı olarak faal Osmanlıları n biyografileridir. Evet lügatlerde ~~çok~~ çok yanlışlıklar vardır, fakat unutmamalıdır ki Sami beye degin Osmanlıca bir şey yok idi ve ilk olarak Sami bey bu yolu tutmuş oldu. Son zamanlar mümaileyh çok sıkı temaslarda bulunduğu Velet -Çelebiye göre Sami bey son zamanlarda eski Türk ve uygur lisanları ile ^{ve} ~~muhtemelen~~ Orhon Yazıları ile ,Kudatku -Bilikle vesaire kitaplarla ilgileyerek eski Türk lisanının lugatını ~~mağmarmıştı~~, ancak by emeklerine son şekil vermeyi yetişemedi.

Kudatku-Bilikle çok ilgilenirdi: Bunun Türkler için değerini İlyada ile mukayese ederdi ve bu eserin Türk mekteplerinde mümtaz yeri olmalıdır ve bunu hayal ederdi. İsterdiki avrupa mekteplerinde kadim klasiklerin işgal ettikleri gibide bu unutulmaz abide Türk mekteplerinde birhakkın, mümtaz yerini işgal etmelidir. Sami beyin eserlerinde belki fazla orijinallik yoktur, fakat sistematik ve kompilativ emekleriyle en büyük saygı ve hürmeti hak etmiştir.

Muallim Naci (1850)

Muallim Naci yeni Osmanlı edebiyatının mümtaz ve göze çarpan yazarlarından biridir. Bunlar terakki perver ve avrupalı örneklerin tesirinde idiler. Halbuki Avrupa kültürünü tanımış olan diğer yazarlar milli ve dini anane ve adetlerden uzaklaşmışlardır. Muallim Naci böyle bir ihtilaftan sakınabilmiştir. Avrupalı tahsili taraftarı idi, aynı zamanda kadim arabî ve farsî kültürlerinden sağlam unsurları ayırıp öne sürerdi, bu taktiki ile belki amacı Osmanlı intelligenziasının dünyayı görüş tarzının etrafını öyle çevirmek gibi Osmanlı edebiyatı avrupalı taklitlerini ifrat derecesine çıkarmasını.

Osmanlı edebiyatında NEO-Klasizm'i diriltmek niyetinde muvaffak olamadı.

Hatta onun retograd görüşlü olduğundan şüphe edildi, muhtemeldir ki Muallim Nacinin dervişliği nin rolü olmuştur.

Mümaileyh savatsız , fakat çalışkan eyerci Ali Ağanın ailesinde İstanbulda doğmuştu. Kocasının vefatından sonra annesi çocuklarıyla birlikte doğduğu yer olan Varna'ya götürdü. Muallim Naci burada medreseye girdi ve medresenin etkisi Muallim Nacinin edebi fizyonomisinde daima sezilmiştir. Küçük yaşında ekmek parası için çalışıyordu. 17 yaşında Varna şehir mektebinde muallim idi. Edebi heveslerini tatmin etmek maksadıyla "Tuna" II gazetesinde teşriki mesai ederek ve iktibasen dikkate şayan makaleler yazıyordu ve bunları İstanbul gazeteleri bile iktibasen basardı. Bu genç muallimin istidadı Osmanlı Ansiklopedisti Ahmet Mithat efendinin nazar dikkatini çekmiş ve az müddet sonra tarafından Naci İstanbul'a alınmıştır.

17-4 Onun aşırı taraftarı Az müddet evvel vefat eden Şeyh Vasfı'dır

2).- Vaktile gazetede basılmış "Talebelere muallimin izahatı" bilahare bu yazılar (" Mektuplarım") diye mecmuada basılmıştır.

Bu andan itibaren Muallim Nacinin çalıştığı için geniş saha açılmıştır :

Ahmet Mithat efendinin "Tercümanı Hakikat" gazetesinde edebiyat kısmını neşirliğini uhdesine alıyor ve tenkidî fıkralarile ve mülahaza ve çıkışmaları ile gençliğin edebiyata merakını uyandırıp kamçılıyor. Bilahare mevzubahis fıkralar "Muallim " mecmuasında toplanmıştır.

Galatasaray I lisesinde derse başladıktan sonra ,pedagogi damarı daha da kabarmış oldu ve Muallim Naci bu devrede birçok edebi ve leksigografik eserler yazmıştı. Bunlar onun çok okumuş olduğuna delalettir. Mümaileyh eski Osmanlı edebiyatının haricinde arabî ve farsî edebiyatına da vakıf idi: "Edebiyat teorisi", "pedagog mecmuası" ve "Kendine Mahsus Esami lugatı" ve "Ecnabi lugatı ve Osmanlı Şairleri" vesaire vefatından az müddet evvel Muallim Naci Devlet Mükverrihliğine tayin edilmiştir. Bu yeni vazifede muvaffakiyetle çalışmış ve arşivi ve arkeolojik araştırmalar yapmıştı.

Muallim Naci ilmîve edebi eserleriyle, bilhakkın şöhrete ulaşmıştı, yoksa ona boğuna " Muallim " takılmazdı.

Bunlardan maada orijinal ve tercüme edilmiş şiirler kitabını da bırakmış , fakat bunlar pek değerli değildir, çünkü şairlik istidadı yetersizdi. V. Gügo'nun ve Sulliprudomun tesirlerinde idi. Muallim Naci şiirlerinde insanın saadeti, çalışmasıyle elde edilebilir fikrindedir. Bu düşünce çocukken ebeveyninden ona intikal etmişti. Fakat bilahare bu düşünce onun dünyayı görüşünün temel yeri olmuştu.

Mümaileyh emek kuvvetine inançlı idi ve bu inancını da ahara telkin etmek peşinde idi.

I).-- Tedrisatı Fransızca olan bu mektebi Sultan Abdul Aziz tarafından (1861-1876) yıllarında tesis edilmişti.

Maksat, Osmanlı gençliğine avrupalı tahsil gördürmekti, zira harici seyahatler gençliği sefahate sevk eder.

" ÖMERİN ÇOCUKLUĞU " OSMANLI EDEBİYATINDA GARBİN TESİRİ

Abdul Hamid saltanatı devrinde siyasi atmosfer onda hüznün ve ümitsizlik yaratıyordu."Terkib bende" itaatle beyanatta bulunuyor: Cebre taammül etmeli,çünkü adalette adaletsizlikde Allahdandır.Belki bizde onun halkçı ve küçük Asya köylüsünün hayatını havi şiirleridir.

Muhtemeldirki halkın ağzından "Burcakçı Kız " şarkısını dinlemiştir.Bunda fukara köylü kızı gencin lâkayitliğinden şikayetçidir?I

Mümaileyhin nesri eserlerinden ve teknil Osmanlı Edebiyatının şaheseri kabul olunan "Ömerin Çocukluğu"dır.II

Bu eserde otobiyografik hülasalarla ~~Mümaileyhin Nesri Eserlerinden~~ sağlam dinî prensiplerine merbut şehirli sakinlerinin hayatları tanıtılmaktadır.

Bizler için yabancı bir alemin tabii ve canlı tesfirleri çalım satmaktan uzak, yumuşak tonu okuyucuyu ister istemez teshir ediyor. "Ömerin Çocukluğu" okuyucuya yabancı gelmiyor ve bir yakınlık hissediyor. Ömerin çocuk sevinçleri ve dertleri aynı derecede bizleri de etkiliyor. Osmanlı Edebiyatına garbî tesirlerin bilançosu.

Avrupaî idelerden iktibas edilmesi ve bunların lojik tevalisizliği ve şark hayatının ahengine uymamazlığı eserler ve akıllarda kargaşalık yaratıyordu,fakat yazarların bazan bu ideleri yalnız anlamış oldukları halde asırlarca işlemiş,Farsların tesirinden uzaklaşmak fikrini kuvvetlendirirdi,Osmanlılar hatta,ifrata saparak,kulca avrupaî örnekleri taklid ederlerdi.

Osmanlıların Franklarla ilk tanışmaları Fransızların vasıtasile olmuştur.

I.- "Burçak " Nohut demektir ve "Burçakçı Kız"Tarlada nohu t toplayan kızdır.

II.- Basılmak için hazırlanmıştı,A.Merksan'ın Almanca tercümesi vardır.Aus Mualkim Nadschi's

Sünbüle.Die Geschichte seiner Kindheit.Berlin,I898

Fransız edebiyatının eserleri hummalı şekilde Osmanlı lisanına tercüme ediliyordu.I

Osmanlı Tercümelelerinde kültür devrenin yazarlarının yanı başında romantizm ve santimentalizmin mümesilleri de mevcuttu.

Kitap Pazarında bulvar eserleri aranıyor, cinayi romanlar: (Paul-de Kok, Ponson-Du-Terray, Ksaviye-de Montepen ve saire).II

Bu seçimde şark temayülü tebarüz ediyor "Mesela -"Binbirgece". Belki 19.ncu asırda avrupada yükselen "Dünya Kederi" Osmanlılarda aksiseda buldu. Şarkda yaşayanlar, orta asyada :Muazzam hükümet ve devlet darbelerini ve muazzam devletlerin yıkılışlarına şahit oldukları veçhile, dünyanın faniliğine kani olmuşlar ve kendi acizliğini müdrük olarak Tanrı yolunu tutmuşlardı. Bu noktaî nazarlarla Osmanlı milleti yaratılmakta idi, gitgide Fransız edebiyatının tesiri yükseliyordu, kitap pazarında satın alıp okudukları kitaplar artık eskisi gibi bunları tatmin etmiyor ve Fransız klasik yazarların eserlerini tahsil ve tetkik etmek fikri uyanıyor. Bir mektup çok simptomatiktir: Paris mekteplerinin birinden Fuat isminde bir öğrenci, 15 sene evvel bir genci gazete sütunlerinde klasikler hakkında bahise girişmiş ve kesin olarak diyordu ki: Klasikleri okumadan ve bilmeden lisan öğrenilmez. Bu mektubun bazı kısımları bu gencin olgunlaşmadığı fark edilirsade Fransız idelerinin Türkiye'ye sokulması bakımından, onun İstanbul arkadaşları ile bu mevzu üzerinde yazışmalar ve öğretmenleride bile okuması gereken eserlerin başlıklarını ve yazarların isimlerini açıklardı.

I)- Bir rivayete göre 17.nci asırda bile çok klasikleri Osmanlılar ^{Biliyorlardı} ~~bilmiyorlardı~~ mesela:

(Julius Sezar ,Plutark, Makyavelli).

2).- Paul Horn: Die Turkische Literatur(Seri "Die Kultur der gegenwart". hrsg. von P.

Die orientalischen Literaturen. 1966, sahife w277).

Garbî --Avrupa edebiyatından birçok eserler Osmanlı Lisanına tercüme ediliyordu.Bazan da Osmanlılar garbî edebiyatları bütünlü olarak kendi vatandaşlarına takdim etmeyi denedilerdi. Yirmi sene evvel Ahmet Rasim,bildiği maruf Fransız yazarların eserlerinden bazı kısımlarını toplayarak küçük bir kitapça çıkarmıştı.

Bu materyal seçimi (Jan Jak Russo,Şatobriyan,Viktor Hügo) yalnız A,Rasim'in değil,umumiyetle Osmanlıların da mizacına uygundur.

Şarkta kitap Muallim Nacinin tavsiye yazısı mutadî olarak takip ediliyor.

Yazısında A.Rasimin fikirlerinden uzaklaşmamğa dikkat ediyor ve kitabın maksadını şöyle izah ediyor: İşte bunlar garp edebiyatıdır,içlerinden iyi herşeyi alınız ve kötü şeyleri geriye atınız.Muallim Naci şark nazmındaki örnekler pek sünî'dirler.Mesela: Güzelin saçları engirek yılanı ile kıyaslanıyor.Nüşet isminde birisinin eseri garbi avrupa edebiyatı ve yazarlar hakkında daha geniş çapta garbî edebî ceryanlarını tetkik etmişti.(Evet,ama sırf Fransız yardımcı kitaplarından)mümaileyh pratik amaçları gütmekte idi:garbî avrupaî lisanlarını öğretmek. Bu sebepten dolayı yazar kitabın ilk kısmında ecnebi lisanlarını öğrenmek için sistemleri tetkikten geçiriyor.

Nüşetin izahatında derinlik yoktur ve esaslı kısmı biyografik mütalealarda mündemiçti.

Bu mütalealarda yazar çok mütalea etmiş ve seçmiş bulunduğu bu eserleri çok üstünkörü tetkik eder. Çok kısaca mündericat ve esas fikiri veya birinin sözlerini çizmektedir.İngiliz edebiyatı kısmında Şekspir'e çok büyük yer ayırıyor, Şekspir'in,Aristotel'in dramlardaki üç esaslı kaydalarından kaçınmamasını çok takdir etmektedir.I

I)- 1303 No.I yılında Nuri beyin redaksiyonunda "Manzara"mecmuasında Şekspirin tenkidi ve biyografik mütalealar neşir edilmişti.

Şekspirin dramlarından Osmanlı lisanına tercüme edilmiş.I-"Kış Masalı"

2-"Veronali ",3- "Romeo Juilleta" ve Yanlışlık".Son üçünü Boyacıyan çevirmişti,mümaileyh muvaffak olsa idi diğerlerininide tercüme edecekti,galiba bu eseri Hasan Şırrı datercüme etmiştir.

GARBI AVRUPA EDEBİYATÇILARLA TANIŞMA

Nüshetin edebî görüşü çok orijinaldi. Mesela: Alman edebiyatı kısmında Von-Der-Golcu'yu tanıtmaktadır, bu ise Osmanlı ordusunda enstrüktör di, sonra fransızların -Henri- Chansons De Geste- ba şarkılar olduğunu zikr ediyor, ve nihayet J. Vernin biyografisini neşrediyor.

İde noktai nazardan Uşaki-Zade Halit Ziya'nın -Nuveli -Daha muhimdir. Bunda yazar avrupada manın tarihine dair izahatta bulunuyur ve mütercimlere eserler seçiminde Uşaki Zade Halit Ziya'nın velinde Guy -De -Monpasanın I. Şerikliği görülüyor.

İşte bu suretle Garbî avrupa tesiri Osmanlı edebiyatına ve Osmanlı İnteligenziasına sokuyor. Esretler gerek usluup ve gerekse hikayenin tanzimi yönünden izahat verilmektedir.

Paul Bourge romanlarının etkisi ile psikolojik vasıfta roman doğuyor, ancak bu Osmanlıların crübesizliğini meydana çıkarıyor.

II

1894 yılında tesis edilmiş "İkdam" gazetesinin ilk nüshasında Ahmet Cevat'ın "P. Bourge'nin, Andre Rnel'i" eserini basmağa başlamıştı. Maksat kitap okuyucularına ciddi romanlara alıştırmaktı, yokki oldukları Ksavier ve Richbour'un fransız bulvar romanlarını . Osmanlı halk edebiyatı, bhusus İtalyan Comedia del Arte) 'den mütevellit "Orta Oyunu" umumiyetle, belki, garb tesiri daha evvel tecrübe ilmişti.

I)- "Venedik Taciri" Tercüme H. İ. İstanbul 1301

Son zamanlar Şekspir'in eserlerini tercümesile iştigal eden ve avrupada uzun müddet yaşamış maaruf edebiyatçı Abdullah Cevdet "ittihat" mecmuasında "Julius Sezar" , "Hamlet" , "Makbet" ve "Romeo Julieta" eserlerinin tercümeleri neşr ediliyor. Aynı zamanda ve aynı mecmuada Rus Müslümanı Hüseyin Zade Ali Bey Göte'nin Faust'umu neşr etmişti. (I) 1909 yılından itibaren İstanbul Üniversitesinde A. Hikmet garbi-Avrupa edebiyat tarihi kısırlarına başlamıştır.

GÖLGE TİYATROSUNA MOLİYER'İN TESİRİ, BAMBİRİ TÜRKİYE HAKKINDA

Osmanlı repertuvarından "Karagöz" I.de Moliyer'in tesiri görünmektedir.Moliyer'in aileri çoktanberi Türkiyede genişçe yayılmaktadır.

Ahmet Refik Paşa sadrazam iken Osmanlı lisanına IO komedisini tercüme etmişti.II Moliyer'den iktibas edildiği şüphe edilmiyor.

Ahaljoynamış sürerken,ceviz kabuğunu çıkarmakla meşguldu ve bunlar hiçbir zaman Karagözcülerin sahnede ancak Moliyer'in komedilerinden iktibas etmekte olduklarını ne duymuşlar ve nede işitmişlerdir.(Şunlardan: "Cimri","Tartüf", "Scepenin yaramazlıkları").III

Muasır Karagözcüler

Bu sahnelerin daha altmış sene evvel vefat etmiş selefleri Hasan Karagöz'ün repertuarında bulduklarına delalet ederler.Şimdiye degin biz şahıs ve vakalar hakkında yalnız münferiden söz etmiştik,lâkin avrupa kültürünün Osmanlıların dünya görüşlerine çok büyük tesiri olmuştu.

Şarkıyatçı Macar German Vanberi Türkiye'ye garbi avrupanın tesirini hesaba katarak IV Avrupalıları iknaya çalışıyorki Türkiye Gülhane anlaşmasından müteakip değişmiştir, ve gerek ahalî ve hatta ruhaniler bile garb medeniyetinin ruhunun içine girmiş bulunuyorlar vesaire.

Şüphesiz ki bu mübalağadır.Belki geçen asrın doksan yıllarında Hertsog Ergili'nin (D'argyll) yazmış bulunduğu eserin tesirinin hafifletilmesini düşünmüştür.

I)- "Petruşka"dan farkı Osmanlı imprezaryosu Fuvalda Karagözün ve diğer oynayanları göstermektedir.

II)- Bir müddet evvel Ali Bey'in de tercümesi vardır,bundan hariç Ziya paşanın "Tartüf"ü "Yallancı Sofanın Sonu" başlıkları altında tercüme edilmişti.(I298 yılında),M. Hilmi'nin yazmış bulunduğu (" Yirmi Çocuklu Baba") komedisinde bir dereceye kadar Moliyer'in tesiri görülüyor.

Turquie

III)- Adolphe Thalasso, Molière en Turquie .Etude sur le théâtre de Karagueuz.Paris I888,Sah-I5 broşürde verilen malûmat yazarın etüdünde I904 yılında tekrarlanmıştır.

IV)- A.Vambery, La Turquie d'aujourd'hui et d'avant quarante ans.Traduit de l'allemand. Paris I808

Sahife...:69

"İKDAM" Gazetesinin manası

Nasıl olursa olsun ,ancak garb kültürünün etkisi dış münasebetlerde içtimâî ve ailevî yaşayışlarında çok esaslı değişiklikler vukua gelmiştir ve binetice Osmanlılarda avrupalılara karşı eskimiş körkörüne fikir zail olmuştu, Garb ile yakınlaşma fikri kuvvetlenmekte idi.

Dini Taassup asırlarca şark ile garb arasındaki mania gitgide zeminini kayb etmekte idi.

Bu hususta "İkdam" gazetesinin rölü, muazzamdır. Bu gazetenin sayfalarında Ali Kemal'in dikkate şayan edebî ve içtimâî mektupları basılmakta idi. I

I)- Doğrudur, yazdığı fıkralar Fransız gazetelerinden tercüme edildiğinden dolayı yazarı azarladılar.

OSMANLILARIN RUSYA İLE TANİŞİKLİK TARİHİ

Osmanlı edebiyatında Ruslar : Rusçadan tercümeler. Hernekadar Rusya ile ilk siyasi da münasibet 2.nci Beyazıt zamanına ulaşırsada (1481 -1512) Osmanlılar ancak 19.ncu asırda komşusu Rusya'yı tanımak fikri uyanmıştır. Bidayette Rus lisanını bilmedikleri veçhile kültürlerine ehemmiyetli derecede vakıf değildiler, Fransızların tabassutu ile tanışma başlamıştı.

İmperatrice 2.nci Katerin zamanında Rusya ile yapılmış muvafakiyetsiz harpler Osmanlı Sosyetesinde şimal Semiramide'ye hususi ilgi yarattı ve maalesef kitaplar intihabatında büyük ace-milik ve bilgisizlik zuhur etmişti.

İmparatoriça

İlk kitap, galiba "Katerinanın Tarihi" .Bu eser Kasterindi ve imperatrisin vefatından bir sene sonra neşr edilmişti.

Bu kitabı Osmanlı isyanına devlet meclisi tercümanı Yakovani Agripopulo I.tercüme etmişti.ve bu tarihte bu eser artık eskimişti.

ta

Bundan sonra münasebat bir müddet fasıla verilmişti. Bih ahare Rusya ile alaka iki sebepten dolayı yeniden canlanmıştı: Rusya'nın (II) Orta Asya'yı zaptı ve geçen asrın yetmiş yıllarında Balkan yarım adasında başlayan Slav hareketi.

I).- İki defa 1829 ve 1831 yıllarında Mısırda basılmıştı.

II).- Bu tarihlerde Emin'in orta asya'ya seyahatı ve A,Suavi'nin Hiva'ya dair tarihi ve Coğrafi etüdü.

Sahife...: 71

RUSYA İLE TANIŞMA

Bu hususta, Macaristan'dan gelme Vizentalin dramatik eseri çok karakteristiktir:

~~ABYRAAP~~ Cernyayev (Cernyayev) "Orta Asya'da" (1877 yılında yazılmıştı). Bu eser de tamamen Russofob

bandansı nüfus etmişti: Orta Asya Türkleri ehlicenapdırlar ve milli gurura sahiptirler, Çernyayev

ise bunları şahsî kurtuluşları mukabilinde vatan hiyaneti yapmayı kandırmakta idi. (Bahusus

Türk bayanı Züleyha). Aynı tarihlerde seri halinde Ahmet Mithat efendinin "Beşeriyet" ve

"Rusya Tarihi" 1855 yılına kadardır, elbette bu "Tarih" müstakil değerinde değildi. Fransız Kitap-

çılarında kompilatif usulu ile tanzim edilmiştir.

Müellif Rusya hükümet siyasetini takdir ederek, diyor ki: asırlardan beri hükümet gerek Rus milletinin ve gerekse Rusya'nın tabiyatında bulunan diğer milletlerin maarifa olan temayülleri baltalamaktadır.

Tahminen 15 sene evvel topçu subayı İsmail Hakkının kaleminden çıkmış Rusya Tarihi "Şimalden Malûmat ve Rusya Tarihi" başlığı altında çıkmıştı.

Tarih imperatör Pavel I. nci'nin cebrî ölümüne değin yazılmıştı.

Velhasıl Osmanlıların Rusya hakkında tanıma ve bilgisi ecnebi (Fransız) edebiyatı etkisinde idi.

Osmanlıların Rusya ile tarihinin dönüş noktası Mehmet Murat bey faaliyeti ile başlar.

Mümaileyh Dağıstanlıdır, orta tahsilini Rusyada görmüş ve sonra Türkiye'ye muhaceret etmiş ve hemen temayüz edebilmişti. Mümaileyh bilahare Jön Türkler cemiyetinde mümtaz rol oynamış ve Abdul Hamide karşı kumpanya yürütmüştür. I Az müddet sonra komitenin diğer azaları ile anlaşmamazlık neticesinde oradan tamamen ayrılmıştır.

1909 yılı aksîf inkılapta irticaî müsamaha ettiğinden dolayı Rodos Adasına sürgün edilmişti.

I).-- Komiteye dair malûmat ~~otobiyografik~~ otobiyografik : "Mücadele Millîye" de münderiçtir.

RUS EDEBİYATI İLE TANIŞMA

"Umumi Tarih", galiba Veber'in Rusça tercümesinden çevrilmişti, bundan maada Murat Bey Ciboyedov'un "Aklın Belası" eserini tercüme etmişti.

Eserlerin seçilişi tesadüfî değildir. Garba aşırı derecede gönül bağlanışı Türk iderine bağlı vatandaşlarda tıpkı eserin 3.ncü perdesindeki Çatski'nin monoloğunda tebarüz edilen dişe Murat beyinde dikkatini çekmiş olabilir ve Türkiyenin milli varlığını korumak amacile rbe karşı Çin Duvarı inşa etmek insan aklına bile gelebilir.(I)

Mütercim olarak daha fazla iş görmüş Rus kadını, Kazan şehri belediye başkanınının karısı S. Lebedev - Petersburg'da şarkiyat cemiyetinin fahri başkanı. Herhalde daha küçükken Kazanlıların rkçesini biliyormuş ve Stoholm'da orientalistlerin kongresinde Ahmet Mithat beyle karşılaşmış sonralardan mümaileyhin rehberliği ile Osmanlı lisanını öğrenmiş ve bundan bile sıra ile Rusça vel ve Hikayeler tercüme etmiştir. Mesala: "Kar Fırtınası", "Puşkinin "Maça Damı", (II).

Lermontov'un "Demon" 'ndan parçalar ve biyografisi (III) "Aile Saadeti", "İlyas veya kiki saadet" L. Tolsto'yun vesaire .

Lebedev
Bayan birde Büyük Petro'dan L. Tolsto'ya degin Rusça Rus edebiyatını muhtevi olarak sa bir etüd yazmıştır.

Bir müddet sonra mütercimler sayısı çoğalmıştı: Kazañ tatarı Musa Kâzım (Rus Lisani retmeni), Gogol'un "Eski Dünya Çiftlik-Sahipleri" 'den parçalar tercüme etmişti. Mehmet Zühtü onak) (IV). "İkdam" Gazetesinde tefrikalar yazardı, L. Tolsto'yun "Zamanımızın Köleliği" 'ndan. Potapenki'den parçalar tercüme etmişti.(V).

)- "Aklın Belası" eserin tercümesi M. A. Gamazof tarafından mufassal tahlil edilmişti. "Avrupa haberçisi" 1886 yıl sahife 430-450)

I)- "Serveti Fünun" da evvelce basılmış Puşkinin biyografisi de ayrıyeten neşir edilmiştir.

II)- Biyografisi "Mektep" mecmuasında neşir edilmiştir. 1311 yılı No. 10

IV), - Bulgar müslümanlarından

7)- Tabii Osmanlılar en çok L. Tolsto'yla ilgilenirlerdi. Tolstoy Türkiyede (Tolstoy Cemiyetinin bildirisi)

1321 H.Y. İkdam gazetesinde yazarın ismi zikr edilmeden Turgenev'in "Duman" romanı Fransızcadan Abdullah Zühtü tarafından tercüme edilerek basılmıştı.

1905 (I) senesi hadiselerinden sonra Rus edebiyatına alaka genişlemiştir ve "İkdam"(II) gazetesinde bu cihet itiraf edilmiştir,maalesef tecrübeli mütercimler çok azdı.Rus edebiyatına ilginin çok derinleşmiş olduğunu S.S.YA.Elpatiyev'in bir genç Türkle hasbıhalda,gengin Rusça hikayelerigö zleri yaşararak ve heyecanla Rus klasikleri (Puşkin,Lermentov ve Gogol'u)okumakta idi ve heyecana gelerek oğlunu da ana dilini öğrendikten sonra Rusça tedris ettirecektir.(III)

Mütেকabilen anlaşmalar böyle ağır tahakkuk ediyordu.

Müzeyya, 1911 No.3-5 Sahife 116-118,6.Mart.1912 "Yeni Gazete"sinde fransızcadan A.Lemi Tolsto'yun " Savaş ve Sulh" romanını neşr etmeye koyuldu.Orada benim hikayelerimde: Garsî'nin 1910 No? 711-712. "Sinyal" ve Çehov'un "Beyinlerin kaynaşması" (1910 No.:751)

I)-"Serveti Fünun"Mecmuasında "Rus İnkilapının akibeti"

Mecmuanın naşiri A.İlkcan Rusya ile çok ilgilenirdi ve 1896 yılında evvela Taçlanma merasimine Moskovaya gitmiş oradan da şarki Rusya'ya seyahat etmişti.

II)- 1908 yılında Genç-Türklerin gazetesi"Tanin" fransızcadan tercüme olarak okuyucularına

Gorki'nin 1909 yılında "Anne"Eserini neşir etmişti."İnkilap" gazetesinde "Hapishane"

tercüme edilmişti.Selaniğin genç kalemler mecmuasında 1911 yılında ^{Andrejev'in} "Kızıl Kahkaha"

III).* Gogol günü için S.Yelpatiyevski (Rusya liste)sinde -1909 No.95

İLK GARPÇILAR HAKKINDA ALİ ÜLVİ

Gallomaniye hicviye

Avrupa tesirinin ilk ve hafif akisleri muhafazakarları ürktümüştü. Bunlar mevki ve ihtibarlarının kayıp etmek korkusu ile avrupa ideleri taşıyanları alay ve ihtihzaya koymuşlardır.

Mehmet Ağa, Şinasi efendinin edebi faaliyetine dair bir şiir yazmış, bunda Şinasi isminin manası ile oynayarak -farsça Şinahten - Bilmek'tir, ve Agâh da =Malûmatlı'dır. Bunlar akıllarına gelen herşeyi yazıyor ve sağmalamaktadırlar.

Şinasinin dünya hakkında hiçbir tasavvuru yoktu, Agâh ise çok cahildir.

Bu eski partinin , iktidar kayıp edilecek korkusundan mütevellit Yanazlığıdır.

ALİ ÜLVİ (ŞII)

Avrupa tesiri amirane tarzda Türkiye hayatına sokulmuştu ve Fransız dilinin muvazişkâr herşeyi unutarak saadaları Osmanlılara kendilerine ait fransız modasının köleleri olurlardı. Binnetice Türkiyede altın gençler tipi doğuyordu. Ali Ülvi bu durumu tebarüz ettirmek gayesile "Alafranga bir Gazel" başlığı altında bir şiir yazmıştı.

I)- Şimdiye kadar Osmanlı yazarları (Meselâ: Celal Nuri, İzzet Melih yazarları fransızca yazmaya devam ediyorlar

II)- Osmanlı lisanını sadeleştirmek amacile "İkdam" gazetesinde iştirak ediyorlardı.

III)- "Gelişi Güzel" mecmuası İstanbul, 1304 F-Y. sahife 45-46, birde latifeler (Anegtodlar) kitapçası tanzim edilmiştir. (Gel Keyfim Gel)

ALİ ÜLVI'NİN GAZELİ

Ali Ülvi çapkını şöyle tarif ediyor "Efendim sen az kaldı çeneni bastonla paramparça edecektin,siz yanlış düşünmektesiniz: "Pardon" kabahati telâfi etmez.Herkes bundan rahatsız oluyor ve bundan üzülmemeli.

Biz bir fayton alalım "Şik "düşünüyor ,ve gidelim Veznecilere (Şehrin aristokrat mahallesi),efendiler bizim"Ş ik " beyin sahte parıltısına aldandmayın: Saatını rehine koymuş ve bir zincirle sefahet etmektedir.Bakınız bu zahiren gösterişsiz lokanta ne güzel çalışıyor,burada çok cazibeli garsonlar vardır.(I)

HÜSEYİN RAHMİ

H.Rahmî eserleriyle Osmanlı sosyetesinin yazarlarını daha kuvvetli tesfir etmiş bulunuyor. Yirmi sene evvel çıkmış ilk eserinde "Ayna yahut Şik" 'de yazar istidainin tipik yönleri fark edilmektedir.Mümâileyh kulca yapılan avrupa tenkidini istihza etmektedir.

Yazar çok sanatkârane Şatır-Zade'nin maceralarını tasfir etmektedir.Bu adam bir nevi Osmanlı gençliğini temsil ediyor ve Fransız damgasına havi herşey onu sarmaktadır.Aşırı gallomanisi ve mahdût akli onu çok komik vaziyetlere düşürmektedir.

Şadır-Zade'nin hayatı şehrin avrupa semtinde geçiyor(Pera),Fransızlar ve Levantlularla birlikte ~~Mhayati~~ (II).

Bunlar onun için moda ve tâd'ın mütehassıslıdır.

Fransız metresi aldı ve onu kaçırmamak için annesini briyantalarını çalmaktadır.Kefe gelerek,metresile birlikte gezmeye çıkar,fakat birde zincirde bir köpek (Mops)tedarik etmek gerekir

I)- Yazar "Şik" diye avrupalıların zahiri taraflarını taklid etmektedir.

II)- Avrupalıların şarkta yerleşmiş ahvadı,"Levante"

III)- Şeriyata göre Köpek temiz hayvan sayılmaz,halbuki avrupalıları taklid ederek evde kedi,

köpek ve piyano olması gerektir,bu ise dini kaidalarını zayıflatır.

ROMAN "AYNA YAHUT ÇAPKIN"

Fransız kadını gülüp eğlenmek gayesile sokakdan bir köpek elde ediyor ve bu hayvanı kordela ve fiyonga ile süsliyerek birlikte Pera'ya çıkıyorlar.Sokakdaki köpekler bu bezenmiş yabancı köpeğe hücumla kalkarlar.(I)

Uzunca müddet bu köpekleri püskürtmekte nafile uğraştı,nihayet köpekle bir lokantaya sığındı.Şatır-Zade kendi Fransız madamı ile söhbete dalarken ,köpek gıda kokusunu duyarak mutfağa sokuluyor ve büyük tabaktaki etlere saldırıyor.Garson bundan bihaber ,müşterilere yemekleri götürüyor,fakat müşteriler sunulan porsiyonların perişan halini gördükte itiraz ve nezahet çıkarıyorlar.Mutfaktaki köpek kimsenin aklına gelemesdi,Kapalı mutfakta kalmış köpeğin çılgınlığını işitince müşteriler lokantadan dışarıya fırlıyorlar.

Bir Fransız tabiiyat tarih öğretmeni köpeğin çılgınlığı ile ilgili uzun hitabede bulunuyor ve diyor ki hayvanatta bu çok nadir rastlanan bir nüshedir,ancak köpek kapıda göründükte korkudan tabancasını da düşürerek kaçıyor.Binnetice Şatır-Zade kırılmış kapkaşığın ve yemeklerin hesabını ödiyerek,dövülmüş ve alaya alınmış lokantadan çıkarken bir pezevenğin Fransız metresini koluna girerek ve onun mukavemetine rağmen zorla kendi ile birlikte götürüldüğünü görmiyerek gibi lokantayı terk eder.

H.Rahminin bu tür komik hadiselerin tasfiri sinemayı hatırlatıyor.Yazarın maksadı güpşesizki okuyucuları eğlendirmek değildir, O hararetli vatanperver olduğu için bu çeşit Fransız kadınlarının kötü tesiri Osmanlı sosyetesini İnhilâla götürmekte olduğunun farkındadır.

Şatır-Zadenin (Kadir Zadenin)(II), bir Fransız kadınının takdiği sayesinde.Yazar başka bir Osmanlıyı meydana çıkarıyor.Maşuka beyi.

I)- İstanbul sokak köpeklerine ait mükemmel teşkilat vardır.

II).- Katır

ROMAN " MÜREBBİYE "

Müşaka bey avrupa tahsilinin faydalarını iyi idrak etmişti,fakat tabii ve milli çizgileride kayıp etmemiştir.

Hikaye çok canlı surette inkişaf ediyor (Bu Fransız mektebinin tesiridir)Şair Zade tipi aşırı derecede mübalağa edilmiştir.Umumiyetle Rahminin yazma maneri bedii değildir.

Mademki H.Rahminin Fransız ekolünün tesirlerinden söz açtık,mümaileyhin Zola hakkında ve fikirlere gelince yazar Zola'yı naturalist anlamak mümkün ve hiçbir şeyden çekinmeyen ve utanmayan bir yazar olduğunu kabul eder.(I)

H.Rahmi kendi mütaleasına göre daha mütevazî imiş ve noktanın nerede komasını bilmiş.

"Mürebbiye" romanında yine H.Rahmi terbiye sistemini tenkid etmektedir.Bir zamanlar bizler de Rusyada çocuk terbiyesile iştigal edenler kendi vatanlarında iken Pedagoji ile hiç ilgilenmemişler, şimdi Osmanlılar Avrupa tahsili peşinde iken öğretmenlerin ahlaki keyfiyeti tahlil edilmemiştir.Binetice bazan acıklı sonuçlarla nihayet bulurdu.

Bir rivayete göre H.Rahmi romanına süje olarak Vefika Paşanın evindeki hadiseyi almıştı.Müşaka Düpre birçok maceralardan sonra,İstanbulda mürebbiye oluyor.Kadın genç ve güzel olduğu için erkekler kur yapıyorlar,fakat o onları ellerinde oynatıyor.Bilahare ev efradına karşı çok sert olan ev sahibi Düpre'nin yanında erkekleri yakalıyor.Bu hadiseden sonra kızın havailiğinden artık şüpheye yer kalmamıştı ve kız sudan kuru olarak çıkmasını bilmişti.Düpre,ev sahibinin oğlu Dehri de ateşli aşk uyandırmıştı.Dehri onun ilk aşkın hararetile delikanlı onu sevmektedir.Şüphelerle ıstırap içinde gece Düpre'nin kamasına sokuluyor ve dehşet içinde orada babası ile karşılaşılıyor.Bu roman ilk olarak(1895) yılında İkdam gazetesinde çıktı ve sosyete muazzam sansasyon yarattı. Ahali de bu hususta iki fikir belirmişti: Bir taraf H.Rahmi'ye hiddetlenmekte idiler ve yazarın içtimai ve edebi hudutlarını aştığını

I).- Umumiyetle bunoktai nazar Osmanlıların ve Zola'nındır.

Garpçılar bozulmuşlardır, onlar da Rahmiye karşı hücumu geçmişlerdi; Osmanlı Ailelerindeki ecnebi mürebbiyeler aleminde çok katı ve menfi görüşte idiler.

Hatta onlar Rahminin opskurantizminden şüphelenirlerdi. Bu şüphe yersizdi, zira Rahmi garp kültürüne tapardı. Romanı başmış olan "İkdam" Gazetesini garpçılar çok sıkıştırdılar ve gazetenin tahrir heyeti müdafaada bulunarak izah ettilerki : Umumiyetle, ecnebi mürebbiyelere karşı bir cephe alınmamış, ancak Türk çocukları ana dillerini öğrendikten sonra ecnebi lisanlarını tahsil etmelidirler.

H. Rahmi Osmanlı sosyetesinde milli ananelerinden uzaklaşanlara karşı hücumu geçirdi, yazar eski RUFALILARI alaya alırdı ve ihtiyar karıların falcılara olan inançlarını ve kuyruklu yıldızla etrafı korkutmalarıyla eğlenirdi. (I) vesaire.

(I) H. RAHMI VE ZAMANIN YAZARLARININ EKSERİYETİ KADIN

haklarını müdafaa ederlerdi.

İNGOFF tarafından almancaya tercüme edilmiş "Mutallaka" hikayesinde yazar "Daimi Münakaşa" mevzuu olan gelinle kaynana arasındaki çekişmeler ve fikir görüşlerindeki tezd münalayağı daha da gerginleştirmektedir. İhtiyar karı değişmiş içtinaf görüşlerden öfkelenerek gelinine karşı sözlerine cehennemi zehir eklemektedir. Bizim zamanımızda bizler eğirirdik, sizler ise romanlar okursunuz, beni yerinde ikaz ederlerdiki sakın oğluna okumuş kız almamalısın, sonra kadın izzet nefsinin rencide etmek gayesiyle diyorki : Kocasını ondan uzakta buldukdta vaktini güzel kadınlarla geçirmektedir.

İfrit kaynadan çektiklerini kocasına mektupta izah etmişti. Karşısında daha dün saygılı duran hizmetçiler bugün kocasının bir sözü ile "Sen Serbestsin" (İslam dininde boğanmak formülü) sözünden sonra .4 sene yaşamış olduğu bu evde kimse eşyazını toplamakta yardım bile etmiyor. Tahkir görmüş gelin hala kocasını sevmektedir ve ondan müsbet bir söz geleceğini ümidindedir, kaynana oğlunu okşamaktadır. Aile şeraitinde bu anomali ve cebir yazarı telaşa düşmüştü ve gülmeye mahal kalmamıştır.

Sahife...: 79

Osmanlı " Paul-De-Kok'un" eserlerindeki dil çok orijinaldı ve iditizmlerle doludur.Yazarın eserleri diikkatle okunmalıdır,zira leksikologie bakımından şayanı dikkattir

TAHRİR HEYETİ GARBİ TESİRİN ALEYHİNDEDİR

Dinî irtica,polemik eserler,İslamiyetin müdafaası garbî idelerin iktibası Osmanlıların karakterlerine uygundu,çünkü onlar ya kıt düşünüyorlar veya yaşlıları gibi düşünüyorlar.

Türkler Çinlilerle yanyana yaşadıkları zamanlar,yabancı unvanlar için öz şahsiyetlerinden bile yüz çeviriyorlardı.Şamanizm dininden İslamiyete geçerken bu dini billurlaşmış bir nazariye olarak edinmişlerdi ve bu dinin kaidelerinde zerre kadar değişiklik yapılamaz kanaat- ta idiler.

Garba gönül verdikleri zamanda herşey karikatür biçimine girmiş oldu ve bu formalar şiddetli tarzda hicviye edilmekte idi,bâhusus,H.Rahmi bu yolu tutmuş ve bir Osmanlı "Şık" tipini yaratmıştı.

Velhasıl garbî iktibaslar çok çirkin tarzda yapılmakta idi.Bazı yazarlar bunun farkında idiler,Osmanlılar,garbî idelerin selinde milliyetçiliği kayb edebilecek korkusu ile irticaî yola saptılar.Osmanlı sosyetesı daima Sultanın vesaiyetinde idi.Garbı tandanslı Osmanlılar devletin sıkı takibatı karşısında ya garbî görüşlerinden sarfı nazar ederlerdi veya hakiki görüş ve fikirlerini gizli tutarlardı.

Edebî irtica iki istikamet almıştı: Birisi garbî tesirini kuvvetlendirme cihetine gitmek,İslam heyeti ruhaniyesinin manasını zedelemek demekti.Hacılar telaşa düştüler,binnetice Osmanlı edebiyatının aldığı istikamet bütün gücü ile garbden gelen baskının bastırmak idi.

Dinî irtica ile aynı zamanda diğer bir ceryan -Nasyonalistlik zuhur etti.Garb taraftar- ları garb kültürünü usare ile beslendikleri halde aziz milli mirasın silip süpürülmesini kabul edemezlerdi,ve ağır hareketlerin aleyhinde idiler.

I TÜRKİYEDE RUHANİLERİN EHEMMİYETİ

Memlekette fikir adamlarının sayısı kıt olup ve diğer taraftan ruhaniler dinî ilimler mektebinde tahsil etmişler ve öğretmenlerine karşı daima saygılı bulunarak saygı onların ahlakına işlemiştir.İslam dini çok demokratiktir.Sultanlar bile camide öğretmenleri camiye girdikte hürmeten ayağa kalkarlardı.(İstanbulun fatihi 2.nci Mehmet öğretmeni Çuranî geldikte hürmeten ayağa kalkmıştı).II

Öğretmenle öğrenci arasındaki ruhî bağ,kan akrabalığından daha kuvvetli idi.Konyada, bana anlatmışlardı,bir Sultanın öğretmenleri hakkında ağzını bozduğu veçhile talebeler medreseye sürükleyip iyice dövdükten sonra sakalını da traş etmişler.Dinî yönden traş edilmek en büyük rezalettir.Hocalara (Öğretmenleri)talebebâri her zaman ve her yerde büyük ikramda bulunuyorlardı.

Umumiyetle bu hocalar halkın diledikleriⁿⁱ istikamette sevk edirdiler ?"Hoca" çok defalar kendi maksadı icabı sık sık isyanlar çıkartırlardı,Sultanlar onlardan çekinirlerdi ve onların imtiyazlar verilirdi.Osmanlı sosyetesinin içtimaî ve siyasî hayatımm,ruhanilerin kontrolünde idi.(ŞeyhUl-İslâm).

18.nci asırda Osmanlı hükümeti islahat yollarını düşünmekte idi,ve payitahta matbaa tesisi için Seyh-Ul-İslamın fetvası şarttı.

M. BERGEVİ YENİLİKLERİN VE DÜNYEVİ MEKTEPLERİNİN ALEYHİNDE İDİ

Ruhani heyeti hükümetten ıslahat maksatlarını mülayim karşıladı. Tabii ki davranış için bidayetinde idi, çünkü hükümet nihayî maksatlarını henüz açık bildirmemişlerdi ve açık mücadeleye girmiyorlardı, 18. nci asırda basılmış dinî kitaplarda izhar edilen istikamet ruhanilerin tandansları anlaşılmaktadır, halbuki kendilerinin etkisi altında tutmak maksadile birkaç defa 16. nci asrındaki din âlimi Mehmet Bergevi'nin kitapları defaatle basılmıştı, mümai-leyhe karşı daha liberal din adamları "Mevlevi"ler omu zehirli "Beygirli" diye adlandırıyorlardı.

Bergevi Abu-Hanif'in muakkibi idi, eserinde "Tarikatı Muhammediye" her nevi yenilikler ancak zarar hasıl olabilir.

"Tarikatı Muhammediye" in ikinci baskısında (1841 yılında) ilk faslında "Bidad" (yenilikler) Bergevi arapça yazardı.)

Hammer'e göre bu eserin tercümesi ıslahat aleyhtarları tarafından yapılmıştı, işte ruhaniler hükümetin mutasavver ıslahatına karşı bu tarzda memnuniyetsizliklerini izhar ediyorlardı. 19. ncu asır Sultan Abdul-Mecid devrinde ruhaniler böyle pasif mücadele ile hiçbir netice vermiyeceğini anlamış oldular, zira hükümet mütemadiyen dünyevî mektepler açmaktadır ve var gücü ile halkın taassübünü hiç olmazsa azaltmaya çalışıyordu.

Hükümetin bu hareketlerine karşı ruhaniler cesurane diyarlardaki: İslamiyet hristyanlıkla nasıl mücadele ediyorsa bizde önce dinî mülkleri gibi davranacağız.

I- Dinî kitaplar basmak yasaktı, Türkiyede Kuran ancak litografik usulu ile yapılmakta idi.

HRİSTİYAN MEKTEPLERİNE KARŞI MÜCADELE,ŞOVİNİZMİN İNKİŞAFI.

Bu bapta çok meraklı arapçadan bir tercüme meydana çıkıyor.

Bunu 15.nci asırda Mayorka'dan adasından ~~BBB~~ çıkma bir dragoman Tunusta İslâm dinini kabul etmiş ve Abdullah ismini almış bir katolik papazı, arapçadan tercüme etmiştir.

Müslüman Ruhanilerinin eskimiş edebî mücadeleleri neticesiz kalıyor, zira bunlara karşı olamlar tahsil görmüş, bilgili insanlardı ve Osmanlı gençliği bunları destekliyor ve sempati-leride avrupalılardır.

Müslümanların çok Beyruttaki katolik mektepleri şaşırıyordu. Ahalinin bunlara olan itimadını sarsmak maksadile müslüman edebiyatçıları çok tandanslı eserler, yazılar ve mektuplar neşr etmişlerdi. Bu bapta en fazla "Basiret" gazetesi gayret göstermekte idi. Bu gazete Katolik Ruhanilerin bu mekteplerde müslüman küçük çocukları hristiyan yapmakla itham ediyordu. I

Müslüman ruhanileri feryad ederek, nihayet hükümetten müslüman çocuklarının bu mekteplere alınmasını yasak edilme hükmünü çıkarttırmışlardı.

Bilahare ruhanilerin gâvurlara karşı olan kızgınlığına ve infialına dayanarak Sultan Abdul Hamit 2.nci Panislamizmin kuvvetlendirilmesi için istifade etmişti. Doğrusu az müddet sonra ruhanilerle sultanın araları açılmıştı.

Sultanın maksadı camileri devletin selahiyetine geçirmekti, dolayısıyla kendi hükmüne almaktı. Sultan aynı zamanda halifa olduğu veb-hile ve dinî kanunlara tevfikân haklı idi. II

Panislamist bir devlette Osmanlılar birinci rola sahip olmalıdırlar ve onlar garpla şark arasında halka vazifesi görmelidirler.

Bu hayal sultanda, Osmanlı sosyetesinde okşanmakta idi. Binnetice şovinizm derinleşiyordu. Bir taraftan ruhaniler ve diğer taraftan Publisistler islamiyetin üstünlüğünü açıklamakta idiler. Osmanlılar Öz milletine verdikleri mana çok mübalağalı idi. İşte İslamiyet müdafaası ve garbî avrupa kültürünün tenkidini yaratıyordu.

I- V.D.SMirnov. Türkiye medeniyeti sahife 29-92

II-Osmanlı Sultanlarının Halifat unvanı ne derece esassız olduğunu B,B.Bartold :Teokratik ide ve dünyef hakimiyet islâm devletlerinde. ~~BBB~~ S.B.P.1903

RENAN İSLAMİYET HAKKINDA "İSLAMİYETİN MÜDAFAASI"

Osmanlı dinî âlimleri nasıl islamiyeti müdafaa etmesinlerki 1883 yılında E.Renan "İslamiyet ve İlim"İ nutkunda muasır islamiyeti çok ağır tenkit etmişti.

Kati olarak diyorduki İslamiyette dünyevî ve ruhanî görüşler karışılmıştı.Bu ise doktrin hakimiyetidir.Eunlar beşeriyeti zincirlemiş en ağır zincirlerdir.İslamiyet ilme karşı düşmanca bakardı ve ilmi öldüren kendi kendini öldürmüş oldu. ve binnetice bu dünyada kendini hiçliğe,değersizliğe mahkûm etmişti.Renan'ın bu nutku :- İslamiyetle terakki yürüyemez fikrini Rusyalı bir hoca A.Bayazidov (1911 yılında vefat etmiştir)yazısında tenkid etmişti ve bu eser sonradan bayan O.S.Lebdev "Tercümanı Hakikat "Gazetesinin redaktörü A.Cevatla birlikte Osmanlı lisanına tercüme edilmiştir.Rusya alim-mollanın Renanın fikirlerini red ederek ve onun delillerini çürütmektedir.Bu müdafaa Osmanlı sosyetesinde de hüsnü nazar kazanmıştır.

Kenal beyde Renana tekzip yazmıştı: Müslüman Şarkı 16.ncı asıra degin avrupa ile refakat ediyordu,hatta galebe çalmakta idi,bu durum 16.ncı asırda denemeli ilimler zuhur edinceye kadar devam etmişti.Müslüman dünyası kendisi kendine ölüm hazırlamıştı,zira daha 13.ncü asırda ilmin Rüşeymini boğmuştu,hayır İslam dinini ataletle suçlamak yersizdir.Osmanlıların nazarında Renanın nutku manasızdı,zira islamiyetin inkişafı sayesinde yalnız Afrikanın ve Hint Okyanusu adalarının vahşi insanların arasında değil,aynı zamanda Hristiyanların arasında da :İngiltere,ve Amerikada taraftarlar kazanıyordu.

I- A.Vedrov,C.P.B.,1883 de tercüme edilmişti,

ŞARKIN GARBA KIYASEN ÜSTÜNLÜĞÜ

İslamiyetin Hristiyanlığa kıyasen üstünlüğüne gelince, hristiyanlıkta bir yerine çok tanrılık inanışı, artık müslümanlar için kâfi idi. Başka deliller getirmeye lüzum kalmıyor. I (Tanrının Üç Sıfatı).

Arapçadan tercüme edilmiş eserler hakikatı izhar etmektedirler. Mesela, Hindistan âlimi Rahmet-Ulla'nın "İzhar-ül-Hakk" eseri . Bu eserde avrupa kaynaklarından deliller getirerek anti-İslamiyet edebiyatını cerhetmişlerdi.

Mademki İslamiyet din olarak Hristiyan dininden üstündür binaen aleyh Şarkın müslüman kültürü de garbı avrupa medeniyetinden üstündür.

Bu fikri Zeki "İslam Dünyası": Şark ve Garb" Eserinde ispata çalışmaktadır. Eserini şöyle başlıyor: Kanunların ve dinlerin kaynakları Peygamberlerin nazariyeleri , ilim, ahlâk ve insan mükemmeliyatı şarkta zuhur etmişti. İslam ülkelerinde muazzam tarihi hadiseler zuhur etmişti, büyük İskenderin seferi, arapların seferleri bu güneşli ülkeleri şan, şöhret ve muvaffakiyetler zirvesine ulaştırmışlardı. Garb milletleri felsefeler yaratmışlar, fakat filozoflar müslüman teologlarıyla kıyasen değersizdirler.

Bu itibarla Zeki şark karışıklığından mantıksız fikirler çıkarıyor, yalnız müslüman tarihinden değil tarihî umumiyede el atıyor.

Zeki, şarka karşı duyduğu hayranlığa mukabil garbe yükleniyor. Garb kültürünü materializmle itham ediyor ve kapitalin emeğe karşı muvaffakiyeti, zenginlerin tamahkarlığını, alt sınıfların fukaralaşmasını dâima aile bağlarının zayıflaması vesaire.

Halbuki şarkın bedevî çocuğu bu kültürün haricinde bulunduğu veçhile bahtiyardır. Zeki, bu fikirleri izhar ettikten sonra artık garba karşı nefret beslediği düşünülmesi gerekiyor, halbuki Zeki, müslümanları uyanmaya ve garb kültürünü iyice tetkik edememişler, şimdiye değin garb şarkın zenginliklerini emmektedirler.

I- Neden hristiyanlara "müşrik" diyorlar. "Allahın ortakları"

POLİGAMİNİN MÜDAFAASI,MÜSLÜMAN KADINI

İltibasın ölçüsünü bilmek gerektir.Esas olarak dinî vasiyetleri tertemiz olarak muhafaza edilecektir,zira mukaddes müslüman kanunu --Kuran-- bu dünyada insan'a saadet veriyor. Zeki,Osmanlı olarak müslüman dünyasında merkezî durumu Osmanlılara ayırıyor.Osmanlı sultanı aynı zamanda müslümanların Halifesidir.Osmanlılar dünyada adaleti perçinliyecekler.I

Bu anlatıklarımızdan sonra Osmanlı âlimlerinin İslam dinini hayat nizamında da hakim kıldıklarından dolayı hayrete düşmemek gerektir.Mesela: Din âlimi Mahmut Esat,hukuk mektebinde siyasi ekonomi dersini vermektedir(Bir broşürde İslamiyette Poligamiyi müdafaa ediyor ve buna mukabil hristiyanların ^{gizli ve müsamahale poligamisini} ~~poligamiyi müdafaa etmelerini~~ itham etmektedir.

M.Esat diyor ki: Mademki hayvanat aleminde poligami tatbik ediliyor,insan neden tatbik etmesin ? hakikaten diyebiliriz ki M.Esadın felsefesi hayvanidir.Tarihçi Cevat paşanın (1862 yılında doğmuştur)kerimesi Fatima Aliye hanım tevazu ile islam dinini müdafaa ediyor. Anlaşılan fransız tahsili görmüş,piyano çalar vesaire.Durada ben yalnız hanımın hafif salon uslubunda yazmış olduğu "Hicranî İslam"kitabından bahsedeceğim.II

Fatima Aliye hanım babasının evine teşrif eden avrupa kadınlarını karşılıyormuş, yazar avrupa kadınlarının vaziyetlerini çok sıkı tenkit ve tersine müslüman kadınlarını müdafaa ediyor,hatta,umumiyetle müslümanların hayat tarzını müdafaa etmektedir.Fatma Aliye harem hayatını anlatıyor,kadın köleliği aleyhine fikir yürütüyor,fakat garbın feminizmi onun için anlaşılmayacak bir harekettir.

I- P.Aurelio Palmieri.Die Polemik des Islam.Aus dem Italien ischen übersetzt von prof.

V,Holzer.Salzburg 1902,63 sahife

II- Fransızca tercümesi mevcuttur"Les Mmsulmanes contemporaines".Paris 1894 Tahirin

"Servet"gazetesinde (1898 No.8I)parçalar neşredilmişti.Tercüme:Elen ve Yuli Hristoforides

İSLAMİYETİN RESMİ MÜDAFAASI

Müslüman kadınının böyle bir harekete ihtiyacı yoktur. Dinî kanunlar çoktan gereken hakları vermiştir, halbuki avrupa hemşireleri adım adım erkeklerden bu hakları istirdat etme-
ndan
lidirler. Hatta diyebiliyoruzki (Aliye Hanımın mektupları) Şovinizm seziliyor. Kitap derin fikir-
lerden mahrumdur. Osmanlı kadını ehfadının fikirlerinden henüz ayrılamıyor. I IV

Ruhani edebiyat 2. nci Abdul-Hamid'e yaranmakta idi, bu hareketten yaranarak kendi siyasetinin doğruluğunu ispat etmeyi düşünüyordu. Halif kendi tebaalarını doğru dürüst olma-
yanlara karşı mücadeleye çağırıyor, Tekmil müslüman alemine yayılıyor ve Osmanlı basını aynı istikamette hareket etmektedir. II

Ruhanilerin noktai nazarları devletin yüksek tabakası tarafından desteklenmektedir. Bu görüş resmen dusturlanmıştır: İslamiyetin müdafaası saray kâatibi Haman Kâmil Cenevredeki Orientalistlerin kongresinde bir nutuk irad etmişti, şu serlevha altında: İslamiyet ve Türkiye hakkında birkaç söz. Bu nutuk islam dünyası yazarı Zeki tarafından Fransız lisanından Osmanlı lisanına tercüme edilmişti.

Yazarın esas maksadı polemik-müdafaa ibe herinin zaman islamiyetin ilim ve kültüre karşı bulunmadığını ispata çalışmaktadır. Avrupa haksız ve yersiz olarak Volney zamanından beri Osmanlıları devlet yıkıcılığı ve yakıcılığı ve ataletle itham ediyorlar.

Bundan sonra sözünü sultan Abdul-Hamide methiye ile bitiriyor.

I- Aliye hanım birçok roman ve ilmî eserler yazmıştır. Romanlarında kadın aşkının kuvvetinden ve kocanın sebep olduğu bazı hareketlerden kadının ince yüreği çok ıstırap çekmektedir. Romanlarından birisi "Ydi"(Alafranga) Fransızcaya tercüme edilmiştir. G. Sebn.

II-P. Aur. Palmieri Sahife 60

TÜRKİYENİN RESMİ MÜDAFİSİ

Son yıllarda devletin teknil sahalarında hayat çok canlanmıştı :

1)- Yeni mektepler açıyor 2)-Memleket münakalatı yeni yapılmış demiryolları ile ferahlamıştır. 3)- Ziraatı yükseltmek amacile Ziraat Bankası tesis edilmiştir.4)-Devlet müstahtem ve memurlar için tekaüdiye tesis etmişti.5)- Maliye işleri tanzim edilmiştir.

Yazarın noktayı nazarı islamîdir ve eksiltilmiş vatanperverliktir. Fakra şöyle başlıyor : Türkiye beşeriyetin ve kültürün (Kadim devirlerde)beşiği idi.Osmanlıların kültür yolunda hizmetlerinden söz ediyor ve bunun aksini ispat etmeye değmez.Nereye göz atsan görüyorsunki Türkiye müreffeh içindedir.İslamiyetin hızlı muvaffakiyetlerinin sebebi dinî doktrinler ve bhusus dinî müsamahakârlıktır.Zapt edilmiş memleketleri hakları umumiyetle Osmanlıları iyi karşıladılar,ve bazen mücadelesiz olurlardı.Yazar burada itiraz bekler: Öyleyse Neden Osmanlılar bu kadar zafere susamışlar ? neden İstanbullu zapt etmişler ? -Tabii,kendilerinin sahip oldukları yerleri tamahkâr ehli sahiplerden korumak için Türkiyenin hayatında,insaninki gibi,bir inhitat devri geçirilmişti ve arap tarihçisi İbni Haldun'a göre birinci Abdul-Hamidin saltanatından itibaren (1773-1789) Türkiye intibah etmektedir.Nafile,ümî turistler Türkiyeye tecavüz ederek Sisya'nın resimlerini ve M.Ancelo'nun heykellerini arıyorlar,elbette bunlar yoktu.Antika abidelerin yıkılmış olmasında Osmanlılar itham edilemezler.Hristiyanlar daha barbarca davranmışlar mesela: Bartolomeo gecesi ve Engizisasyon.~~in~~

Cihad da dürüst tefsir edilmemiştir.İcmalden anlaşılacağı veçhile konferansçının nutkunda ilme dair hiçbir şey yoktur. Mümaileyh uğraşıyor ki avrupalıların nazarında milletini ve daha ziyade hükümdarı "Kanlı Sultan"ı haklı çıkarmak.I

Edebiyatta garbî etki kuvvetlendikçe dinî irticada ifrata sapıyordu.

I- A.Mithat efendinin bu sahadaki çalışmalarına dair önceden söz edilmişti

Doğrusunu söylemek gerekirken obskürantizme mahal verilmemişti.

Avrupa basınında islamiyeti garb kültürünün düşmanı diye tahkir etmek çabalarına karşı din âlimleri islamiyetin doktrin ve eser ve delillerle kendi dinleride diğer dinler gibi hernevi batıl itikatlardan hariç bulduklarını ispata çalışmakta idiler, ve gâvurlardan bile iktibas etmek meşru idi.

Bir rivayete göre Hazreti Muhammet demişki "İlmi arayın ve bunun için çine gitmek gerekirse hemen gidiniz".

TÜRKLERİN MİLLÎ İDELERİ DOMURA UĞRAMIŞTI

IV MİLLÎ CERYAN

Bidayetten beri Türkhayatının şartları millî idenin inkişafına müsait değildi.

Nihayetsiz göçebe hayatı geçirmek,onları muayyen bir yerde fizikî merbutiyet izale etmekte idi.Belkide Türklerden vatanperverliğin inkişafına mani olan Ērkî sebepler vardır. Göçebe hayatında Türklerin ancak hayvanatı besleyebilecek yerler alakasını uyandırıyordu. Türkler şarktan garba doğru ilerledikçe islamiyeti tanıdılar,bu diğ onların üzerinde çok yıkıcı tesir bırakmış oldu,bu din teknil milletlerin,tabakaların ve dinlerin müsavi olduğunu beyan etmekte idi.Bu cihet yeni dini kabul edenlerde milli hissiyatı kökünden boğmakta idi. Hatta ana dilleri bile Türkleri birbirlerine bağliyamıyordu,bir takım Osmanlılar zamanında sultanlar arap lisanını bir emirle ve yagane umumi lisan olarak kabul edebilirlerdi.Parsî lisan resmî idi ve ilinde de arapça idi.Memurlar ve alimler fikirlerini ecnebi lisanında zıkr ederlerdi.Bu sebepten dolayı halktan ayrılmışlardı ve Flebeylere de" Türkü" diyorlardı. Bu kelime cahil ve kaba manasında kullanılıyordu.Meclisten 2.nci Memhmet tarafındankovulmuş şair Liyalı bir hicviye yazmış bunda diyor ki:

OSMANLI LISANINI ÖĞRENMEK

"Şayet gerefli yer tutmak istersen ya arap veya fars olacaksın"

Bu vaziyet böyleydi, zamanla Osmanlı lisanı alimler için arap lisanını öğrenmek gayesi ile kullanılırdı. 1455 yılında ilk Arap-Osmanlı lügatını tanzim eden Esad efendi bu keyfiyeti teyid etmişti, mümalleyh lügatında kelimeleri Osmanlıca izah ediyorsa bunu sırf arapçayı kolaylıkla öğretmek maksadile yapmaktadır. Yalnız nazmıda ecnebi lisanlardan iktibas edilmiş nadir sözler ve cümleler sosyete de teveccülle kabul olunurdu.

Bu eserlerin manasını okuyucu anlamıyorsa da, bunu belli etmezdi çünkü cehaleti ile alay edilebilirdi, 19. ncu asırda avrupa lisanları haptam vakıf olduktan sonra Osmanlı Sosyetesinde ecnebi lisanlardan önce ana dilini derinden öğrenmek fikri tezahür etmişti.

Bu ipnoz çok büyük idi, hatta Cevdet Paşa Fuat Paşa ile birlikte ilk grameri tanzim ettiler. Bu gramer üç lisanın Agglomeratıdır: Arabî, Farsî ve Türkî lisanlarından mürekkeptir. Cevdet Paşa bir mektubunda kinayeli olarak grameri hakkında diyorki: Bu farsî bir libasla Yunanlıların bahçesinde gezmekte olan bir kızdır. Gitgide Osmanlı lisanının tetkiki genişlemektedir, Moliyerin mütercimi Ahmet Vefika Paşa tarafından "Osmanlı Lügatı" tanzim edilmiştir. Doğrudur, lügatın birinci baskısında arabî lügatlardan iktibas edilmiştir. Bu lügatta kelimeler tahlil ediliyor ve eski sözlerin manaları izah ediliyor.

Cevdet-Fuat ve A. Vefika Paşaların emekleri neticesinde Osmanlı lisanı legelize edilmiştir.

ARAB LİSANI HAKKINDA POLEMİK VE OSMANLI LİSANI HAKKINDA MÜNKAŞA

Edebiyatta arapça öğrenmenin manası hakkında polemik henüz keskinliğini kayıp etmemiştii.

Arap lisanının aleyhtarları medreselerde arapça tahsili müşahede ederek şü neticeye geldilerki: Yalnız gramerin öğrenilmesi yıllar sürüyor ve bunun pratik neticesi sıfırdır.

Teolog Hacı İbrahim I: Medreselerde kullanılan metodlar çok eskimiş yoksa diğer lisanlar gibi arapçayı da birkaç ay içerisinde öğrenilmesi kabildir.Sansürün şiddetli devrinde bile lisan münakaşaları devam etmekte idi ve geçmiş otuz yıl içinde lisan tahsili metodları azıcık değişmiştir."İkdam"gazetesi orta mekteplerden arap lisanını tamamen kaldırılmasını teklif ediyordu.

Garbi-Avrupa lisanlarıyla tekdil edilmelidir.Bu hususta yazılmış fıkra ve mukabilen "Tercümanı Hakikat" gazetesinin sert ve şiddetli cevabı ile karşılanmıştır.Gazete Eski delilleri tekrarlıyor ve arap lisanının ağıretilmesi elzendir,zira bu lisan Kuranın lisanıdır.Arap lisanının manası hakkındaki münakaşalar başına yapılmamıştır.Bu münakaşalar neticesinde üslup ve biçim elastikiyetini kazanmış oldular ve Osmanlı ediplerinde ana diline karşı seziş uyandı.Bir müddet sonra Puristler zuhur ettiler.Bunlar Osmanlı lisanında arabî ve farsî kelimelerin yahliş kullanıldığını iddia ettiler.Bu itirazlar karşı tarafı kızdırıyordu,ve binnetice bir nevi edebî turnir tesis edilmiş oldu.

Yeniden polemik başladı: Bir taşra gazetesi "Neyiri Hakikat" diyorduki Osmanlı Lisanından ecnebi unsurlar çıkarılmalıdır.Mesele tamamen sarıhtir.Fakat edipler daha şark tuntutaklığından kurtulamamışlar.Bunlar Osmanlı lisanını sağlamlamak gagesile arabî ve farsî kelimelerin çıkarılması taraftarları idiler.

I- Bu kişi edebiyatta yeni ceryanın aleyhinde idi.

Bunların maksadı lisanı Umum halkın malı yapmak idi. Diğerlerinin, bunların başında Diyabakırlı Süleyman Nazıf'di. (1874 yılında doğmuştur). "Yeni Tasfiri Efkar" gazetesinde baş yazardı. Bunlar lisanı -In Statu quo'yu muhafaza etmek arzusunda idiler. Puristlerin hamleleri henüz bir netice vermemişti ve bundan ötürü Osmanlı lisanının güzelliği düşünülmemelidir, bu ise halkın ana lisanına merak ve ilgisini göstermektedir.

Resmî makamlarda basının sesine lâkâit kalmadılar, maarîf vekaletinde üç sene evvel Osmanlı dilinin reform komisyonu teşekkül etmişti. Bu komisyon ilk önce imlayı (Orphographie) düzeltmekte . Bu plan komisyon âzası genç Türklerin organı olan "Tanin" gazetesinin baş muharriri H. Cahit idi. Mümaileyhe göre arap alfabesi işe yaramıyor ve ~~muhtemelen~~ alfabe de sadalı harfleri çoğaltmak yolu düşünülüyor. Bahusus "Serveti Fünun" ve bazı edipler ve mecmualar lisanı ~~bu~~ ~~muhtemelen~~ yüklenme tehlikesi hem şarktan hem de garbdan gelebilir. Osmanlılar bu defada ipin ucunu kaçırmışlar, ~~maarif~~ lisanlarını gazete lisanı ile doldurmuşlardır.

Bu müessif hadise "Malumat" mecmuası naşiri M. Tahir'in gözünden kaçmamıştı. Mümaileyhin teklifi; Fransız kelimelerini şark lisanlarının kelimeleriyle değiştirmek. Mümaileyh bilahare nişan ticaretinden dolayı haps edilmişti.

Fransız münekkidi Barbier-D-Meynar bu davranışa "Osmanlı Teologism" adını vermişti. Osmanlıların lisanına orientalist külliyyetli sayıda ecnebi kelimelerin dolduruluşunu şöyle anlatmıştı "Soit paresse d'esprit, soit igorance".

I- Bu gazete 1909 yılında Abu-Z-Ziya tarafından çıkarılmakta idi, bu başlık ~~bu~~ ~~muhtemelen~~ Sinasinin gazetesine atfen verilmişti. "Fikirlerin yeni tasfiri"

TÜRKLER İÇİN OSMANLI LİSANININ MANASI

Osmanlılar ecnebi kelimelerinin lisanlarına dolmuş olmasını geçici bir hareket olduğuna kani idiler.

Badema istidatlı yazarlar bu durumu hal edecekler: Arab ve farsların tesirinden lisanlarını kurtaracaklar, ve kendi derinliklerinden çare bulacaklar. Osmanlı lisanında yeni fikirler ortaya atılmıştır. Tekmil Türk halkları için müşterek bir lisan yaratılmalıdır. Büyük Türk Milletlerinin tek bir lisanı olmalıdır. Bir gece ("Türk Alemi"ne ait fikirler görüşülecekti. "İkdam"dan publisist Ali-Kemal 1908 yılında bu mevzuda "Osmanlı lisanının reformu"na dair mutuk irad etmişti. Osmanlı Lisanının reformu üslub ve biçim yönünde olmayacak, esas reformu mündericattır: Lisanınⁱⁿ leksik cihetidir.

Garbı avrupadan iktibaslar kısaltılmalıdır. Arabi ve Farsî elemanlar muhafaza edilme-
lidir, bahusus arab lisanı, çünkü garbi lisanlar için Yunancanın rolü ve mevkiî nedirse, bizim içinde arab lisanı aynı rol ve mevkiidedir.

A. Kemal umumiyetle diyorduki lisan reformu bizim için hayati meseledir. Bütün gayretimizi sarf ederek lisanımızı tabiileştirilmelidir.

Osmanlı lisanı temizlenip ve islah edildikten sonra Osmanlı idelerinin tesisleride dünyaya intişar eder. II

Demekki Ana dili Türkçe terk edilmişti, tabiidirki halk tarafından öne sürülen eserlerde III arabî ve farsî edebiyatında geçmiş içtimayi sınıflar tarafından kayıtsızlık ve istikrafla karşılanırdı .

18. nci asır yazarların toplamış oldukları ata sözleri ve eserleri müstesnadır.

- I- Mufassal malûmat Osmanlı Ata sözlerinin tarihi S.P.B. 1909 sahife 2 --5 V.V.Radlov'un Jubileyin
yinde
II-Bu muteahhalardan biride :Abdulhak Hamit beyin hemşiresi Fahryun Nisa'nın Bursa seyahati

Evet, Osmanlılar farsî edebî ananelerin ezgisi altında bulunarak milliye hissiyatı domura uğramıştı. Garb tesiri, Osmanlı sosyetesinin şimdikiye dek bilmediği yeni ideler ortaya çıkarmış oldu. İşbu ideler tezati, ister istemez, milli mâna ve kudreti hudutlarını tespit etmek mecburiyeti hasıl olmaktadır. Nazari olarak bu meseleler müzakere edilmemişti, zira Osmanlı cemiyeti henüz oluşmamıştı. İmdada yine dinî irtica yetişmişti: Gâvurla müslümanın aralarındaki fark herşeyden evvel anlaşılıyor ki: Altı asıra yakın bir zamandan beri ayrı-yeten yaşamış olan bir millet cemiyet için bir meghulâttır. Bu eksikliği telafi etmek için Osmanlılar seyahatlere çıkıyorlar. 17. nci asırdaki yapılan seyahatlere nazaran bunlar çok cüzidir. Mesela: Evliya Çelebiki Asia ve avrupadaki müşahadeleri ilmî kıymete haizdirler.

Şimdiki seyahatçılar-cücelerdi. Bunlar için yol meşakkatı "Partie de plaisir"dir, fakat bunlar bile vatanlarını iyi bilmediklerinianlıyorlardı. Bunların haricinde meddahlar Anadolu köylü Türkünü eğlendirmek gayesine anadoluya seyahat yaparlardı.

M. TEVFIK

Savatsız Meddahlar arasından yazarlar çıktı. Bunlar kendi edebî eserlerinde halk bahçesinin ruh ve üslubunu muhafaza etmişlerdir. Doğrudur, bu eserler sanat bakımından zayıf idi, fakat okunuşu çok basit ve kolay olduğundan azamî rağbet bulmuşlardı.

Bu yazarların arasından misal olarak Mehmet Hilmi çıkmıştır, mümaileyh kendi muhitinden uzaklaşıp, hatta avrupa tesirile Fransız komedilerini bazı tâdilatlarla Osmanlı lisanına çevirmiştir. İlk olarak ve geniş tarzda milletin etnografisi ile ilgili edebî faaliyetile meşhur Mehmet Tevfik efendi idi.

III

Mehmet Tevfik (1844-1898) (?) I

Osmanlı yaşayışının avrupa idelerinin tesirile formları süratle değişmekte idi. Mehmet Tevfik efendi ahfadına ejdadının yaşayışı hakkında bilgi vermek amacile mütealalarını -Bir sene İstanbulda- eserinde halkın yaşayışını tasvir etmiştir. Maateesüf M. Tevfikin bu eserle birçok diğer eserleride ihmal edilmiş ve birçok yazılarında bitirilmemiştir.

M. Tevfik tip itibarile halk yazarı idi, hatta halkın yaşayışı ile çok ilgilenen ve bir nim-etnografıdı, bu noktayı nazardan Osmanlı edebiyat tarihinde hususi yeri vardır. ~~M. Tevfikin~~ halkçılık ceryanı, zira Türk edebiyatında hiçbir zaman halkçılık ceryanı vuku bulmamıştır.

Hususu ile, Tevfikin eski zamanlara olan ilgi ve senpatisine, babasının kahveci olduğunu hatırlarsak taaccüp edilmemelidir. Şimdiye kadar kahvehanesi yerinde durur ve Osmanlılar orada yaşlıların söylediklerini dinleyerek gecenin geç saatlerine değin vakıtlarını geçirmekte idiler.

I- "İstanbulda bir gün" Menselin Almanca tercümesinde az değişikliklerle ve iktibas edilerek basılmıştır. (Türkische Bibliothek, herausgegeben von G. Jacop, Bnde II, III, IV, VI, x) Etnografiktasfir, 1909 W

M.TEVFİK GAZETE MUHARRİRİ OLARAK: "İSTANBULDA BİR SENE "

Böylece kahvehane Tefvikin ilk mektebi olmuştur.Edebi eserleri için materialları bu menbaadan iktibas etmişti.Sonralardan Filippin gazetelerinde muharrirlik yapmıştı.

Kendikendine tahsil etmiş ve bir italyanın sayesinde İstanbulda kendine yol açmışdı, Filip halkın arasından çıkmış bir gence karşı lâkaid kalamazdı,Filip tarafından çıkarılmakta olan "Muhbir" gazetesinin hakiki başmuharriri Ali Suavi idi.

Genç Türklerden ve bilahare muvaffakiyetsiz olan 5.nci Sultan Muradı zindandan kurtarmak istemişti.Suavi edebî sahada Tefvik'a rehberlik etmekte idi.Bir müddet sonra Tefvik kendisi "Asır" gazetesini çıkarmaya başladı.En kuvveti neşriyat faaliyetini son Rusya-Türkiye harbi esnasında izhar etmişti.Mümaileyhin hicvî mecmuaları "(Çaylak)" I,"Osmanlı" vesaire),Yazarı meşhur kılmıştı.

Tecrübeli edebiyatçı olarak hükümetin nazarı dikkatini celpetmişti ve binnetice (galiba A.Vefik Paşa tarafından)kendine Bursada matbaa teşhiz etmek işi havale edilmiştir.Bu matbaada Bursa Vilayeti cetvelleri (Hudavendiyar)basılacaktı.Siyasî akidesi eski sebatta olan her Osmanlı gibi Rusofop idi,daha doğrusu islavlıktan nefret ederdi ve tabii olarak İslavları düşman addetmekte idi.A.Tefvikin eserlerinden en değerlisi "İstanbulda Bir Sene"dir.

Yazarın amacı İstanbulun eski yaşayışının can çekişmesini tanıtmak idi.M.Tefvik bazan hikayesinde bazen de nuvelinde İstanbulun her mevsimi için münferiden eğlencelerini şayanı dikkat ve çok canlı tarzda tasvir etmekte idi.

Neşriyatın hitam bulmasını sansür sebep olduğunu düşünenler vardı,fakat böyle bir tahminde bulunmak tamamen yanılıdır,zira Tefvikin çok yazıları bitirilmemiş vaziyette idi.

I- Mecmuanın adına atfen yazara "Çaylak"derlerdi (Osmanlı Edebiyatı)

"İSTANBULDA BİR SENE"

Tevfikin eserleri Pazar-Çarşısı talebine göre basılmakta idi:Bazen arka arkaya çıkarılırdı ve ikidebirde yarım kelimeye yavaş yavaş kesilmekte idi.

Bütün yılın beş ayı dahilinde berveçhiatı eserler çıkarılmıştır:

1)- Kadınların kış eğlenceleri,Tandır başında toplanıp,maruf masalcı İncili Hanımı dinlemekten ibaret idi.

2)-"Helvacı Oturumları" gece toplantıları: Bunlarda bazen çok kaba muhtelif oyunlar oynanırdı I ve komşular aralarında ~~KİM~~ helva için müştereken masraf parası toplarlardı.

3)-Kâğıthane gezmeleri,orada bahar mevsiminde (23 Nisan)"Hızır İlyas" günü halk toplanırdı. Bu kısımda M.Tevfik bir genç çiftin romantik hadisesini anlatmaktadır: Kadının durumu çok karakteristiktir.

~~Bir gâce~~ Koca intihabında kadın tamamen selahiyetsizdir.Bu hikaye dikkatli şayandır, zira çözümlüş selamette neticelenmiştir: Meğerki kızı vermek istedikleri genci kız daha evvelce Kâğıthane gezisinde aşık olmuşmuş ,hikayede genç Şuhinin kadına dair görüşleri pek ilginçtir.

Mümaileyh Erzurumludur ve Kâğıthanede yaşmaksız kadını gördükte,dehşet içinde kalmış ve müthiş hiddetlenmektedir,fakat hocası (Hoca kızın ebeveyni ile komplö yapmış)kızı müdafaa ediyor.

Muhafazakâr taşralı gencin görüşleri ile,aklıselim sahibi olan ihtiyarın görüşleri taban tabana zıt idi.

4)- Ramazan geceleri.Ramazan ayında müslümanlar güneş batıncaya değin oruç tutarlar.Bu müzafında hiçbirşey yemezler,sigara içmezler,hatta çiçek bile koklayamazlar,güneş battıktan sonra sabahlara kadar hernevi zevk ve eğlenceye kapılmaktadırlar.

I- A,Mithatın hikayesi!"Dolaptan Temaşa "anlatıyorlarki"à discrétion" Dama oyunu sonunda adam pertnerini ağaçtan asmış,bununla kızının namus intikamı alınmıştır.

ANEKTOTLAR KÜLLİYATI

Akşama doğru uzun oruçtan sonra müslümanlar çok sinirli oluyorlar ve herkesle tutuşmağa hazırdırlar. Bundan ötürü Tefvik ramazan eğlencelerine -Ramazan Münakaşalarını da dahil etmiştir.

5)-(Meyhaneler veya ayyaşlar). Tefvik (Kendisi ayyaşdı) bu meyhaneleri ve ayyaşları çok mufassal perdeperde tasfir ediyor. M. Tefvik Osmanlı edebiyatında birde anektotlar toplayıcısı olarak maruftur.

Yazar Nasreddin Hocanın iki resimli nüsha olarak nükteli latifelerini neşretmişti.

(Anektot) I

M. Tefvik Osmanlıların latife sevdiklerini iyi bildiği için, lâtife mahiyetinde ve başlığı altında birçok hikayeler neşbetmiştir.

M. Tefvik bunlardan maada 600 latifeyi toplamış ve "Hazinei Letaif" başlığı ile neşretmiştir, fakat yazar bu lâtifelerin kaynaklarını işaret vermiyor.

Bu lâtifelere ecnebi lâtifeleri de karışmıştır, fakat bunları ayırmak ve sistemli tanzim etmek işini başka tahkikatçılara bırakmış oluyor. II

İsimsiz neşir edilen "Türkçe Kaba Lisan" mecmuası ^{III} Putperesliği andıran bir takım ananeleri, şarkıları vesair halk edebî eserleri ile münderiçtir. Bazılarının fikirlerine göre bu mecmua da M. Tefvikin eseridir.

Halkçı Tefvik yarı unutulmuş, hatta vefat ettiği tarih bile unutulmuştur, buna şaşmamak kâzım, zira Osmanlıların çokluğu halk ananelerini putperestlik sayarlardı. Geçenlerde "Tercümanî Hakikat" mecmuasında düğün töreninde tüfeklerle ateş edilmiş ve bu tür adetler muassır medeniyetin taleplerine aykırıdır.

I- Mullendof tarafından Almancaya tercüme edilmiştir. Reclamovskî kütüphane No: 2735

2)- T. Mensel Almancaya tercüme etmiş "Bu Adem's Abenteuer" 1911 yılı No. 3 ve 4, sahife 526-528

3)- Lâtifeler ahali tarafından çok okunurdu, Mehmet Hilmiye lâtifeleri istekle okutdu

"(Gülenceli Efsaneler)" Mecmuası

A.RASİM

IV

AHMET RASİM

Osmanlı yaşayışını esaslı bilenler arasında Ahmet Rasimin mümtaz yeri vardı.

Mecmua şeraiti çok diri ve tefrika mahiyetinde olan eserlere kendi damgasını basar I:

Müslümanların semt yaşayışı, halk kahvehaneleri, kadınların sövüşmeleri, çocukların oyunları, halkın eğlenmeleri yazarın etüdlerinde tasfir edilmiştir.

Bunların hepsinde halk dilindeki mizah parlıyor, A.Rasim halkın ruh halini etüdlerinde canlı tasfir etmiş, fakat etnografik tarassüdün manası kaybolmuştur.

Osmanlı tarihçilerini çok okumuş olduğu veçhile geçmiş zamanları diriltmesini bilmektedir, ve bu diriltmeler payitahtta Sultan tören ve şenliğinin gürültüsü ortalığı çanlatıyordu
III

Osmanlı adet ve ananelerini Türklerden daha iyi ecnebi ve yabancılar biliyorlardı.

Adanada bir kitapçı Ermeni Antuanla karşılaştım, mümaileyh (1906 senesinde) Türkiye Etnografisi etüdü ile meşguldu ve bu fikir okuduğu Fransız kitaplarının etkisi neticesinde aklına gelmişti.

I- Bunlar "Menakibi İslâm" (2 cilt) ve "Şehir Mektupları" toplanmıştır.

II- Çok Vatanseverlik "Osmanlı Tarihi"ni yazmıştır. Bunun kültürü ve tarihî manası büyüktür.

I.nci ciltde benim tenkidim vardır. "Osmanischer Lloyd ,1910, No.223)

III- Halk yaşayışına dair A,Rasimin etüdüleri. Mümaileyh birkaç roman yazmış ve bunlarda

İstanbul sosyetesinin flörtleri tasfir edilmiştir. Hikayelerden "Neylidil" Fransızcaya tercüme edilmiş. "Le Penchant du coeur" Bu Fransız bulvar romanından bir kısımdır.

sahife: IOI

NEBİ-ZADE NAZIM

V

NABİZADE NAZIM

Milleti etnografik yönden öğrenerek ve tetkik ederek edebiyatta yeni bir tip meydana çıkarılmış: Osmanlı Köylüsü.

Galiba ilk roman "Kara Bebek" burada ortaya çıkarılan eşhas köy hayatından alınmış. Köy Akdenizin bir sahilinde ve yirmi yıl evvel (1307 H) Nebi-Zade Nazım tarafından yazılmıştı. Zola'nın talebesi ,mukaddemesinde de hakkında çok mufassal malumat vermiştir.Nâzım öğretmenin naturalizmini yanlış anlıyarak çok kaba tarzda anadolu köylüsünün resmini almış,diger tarafta Nazımın tasfiri çok yerindedir-Osmanlı köylüsünün koyu cahilliği çok müessifdi.

Nâzım,kahramanı kara bebeğe çok acıyor,buda diğer köylüler gibi hristiyan köy burjuvazi eline düşmüş,yazar dükkanın sahibine soruyor:-Geçende Anırey nekadar yağ aldı ? ve işaretin ne götürüyor ? . İnsan okuyup yazmasını bildikten sonra bu hesap muamelesi çok basittir.küçük çocukken köyde bir hoca yokdu ki ondan ders alaydı.Burada yazarın şikayeti ve köylünün bu burjuvadan kurtarmak hayali münderiçtir.

Nâzım romanlarında halkın lehçesini kullanıyor.İstanbul ahalisi bu kelimeleri bilmezler. Romanın daha doğrusu taslakın sonunda diyorki: Düşünüyorumki en iyi ana dilimizi eni tahsil etmek gerektir,olvakit lisanımız daha kolay bükülür.Çok garipdirki idesine nazaran roman çok kuru dille yazılmıştır.

LASTİKLİ SAİD -BEY

Parlak bir subaydı,Nâzım veremden çok erken vefat etti.Ekreminde ona bağlamış olduğu ümitleride kendisile birlikte mezara aldı götürdü.

ni

Ekrem,onun şairlik istidadı çok takdir ederdi I.

Köy yaşayış mevzuu Vecihi tarafından "Çoban Kızı" sentimental romanında ele alınmıştır II

VI

Lastikli Said Bey,III

Anlaşıyor ki halkçılık idesi havada asılıdır,çünkü garpçılar da ondan korunamıyorlar. İşte, Said bey halkçılık şiirini böyle bitirmişti.

Said bey,tahsilini Yen'de yapmıştı ve vatana döndükte Russonun idelerini sosyete de yaymağa çalışıyordu.Filipin "Vatan" gazetesile teğrii mesaf ediyordu.Fıkralarını çok kuvvetli tevsik eder ve bunlar derhal harice telegrafla bildiriliyordu.

Adliye nezaretinde memuriyeti vardı,Türkiyenin düzeni hakkında gereken reformlar için projeler tertip etmişti.

Diyorlarki: Güya Ziya Molla ile birlikte Sultan Abdül Hamide mektup yazarak tahtı terk etmesini talep etmişler.

Mümaileyhin hakkında diyorlarki: Çok sükunetsiz bir insan ve dili de keskin ve istihzalı imiş.

Şurayı Devlet âzası Arnavut Ferit Paşaya ait El yazısı olarak bir hicviye elden ele doluşturmuş.IV

Bu yazıda yarı ciddi yarı şaka Paşayı Hulagu ile kıyaslamakta idi.Şimdilik herşey salimen geçip-gitmiştir.

1)- Nazımın Şiir kitabı vardı:"Mini,mini haves ettim.

2)- P.Horn sahife 50

3)- Bu lâkap ~~muammi~~ genişliğinden dolayı verilmiştir,halihazırda 50 yaşındadır.

4)- Bilahare Sadrazamdı

M.EMİN

Ansızın bir şiir yazdı, bunda vatandaşlarına kendilerine gelmelerini istiyordu.

"Arapşa arabistana dönsün, Farssa İrana gitsin." (Biz Türküz, bize Türklük gerektir).

Bu saf yazılmış şiir hükümeti patlattı ve binnetice birinci derece mahkeme reisi Said bey Arabistan çölüne sürgün edildi ve oradan bitmiş halde ve ihtiyar olarak meşrutiyetten sonra İstanbul'a avdet etti.

VII

Mehmet Emin (1869 yılında doğmuştur)

Milliyetçilik hissiyatı eserlerin pseudo-klasik ananelerinden sonra, nihayet Mehmet Emin de kendi mugannisini bulmuştur.

Mehmet Eminin "Türkçe Şiirler" de ilk defa halkın sesi gürledi. Bunlarda Türk Köylüsü terennüm edilmiştir.

Bu millî hissiyatın kabardığı bir zamandı. Tesalya zaferinin sarhoşluğu henüz geçmemiştir. (1897 yılı) Rusya ile olan harplerin menfi neticelerinden sonra bu galibiyet Osmanlılarda milli hissiyatı kuvvetlendirdi, işte bu zaman M. Emin edebiyat sahasında zühur etti.

Mümaileyh halka doğru istikamet aldı, onlarla birlikte yaşadı ve onların ruhlarını anladı, ve şiirleri metrik sistemi bakımından arabî ve farsî sistemlerinden nihaf surette ayrılmıştı.

Şiirlerini üç grupta tanzim etmiştir.

Sami bey onun hakkında demirgirtirki:

Edebiyat kaydaları dahilinde şair böyledir. Onun dediklerini her Osmanlı anlar.

M. Emin tarafından teşebbüs edilen reformlar sarahat getirmiş oldular, ve geçmişte Osmanlı lisanı ne derece ecnebi kelimelerle dolmuş olduğu sarahaten anlaşılmalıdır.

M.EMİNİN VATANSEVER ŞİİRLERİ

Rus tercümanı V.F.Minorsky'ye yazmış bulunduğu mektupta M.Emin bey kendi maksatları hakkında noktayı nazarlarını açıklıyor.I

Benim arzum teknil vatandaşlarım için şiir yazmaktır. Kanı kanımdan,dili dilimden, asırlardan beri ,şimdiye degin onları kimse düşünmemiş,ben bu vatandaşlarımı düşüneneğim.

Şimdiye kadar kimse tarafından acınılmayan kardeşlerimi acıyacağım.Şimdiye kadar hiçbir şey olmayanlara,imkânım dahilinde birşey vermektir.

M.Emin milletini derin aşkla seviyor ve onu azametli şarkılarla terennüm ediyor.

Bu şiirlerde ,adeta,yürüyen Türk ordusunu ayak sesleri işitiliyor.

YÜREĞİ

Güzel yüz bizler için ÇERKİZLİ Yunan hududunu geçerken çirkindir.Bizlere Türk yüzü gerektir,Türk yüreği gerektir.

Türk kelimesini duydukta -milletimizi selamlıyoruz.

Bizler Türküz bu isimle bu ateşle yaşıyoruz ve bu tarzda da yaşayacağız.

Evet,bu bizleri beşik ninnisi gibi uyutmaktadır.Bu gün hâla bizler Süyüdü hatırlıyoruz II

Türk kelimesinde ecdadımızın vasiyeti mündemiçti.Biz halk çocuğuyduk,"Biz Türkler"kelimeleri ile büyümüştük.

Biz Türkler düşmanın üzerine yalın kılıç çekerek koşarız.Hangi Türk boymuna ip ve kementin atılmasını kabul eder ?,hangi Türk Caminin yanbaşında Çan kulesi inşaasına müsaade eder ?.

Bizim halk köle olmayacaktır.Kim öylebir ~~gün~~ güne tahammül edebilir ?.Biz Türkler kızıl

Irmak III gibi kabarıyor ve sonradan toprak üzerine taşıyoruz.IV

İÇ- V.F.Minorsky: Osmanlı nazmında yeni istikametle ilgili olarak Emin beyin şiirleri(I903 M)

Emin beyin şiirleri çok eski zamanların şarkı(Çift 2,baskı 3 az müddet sonra;Şarkı kadim zamanlar Cilt.3,Baskı I)

Minorsky M.Emine döndü ve yazara henüz Türkiyede basılmamış "Göz Yağım"eserinin tercümesini tevdi etmişti.

2)- Bursa vilayetinde küçük bir şehirdir,bu şehiri Osmana Konya Selçuk Sultanının teberruatıdır.

3)- Kadim Galis

4)- Ben Bu şiirimde ve diğerlerinde de "Türk"İstilahasını kullandım,muhtemeldirki yazar

bu kelime ihe öz milleti Osmanlıları bilmektedir.

M.EMİNİN VATANPERVERLİK ŞİİRLERİ

Ana şefkati ile M.Emin Osmanlının acı kısmetini taşfir etmektedir.Çocukluğu sefalet ve fukaralıkla geçmiş,fakat vatan aşkı onda sönmüyor ve vatanın ilk iniltisi ile evini terk ederek harba gidiyor.Onun için en büyük saadet doğru olmayanlarla muharebe ederek şehit düşmektir.

M.Emin vatanperverlik şiirleri büyük galeyana yazılmıştır.

Milletin mukaderatı yapılmakta olan harbin neticesine bağlı ise kalkınış daha kuvvetli olur, ve Türk için harp ihtiyarıdır ve Türkün millî ahengi meydana çıkar.

Harplar esnasında Osmanlı nazmında büyük şairler zuhur eder ve bunlar fars edebiyatının köleliğini terk ederek öz samimi dilleri ile konuşurlar.Misal olarak aşağıda "Anadoldan Ses" şiirinin tercümesi,orijinalden azıcık değişmiş halde aşağıda konulmuştur.

ANADOLUDAN SES VEYA ASKERİ ÇAĞIRIŞ

Ben Türküm,dinim mükaddestir
Göksüm mukkaddes ategle yanmaktadır
Türk Vatanın kölesidir
Ben gideceğim,babamın evini terk edeceğim
Kürana küfür atılmasına müsaade etmem
Osmanın sancağını muhafaza edeceğim
Ben gideceğim,tabii Alahın evi zeval bulmaz
Ve vatana düşman sokulamaz
Aziz cenaze kulu baba ve dedelerimin ocağı
Vatanım için benim evim nedirki
Burası-Vatan,orası ise Tanrının sinesidir
Acele babama gidiyorum,harbe gidiyorum
Tanrı şahidimdirki sözümü tutacağım
Dost yatağını düşman tahkir etmez
Benim aziz ülkemden daha hoş ne olabilir?
Benim aşkım yalnız onun için yanıyor

HALK İSTİRBİNİN ŞAİRİ M.EMİN

Umov'un tercümesi : Beyaz giyeceğimle yaşlarımı siliyorum
Siyah Taşa bıçağımı bileyeceğim
Ben gidiyorum, kimse kalmıyacaktır
Vatan için harp mankıbesi arıyorum

Mehmet Eminin tarafından vücuda getirilen eserlerde iki ceryan mevcuttur.

Yunan-Türk harbi zamanında yazdığı şiirlerde halk sevgisi çok zayıf belirmiştir.

Seneler geçtikçe kana susamak geçiyor ve onun yerine emekçi insanlara muhabbeti kuvvetleniyor?

M.Emin siyasî-içtimaî atmosferi ağır tarzda tenkid ediyor. Mazlum halkın fukaralığını açıklıyor.

Fukara balıkçının oğlu olarak, küçük yaşında deniz fırtınaları görüp geçirmiş ve kinayeli tarzda Türkiyenin akıbetini (Kayıkçı) şiirinde tasfir etmiştir. Rüzgârın oyunu : Kayık evvela dalgalar üzerinde götürüyor ve sonra terk ediyor ve kayıkda batıyor.

M.Eminin nazma içtimaî ihtiyaçları gütmektedir, bilahare M.Eminin şiirlerinde artık romantik tortusu kayıp oluyor ve realist yolunu tutuyor.

Şiirlerinde içtimaî ve kültürel notlar yer alıyor. Mesela: Dünya kahramanları (Guttenberg ve Lüter) terennüm ediliyor ve milleti cehaletle mücadeleyle davet ediyor.

Harb cebir olduğu veçhile, onu dehşet içinde bırakıyordu. Uzaktan maanasız Rus-Japon harbinin tarassud ederek, takbih etti ve bu mevzuda yazılmış, fakat basılmamış şiirleri vardır.

M.Eminin cengâver harareti sönüyor ve görüş ufkü genişliyor ve müstarıp olarak milletlerin eski kavgalarını unutarak bir aile olarak birleşmelerini hayal etmektedir.

İ.P.Umov'un Tercümesi:

Güzelliğe ve Kardeşliğe Şiirler

Sahife: 107

Güzelliğe ve Kardeşliğe Şiirler

BU SAHİFE KAMİLEN ŞİİRDİR

M.EMİNİN EHEMİYETİ

M.Eminin nazmında Osmanlılara yeni ve bilmedikleri bir dünya açılmıştır.Bu bir çeşit Osmanın katehizisidir .Mümâileyh Rahminin "Türk Sözlere"mecmuasında insan oğlunun Tanrıya ve Vatana karşı vazifeleri izah edilmiştir.Ne olursa olsun,fakat ilk defadırki Osmanlı şairi bu derece samimi olarak ruhunu açıklamış oluyor.Abdül Hamidin sansüründen kaçınmasını bildi. Bidayette şiirlerini Selanikdeki "Çocuk Bahçesi"mecmuasında neğr etmişti.fakat bu meydana çıkarıldıkta hepsi böyle idi.

Avrupa münekkidi I M.Eminin zuhurunu heyecanla karşılamış,fakat beklenen ümitler tahakkuk etmedi ve Osmanlı nazmında yeni devirden ve yazarı Fransız Korneyi veya Alman Klopştok adlarını takmak,galiba erkencedir. II

Abdül Hamidin saltanatının son senelerinde M.Emin gümürükte vazifede idi,meşrutiyetten sonra dürüst ve doğru bir insan olduğu veçhile Sivasa Vali tayin edilmiştir.Vazifeyi çok enerjik nutuklarla başlamış: İktidar halka karşı mesuliyet sahibi olduğunu açıklar,fakat içtimaf ve siyasî mevzular halkçı şairin hal edecek meseleler değildi.

I-Şiirleri Gibbanın sayesinde Rusçaya,Macarcaya ve Almancaya tercüme edilmiştir.

Mittelungen der orientalischen Seminar Zu Berlin -(yirmiden fazla)M.Emin Şiirleri

Neuen Gedichte von M.Emin Bey -Benim tenkidim Osmanischer Lloyd,I910 No-159 Gazetesinde

II- V.Mackay,Der Dichter der Jungen Türkei: Frankfurter Zeitung.I912,No.I44

III- Çok maruf Türk manzumesinin kahramanıdır.Rusça tercümesi vardır.

Tiflis 1851 yılında- Hodzko

VIII

FEYLESOF RIZA TEVFİK

Sana degin Osmanlı nazmı -Köroğlu ve masallardan ibaret idi. ~~EMM~~

Sen bunlardaki hakikatı anlatarak bizleri dinlemeyi mecbur ettin-diyordu

Filozof Rıza Tevfik.

Mümaileyh şairin istidadını ve bu istidadın karakteristik temayüllerini anlamıştı.

Rıza Tevfik doktordu,ve tabiyat ilimleri ile çok ilgilenirdi,ve kendi hakkında ateyslik şüphesi uyandırmıştı.Bu şüpheye karşılık doktor kendini tamamen dine vakf etti: Bektaşilerle dostluk ederek onların tarikatına yanaştı ve bu esnada birkaç dini manzume yazdı,bunlarda mabudâyede mizahî tasfir edilmektedir.Buradan pek tabii olarak"hurufi" sektine geçti ve binnetice (E.E.Gibbe hatıra) diye bir seri tetkik eseri neşr edildi.

Rıza Tevfik hükümeti aldatmış oldu,fakat halk onu daima Feylosof hitap etti,--Yeni Volterci .

II.Temmuz.1908 yılı meşrutiyetinden sonra Rıza Tevfik Genç-Türkler komitesi "İttihat ve Terakki " azası olarak ,memleketin içtimaî ve siyasî hayatında ehemmiyetli rolu vardı.

Nim resmi Genç-Türklerin muvakkat hükümetinin azası olarak Beyoğlu Emniyet Müdürlüğüne tayin edildi.Mümaileyh yükleme işçilerinin grevini men ediyor,yoksa çok müessif neticeler çıkabilirdi.Velhasıl,nerede Genç-Türklerle bir ihtilaf zuhur ettikte,orad Rıza Tevfik enerjik sözlerle müteheyyüç ahaliyi teskin ederdi.Tercübeli natık olarak,Rıza Tevfik memnuniyetle içtimaî ve edebî mevzularda konferanslar mammakveriyordu.Bunların bazıları orijinaldı,çünkü dün müdafaa ettiğini bugün red ediyordu: Acı dilli olanlar ona Boşboğaz derlerdi.Ancak,Rıza Tevfik günün meselelerine hiçbir zaman lâkaid kalmıyarak derhal aks ederdi.Habîhte Rıza Tevfik Genç -Türkiyeyi temsil ederdi ve bir defa Kembriç Üniversitesine davet edilerek Sultan 2.nci Abdül Hamidin Despotizmine mukabil Genç-Türklerin siyasî rejimi hakkında konferans vermişti.

M.Eminin şiirlerine gönül vererek, Selanikteki "Çocuk Bahçesi" mecmuasında bağlanan münakağaya lâkaid kalmıyarak,yenilikler meselelerinde tamamen M.Emini destekledi. Ve yalnız sözle değil,örnek olarakda.

RIZA TEVFIKİN HALKÇILIĞI

~~ve yalın ve sade ve halkın anlayabileceği tarzda yazılmıştır.~~

M.Emin prensiplerini kâmilben benimsemişti. Milli nazım ekolü, başında M.Emin olmak üzere istikamet yaratıldı. Bu ceryanı tağra ahali desteklerdi, İstanbulun porsumuş muhidi ise kendi iç yaşayışına dalmış ve halkın hayatından çok uzaktı.

Yalnız halkçı şiirlerinde çok sübjektif incelikler bu defa realist örneklerle değiştirilmiştir. Halk destanları (Aşıkların) nizam ve biçimleri bakımından basitti, fakat Rıza Tevfik bunlardan köyün terk edilmiş halini ve yaşayışını parlak tarzda tasvir etmiştir.

Mümaileyhin her sözü halkın yüreğinin içine işliyor ve böyle mefkûre demokratizasyonu Osmanlı intellégensiyasında heyecan uyandırmıştı. Rıza Tevfikin şiirleri ile tanışmak amacı ile M.Tahirin "Malumat" Mecmuasında neşr edilmiş "Kura" şiirini seçti.

Rumelide avare dolaşırken şazar "Cenaze Kefeni gibi mahzun" bir fakir köye vasıl oluyor, halbuki bu eskimiş nizamsız damlar insanda güzellik hülyası yaratıyordu:

Anlaşılmayacak bir letafet var
O Vahşi yerlerde garip bir güzellik var
Orada sular mırıltıyor, orada rüzgar hüngürhüngür ağlıyor
Dalgaların nefesi dağlarda çağlıyor
Her tarafta kestanelikte bülbüller gürlüyor
Neredeki sen dalların altında hülyalarla dolaşmaktasın
Çiçeklerde ve gülen al kırdan
Sen görürsün güya aziz gözlerin bakışını

işidince

Tabiyat çok sakindi, ancak bu sihir ve cazibe, şair inilti sesini duyduğunda hemen yıkılıyor. Tarladaki işlerin en kızgın vaktinde birdenbire jandarmalar köye zörle girip kuvvetli erkekleri askere alıp götürdüler.

Sahife:III

ŞİİR "KURA"

Delikanlılar hüznü olarak toplanmışlar, belki bunları daha fazla kadınların ulumaları sıkıyordu.

Jandarmalar koyun sürüsü gibi, kurbanlıklarını götürdüler. Şairi bu haksızlık heyecana getirmiştir, ve hiddetlenerek iktidarın ataleti ve egoizmi memleketi mahve götürdü- Sizlere günü çok kuvvetli şiirlerinde izah etmiştir. Sizler keyiflenirken, ~~Şizama~~ Şizama tabi bulunan köleleriniz yüzünüze tükürerek, bu gün sizlerin ağaları olmuşlardır.

KAMİLEN ŞİİRDİR

Sahife: II2

OSMANLI EDEBİYATININ MİLLİ KARAKTERİ

ŞİİRLER

(İ.P.UMOVUN TERCÜME ETTİĞİ ŞİİR)

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 28.2323

Rıza Tevfikin "Kura" şiiri Lermontovun "Demir Şiirini" andırmaktadır.Doğrudur, yazarın ifade sertliği bazan beceriksiz tarihi çıkışlarla ve bazanda hafiflemektedir.

Ix

Eserlerinde milli motifler inikâz eden yazarları karakterize etmiş idim. Galiba bu tahkik sün'i idi.

Yeni Osmanlı edebiyatı eski asyalı ekolden farkı milli herşeyi ön plana almaktadır.

Hassaslık sahibi yazarlar da bu hakikatin farkında idiler:"Fırsat buldukça daima söyledim" .

Sami bey Mehmet Emine yazmıştı: Edebiyat ve bilhassa şiirler milli hissiyatı ve fakirleri tasfir etmektedir.Millî hissiyatın ve fikirin tasfiri işte nazım ve edebiyattır.

HALKA ALAKA UYANIŞI

Garpçılar, insiyaki olarak bunu hissediyorlardı, fakat bu ide yalnız halkçı yazarlar tarafından tarsin edilmiştir.

milli
Gitgide dünyayı görüş tarzının tesbit fikri bediix edebiyat sahasına intikal etmiş olur.

Yeni cemiyetler teşkil ediliyor, ana dili , tarihi vesaire çok yüksekte milli Türk tarihinin yokluğu hakkında şikayet ve sızıltılar aksetmektedir. Selanikten Rıza Nüzhet olarak birisi "İkdam"da yazıyor: Bizler her zaman halkımızın yabancıları idik, binaenaleyh bizlerin milli dil ve milli tarihimize muhtacız. İyi bilmeliyizki bizim gerefli tarihimiz kan ve çamurla Zifoslanmıştır.

Diğer taraftan asarlardan beri (Alçak) halkla payitaht Osmanlı intelligensiya sı arasında açılmış uğuruma olan lâkâitlik gitgide düzelmektedir. Daha doğrusu halkın yüksek tabakasile tavanın arasındaki yıkıcı ayrılık hal edilmelidir.

Meşrutiyetin ilanından sonra, taşrada bir lisan doğdu ve hususi gazeteler çıkarıldı, hatta İzmirde "Köylü" adında gazete neşre başladı. Payitaht basınında halk için edebiyat yaratılmalıdır diye sesler yükselmektedir. Bu edebiyattan köylü hıfısısıhha, köy iktisadı ve memleketin geographie ve tarihine dair bilgi edinilebilir.

"İkdam" gazetesi halk için yazarlara geniş yer ayırmıştı. Bu hususta gazete okuyucularına teşriki mesai için çağrıda bulunmuş ve en fazla ümidi kadınlarda idi. Çünkü onlarda lisan daha temiz muhafaza edilmiştir.

GENÇLİK MANEVİYATININ YÜKSELİŞİ

V- Geç zamanın garpçıları,yazarlar derneği ve "Servetifünun" mecmuası etrafındaki grup zamanla garp tesiri derine ve geniş doğru yükselmektedir.Cezai- Bulvar romanları (Montepen Ponson du Terray,Gabrio vsaire) Eskisi gibi kapışılmakta dır;I fakat aynı zamanda gençlikte içtimaf ve felsefi problemlere heves ve ilgi uyanmıştır.

Genç nesilde manevi yükseliş süratle b öyüyordu ve öğretmenler hayrette kalmışlardı: Sınıfa girdiğinde Galatasaray lisesi,Osmanlı Edebiyat öğretmeni ve yazar K hmet Hikmet di-yorduki: Bankolar üzerinde : Şopenhauer'i ,O.Kont'u vesaire eserleri görüyorum,bizim zama-nımızda bizlerde azacık bunlarla ilgilenirdik ve umumiyetle mektepten çaktıktan sonra daha fazla meşgul olurduk.Evet,I5 sene içinde gençliğin ruh hali bu derece değişmiştir.Mektepte yalnız Fransız edebiyatı ggeçiyor,dôğrudur,gerek mektepte ve gerekse içtimaf münasebette Fransız lisanı birinci yeri tutmaktadır,fakat hükümetin sempatisi Almanya'ya yönelmektedir. 80 yıllardan itibaren İstanbula Alman askeri instrüktörleri gelmektedirler ve binnetice askeri mekteplerde ve subaylar arasında Germonofil ceryanı doğmaktadır.

I- Müessilleri Safet,Nezihi ve Saffeti-Ziya vesaire

LİSAN DEĞİŞİKLİĞİ

Bahriyeliler umumiyetle İngilizce tahsil görürlerdi ve bundan dolayı nazarları İngilterede idi.

Hürriyet memleketi, milletini siyasî emniyet altına almış bir devlet, Osmanlıların nazarında en yüksek mertebeye ulaşmıştı, İngiltereye taparlardı ve İngiliz siyasetçilerine karşı hülus çıkmakta idiler.

Her yönden nüfus eden garp tesiri Osmanlı lisanında mühim değişiklikler yapmış oldu. Osmanlı garpçuları farsî adetlerini terk ettikten sonra bile uzun müddet eserlerinin lisanında kulca tesirin izine uymakta idi. I

Halihazırda lisan daha basit ve kavraktır, ve Osmanlıların çok zor kavradıkları eski karışık bilmece dilini lağv edilmiştir.

Olabilirki Osmanlılar cümle kuruluşunda avrupalıları taklid ederek, yeni yazarlar ifrata düşerlerdi. Bunlar arapçayı ve eski Osmanlı edebiyatını bilmedikleri veçhile ifadelerindeki ümmilik, eski terbiye ve tahsilli Osmanlıları hiddetlendirirdi.

Faik-Reşit soruyor : Ne zamandanberi Osmanlı nesri ve nazmi, leksik , gramer , sintaksis ve nihayet usul bakımından Osmanlı lisanı ketafet ve zarıflığını kayıp etmiş bulunuyor ?.

F. Reşit bu akibeti çağdaş koyu cahil yazarlar müsebbiptirler. Bunlar kendilerine garbî yazarlardan üstün olduklarını tasavvur edenlerdi.

Böyle kendini beğenme-Tahammül edilmez bir hatadır. F. Reşat fıkrasında meseleyi serd etmiş ve derinleştiriyor ve misallardan anlaşılıyor ki zihninde Mehmet Rauf ve belkide Uşaki-Zade Halit Ziyadır.

Asya ceryanı tarafları kayıp olmuşlar, amma daha mütedil kesilmişlerdir. Maksatları sosyete de muvazaneyi muhafaza etmektir. (Vele-Çelebi "Mevlevî" tarikatının başı ve "Mektep" mecmuasının naşiri İsmail Hakkı.)

I- Mesela "ki" ile cümleleri tanzim etmek.
II- Bu eski Osmanlı edebiyatçılarıdır, Osmanlı başınının tarihini yazmak niyetinde idi: birçok neşircilerin ve sairlerin biyografilerini tanzim etmiştir. Kütüphanesinde neşir edilmiş çok miktarda divanları vardır.

SAMİ PAŞA - ZADE SEZÂİ

Osmanlı edebiyatı millî menfaat bekçisi gibi cemiyetin garb tesirine aşîrî meyil vermemesine uyanık idi.Osmanlı edebiyat eserlerinin mevzuları daha fazla Osmanlı hayatından alınırdı ve yaşayışını sağlamlaştırmak yolları aranırdı.

II

SAMİ PAŞA-ZADE SEZÂİ

Yeni yazarlar arasında,herkesin teveccühüne mazhar olan ve millî romanı tesis eden Sami Paşa-zade Sezai idi.III

(Sergüzeşt)adlı romanında yazar Dilber isminde esir bir çerkez kadınının müstarip hayatını tasvir etmiştir.Bedbaht kadın meşekkat esnasında elden ele satılarak nihayet ressam Celal beyle karşılaşılıyor ve ona aşık oluyor.Ancak ressamın ebeveyni bu gidişata mani olarak bunların hayatlarını parçalamışlar.

Ressamın içine hüznün çöküyor ve çerkez kadını da göksünde rüşeymini daha evvelden taşıdığı hastalık şiddetleniyor ve zavallı kadın günden güne mum gibi erimektedir.Mısıra satılmış bedbaht canı sıkılarak Nil'in dalgalarında istirabının hafiflemesini aramaktadır.

Sezainin romanındaki mevzuu yeni değildir,fakat burada aile adetinin gayrı tabiliğinden sitem edilmektedir.Çerkez kadını Dilber zarif ve kuvvetli tasvir edilmiş,ressam Celalın karakterinde kadınlık zerafeti seziliyor ve bu tip çoktan beri Osmanlı edebiyatının başbayağı bir tipidir.

Bu roman yazara gerek Türkiyede ve gereksede hariçte şöhret kazandırmıştır.Şair Abdul-Hakk-Hamit bey çok güzel ibare ile "Sergüzeşt" romanı hakkında demişki: Bunun eksikliği son derece zarif eser olmasıdır.II

I- "Mektep"mecmuası evvelce Şairler Şehabeddin ve T.Fikret vesaireleri teşriimesai etmişlerdir

II, İlk eseri dram "Şir" .

Professör G.Yakob Almanyada Türk lisanını ve edebiyatını (Bahusus Halk) tahsil etmekte idi.Mümaileyh Sezai millî yazar olarak adlandırıldı ve diğer taraftan Sezainin itibarını yükseltmek amacile Kemal beyde derdiki,yalnız tuntuaklı cümleler vardır.Sezai Fransız Nuvel-lerinden ilham alarak "Küçük Şeyler"i yazmıştır.

Sezainin eserleri çok mahirane karşılaştırmalarile okuyucunun dikkatini çekmekte idi, fakat bunların tonu (Perdesi) çok hüznü ve kaygılı idi.Piyer Lotinin farkında olduğu gibi Osmanlı edebiyatının kahramanları mavi göğün altında hayal sukutuna uğrarlar.Bunlar tatmin edilmemiş ihtiraslardan dolayı inlemektedirler.I

Edebî kazanç Türkiyede ehemmiyetsizdi .Bu sebepten dolayı,ekmek peşinden koşmak varid olduğu veçhile,Sezai edebiyattan uzaklaşarak, Genç-Türkler Komitesinin azası olur,az müddet sonrada II Temmuz 1908 yılında İspanya'ya sefir tayin edilmiştir.

IV

" SERVETİFÜNUN " MECMUASI

Osmanlı edebiyatı artık milletin menfaatlarına gütmededir,hükümet garbî kültür tesirlerini düşmanca karşılamakta idi,bundan ötürü edebiyatın inkişafını frenlemekte idi, Osmanlı yazarlarında gizli olarak Kara Sevdaya tutularak Pessimizme düşer olmakta idiler.

I) .- Bir zamanın yazarlarından temayüz edenlerden Plevne kahramanı Osman Pağanın kerimesi şair Nigâr-Bind-Osman'a müstesna yer ayrılmalıdır.Şair "Aksi-Seda" kitabında çokince ve kıvrak kadın ruhunun türleri ile tasvir etmiştir. Müstafa Reşidin romanlarıve hikayeleri Fransız ekolünün izi tebarüz etmektedir, yazar,avrupalık ceyranı ile millî adetler arasındaki tezata işaret etmektedir. Abdullah Süktünün romanları hafif lisanla yazılmış,süjeleri Mopassanın tesiri ile iyi seçilmiştir,mümaileyh "Sabah" ve "İkdam"gazetelerile teşrikimesai ederdi. 1908 yılında liberal partinin organı olan "Yeni Gazete"yi çıkarmaktadır.

"SERVETİFÜNUN" MECMUASI

Avrupa kültürü ile temaslar Türklere real durumu tebarüz etmekte yardımcı olmuştur.

Diğer taraftan sert gerçeklik ve Abdul Hamid istibdadının yarattığı sefalet o derece çirkin ve biçimsiz idiki Osmanlılar bunlardan kurtulmak için hayal ve fikrin bulutlar üstü alemine istihdaf etmekte idiler. Edebiyatta, bhusus nazımda taassup ve sinbolizm devri başlamış oluyor.

Bir taraftan aklın emirlerine itaat etmeyerek, yazarlar hissiyata kapılarak ve binnetice sensualizm yükselmekte idi, bu ise güneylilerin ihtiraslı oldukları veçhile marazî hal alıyordu. Hayattan bıkmış ve çalğınca saadet hulyaları ile yazarlar "Servetifünun" Mecmuasının etrafına toplanmışlardı.

Resimli haftalık mecmua "Servetifünun" yirmi sene evvel (1890 yılı) Ahmet-İhsan tarafından tesis edilmiştir. Mecmua ilk gününden itibaren garbî-avrupa idelerin habercisi idi, mecmuanın azami gördüğü rağbet yılları (90 yılların ortalarında) Bu tarihlerde değerli edebiyatçı gençlikle teşriimesai etmektedirler.

"Servetifünun" Mecmuasında neşir edilen eserlerin umumiyetle bir kusuru vardır, bu ise yalnız tahsil görmüş ve avrupaî tesirlerle geçmiş sınıf, hayalda avrupa sosyetesinin ruh halini düşünürlerdi.

Muhtemeldir ki avrupa âlemi bu mankenler için kendi âlemleri gibi pek uzaktırlar. Bunlar için lisanı temizleme kaygısı da unutulmuş ve ikinci plana talik edilmiştir. Mecmuanın tarihçesi -- Osmanlı sosyetesinin son yirmi senelik içtimâî ve edebî hayatının tarihidir. Memleketin cahilliği ile az mücadele etmemişler. Mecmuanın naşiri Ahmet İhsan ihtilal propagandası ile itham edilerek, beş ay mecmua yasak edilmiştir.

Her hafta perşembe günleri kitap dükkanlarının vitrinde yeni çıkmış mecmualar asılırdı ve bunların sahifelerinde 5.nci Sultan Muhammedin kâtibi Halid Ziya ve Genç-Türklerin Maliye Veziri Cavit bey, Emrullah efendi-Genç Türklerin Maarif nazırı, A.Şuayba hukukî ilimler profesörü .I

Ekrem bey,Abdul-Hak-Hamit bey,Tefik Fikret,Cenap Şahabeddin, Hüseyin Cahid ve sairenin isimleri yazılı idi.Bunların arasında en kuvvetli tesir sahibi: Ekrem beyle Tefik Fikret idi.

IV

TEVFİK FİKRET (1869 Yılında doğmuştur)

Tevfik Fikret "Edebî söhpetlerinde"ki bunlarda Ekrem beyin tesiri görünüyor,edebiyatın manasını,şiir yazma usulleri ve diğer yeni çıkmış eserler hakkında hitap etmekte idi.Mümaileyhin "Ars Poetica" bizim nazarıımızda mühim birşey ihtiva etmiyordu,halbuki tembel Osmanlılar için bu bir keşif idi.

T.Fikret şiirlerinde yeni süjelerle ve nadir kafiyesi ile herkesi hayrete düşürüyordu. Mümaileyhin eserleriyle,belki, ilk defa bir Osmanlı fransız edebî ceryanının mertebesine ulaşmış olurdu.

Tevfik Fikret için prototip olarak yalnız Müsse ve Lamartin değil,Bodler ve Verlen vardılar.

Rebabı Şikeste II başlığı altında şiirleri toplanılmıştır.

T.Fikretin vücade getirdiği eserlerin diyapazonu çok genişti.Müslüman olarak belkide gayri şuurî Tanrının büyüklüğünü öğmek,Osmanlı askerlerinin harp menkıbesi yazarda hayret ve fukara kardeşlerine karşı sevgi doğurmakta idi.(Hasanın Gazavatı) halkın ıstırabından dolayı mukadderdi.

I).-- Şair mecmua okuyucularını avrupa tarihçileri ile tanıştırmakta idi,etüdlerinin "Hayat ve

Kitaplar"mecmuasında neşir edilmiştir.Ölümünden sonra"hukuku idare"üniversitede verdiği

konferanslar. I)Samoylovın"İslam dünyası"mecmuasında

II).-- "Rebab"-eski çalgı avadanlığı,hindistan cevizinden yapılıyor.

T.FİKRETİN NAZMININ KARAKTERİSTİKİ

Yazar tabiatın dilini iyi anlar: Bahar çayırında mayıs çiçekleri,fakat anlaşılıyorkim~~im~~ onu bir saklı düşünce kemirmektedir.Bazı dakikalarda itirafları kopmaktadır,evet,bu dünya güzeldi fakat neden somunda uçurumdu ?.Hayat çok mükedderdi,sükûnet temaşadadır.

Muhtemeldirki bu sebeplerden dolayı şair Osmanlı edebiyatını üstün mümessillerinin objektif portrelerini yapabilmiştir.

"Rebabı Şikeste" mecmuanın başlığı,muhakkak iktibas edilmiştir,fakat yine kesilmiş ümitlerden bahs edilmektedir.Bu yersiz endişe,ve bir nevi hayal inkisarı,bazan ton soğukluğu ve kuruluk yaratmaktadır.Şair hasret hissini saklıyor ve (Halukun Defteri)mecmuasında,artık ilhamsız ve arzusuz gençliğe emek,ümitler,terbiye,pedagoji ve nazmın tandansları hakkındaki T.Fikretin söyleyişi mecmua ve gazetelerde dehşetli münakaşa yaratmış oldu: Müdafileri olduğu gibi zaman müdeyileri de vardı. Bunlar haksız yere,güya şairin şiirlerinde @elatasaray Lisesi müdürlüğünden çekilmek mecburiyetini ~~pppp~~ sezilirmiş .Mümaileyh emek gücü ve kuvveti~~im~~ ümit etmektedir,halbuki ona göre beşeriyet kaderin elinde bir oyuncaktır.

"Tarih" mecmuasında Genç-Türkler yasak etmişlerdi-Beşeriyetin aldatıldığını itiraf etmiştir.T.Fikretin görüşleri tâdricen pessimizm renklerini almaktadır.İlkin Genç-Türkler tarafdarı idi: Abdul-Hamidin istibdadını çok kuvvetli "Sis" şiirinde damgalamıştır.

Bu şiir İstanbulda ve İstanbulluların ellerinde düşmezdi.

Ümitsizliğe düştükte sesleniyor:Çekil Facia çekil,padişahlar şeh^{ir},bürün ve ebediyen uyu-çağlar intirakacısı. I

Yıldız Sarayı ,hünkâr düşdükten sonra şairi yeniden neşe sardı ve Genç-Türkler idelerine sadık kalarak ve tahsiline meyil göstermişti,fakat Genç Türklerin asıl temayülünü âtıl mühit boğmuş oldu,

I).- Son şiirleri tercüme edilmiştir, "Rücu" başlığı altında "İstanbul Haberleri"nda

basılmıştır.1909 No.8

Mühürümlerle tahsilatı...
tercümesi

T.FİKRETİN ŞİİRLERİ

Numune olarak Tevfik Fikretin "Şafak Ezanı" ve " Ramazan Sadakası" şiirleri S.S.Kelsevin

Tercümesi .

- 1).- Şafak Ezanı
- 2).- Ramazan Sadakası

Ş İ İ R L E R

Ş İ İ R L E R

RAMAZAN SADAKASI KÖPRÜ ÜSTÜNDE 3)

Ş İ İ R L E R

- 1).- İstanbul Haberleri 1910, No.1 "Hayata Sevgi" Şiiri tercüme edilmiştir
- 2).- Müslümanların duaları böyle başlar
- 3).- Galata Köprüsünde Dilenciler ve Sakatlar Sadaka beklerlerdi
- 4).- İslâm dininde Ramazan ayında (Zekât) veriliyor

Sahife No.: 122

CENAB ŞEHAB-ED-DİN

V

CENAB ŞEHAB-ED-DİN

Cenab Şehab-ed-din Tesalyalıdır(Yenişehir).Çocukluğunu küçük kardeşi Ali Nusretile birlikte Kavala Öğretmenler medresesinde ve bilahare askeri tıp mektebinde tahsil etmiştir.

Abdül Hamid devrinde yegane ilmi mektep idi,Arabistana seyahat yapmış ve ~~İSTANBULDA~~ ~~BEYNELMİLEL~~ intibalarını "Hac Yolunda" kitabında anlatılmıştır.Karadenize de gitmiş ve İstanbulda beynelmilel sıhhiye komisyonunda vazifede idi

Bu şiirlerin mündericatu bakımından mefkürevidir,uslup yönünden çok güzeldir.

I)- Bu şiirler Ahmet Mithadın nazar dikkatini çekmiş ve "Tercümanı Hakikat" gazetesinde basılmıştır.

S.S.KELSEV'in yapmış olduğu tercümele Cila ve parlaklığını kayıb etmiştir,ancak son derece şiiri "Elhani Şita".

Ş İ İ R L E R

/ I)- Ali Nusret: Lisanın Abablaştırma taraftarıdır.

Sahife No.I23

HÜSEYİN SÜAD

" ELHANI ŞİTA " ŞİİRİNİN DEVAMI

Ş İ İ R L E R

Az müddet evvel İstanbulda Şahab-Ed-Din "Yalan" komedîsi oynanılmıştır.

Hüseyin Süad Genç-Türklerin başmuharriri Hüseyin Cahidin kardeşidir.

Hüseyin Süad edebî faaliyetinin başında tamamen iç sıkıntısına düçar olmuş, Şair hayat arkadaşını kayıb ettikten sonra ıstırap içinde güzel şiirlerle kendi dert ve kederini,ara vermeden,terennüm etmiştir.

Şair bu şiirleri "Laneyi Melâl" adındaki mecmuada neşretmiştir.Artık tek kurtuluş -ölündü,fakat bir müddet sonra komediler ve ~~Farslarp~~ farslar yazarak kısmen teskin etmiş oldu.

"Kirli Çamaşırklar" ve " Davayı Aşk " -çok güldürücü eserlerdi.

"Kirli Çamaşırklar" bir nevi millî vodvil sayılabilir.

H.Süad H.Rahmiyi taklid ederek,Osmanlılar çocukları için mürabbiye seçi-
minde ne derece acemi davrandıklarını tebarüz etmiştir.

" ZEVCEMİN MEZARINDA "

Mürabbiyelerin daha çok düşündükleri --Erkekleri baştan çıkarmakdı. Bunun mukabilinde erkekler karılarını, gelinlerini terk ederlerdi.

Belki kendisini farkında olmayarak, yazar maksadı bu müessif hakikati açıklamıştır.

Süad, bu davranışla Osmanlı sosyetesine idam kararı vermiş olur. Bunların alakası yalnız Fransız mahsulüne aittir: Şampanya ve Yosma.

Bir örnek olarak S.Kelsev'in tercüme etmiş olduğu "Zevcemin Mezarında" şiirini alıyorum, Osmanlı sosyetesini için bir mezarlık ve bu şerait Osmanlı nazmı için çok karakteristiktir.

Ş İ İ R L E R

Ş İ İ R L E R

I).- "Servetifünun" mecmuası ile teşriki mesai etmekte olan şairler:

Faik Ali, "Fani Tecelliler" yazarı,

Süleyman Nazımın kardeşi idi. H.Siratin ""Leyali Gürizan"--Ali Nadirin "Zilyalı İlham"

Bu Ali Ekrem'in namı müstearıdır. (Kemal beyin oğlu)

Hariciye Nezaretinin zarif memuru .Ticari büro kısmının müdürü -Ahmet Hikmet.

Mümaileyh endamlı ve her hareketi ile Osmanlılar o eski "Kabatürk" tipinden çok uzaklaştıklarını ispat etmekte idi.

Avrupa kıyafeti altında muhtarip milleti için göksünde sıcak yürek atmaktadır.

A.Hikmet ile hasbıhal ederken demiştirki,şimdiye değin Osmanlıların ilimle iştigal etmek için vakıtları yoktu: Bidayette araplara hizmet ederek,ellerinde kılıç islamiyeti korumaktı.

16.ncı asırda Sultan I.nci Selim islamiyetin halifesi olduktan sonra Osmanlıların dini müdafaa vazifesi daha da artmış oldu.Dini meselelerle fazla iştigal edilirken mütenasiben franklara olan nefretleri artıyordu.Nihayet sultan 2.nci Mehmet (1808-1839) devlete avrupa medeniyetini sokmayı düşündü,fakat şeyulislam tarafından anudane mukavemetle karşılaştı,A.Hikmet çok tipik bir hadise anlatmıştı: Sultan askerlerin serpuşunu değiştirmek istedi,fakat Sultanı bu teşebbüsten vaz geçirmişler ve hâdisî hatırlatmışlar: "Başkasına benzeyen -bizden değildir,yani avrupai kıyafet giydikte gâvurlar ile bir farkları kalmaz.Bundan bir müddet sonra Sultan şeyulislama birlikte Ok Meydanında tertip edilmiş talim atışına gitmişler,Sultan ateş etmiş,fakat isabet edip etmediği anlamıyarak istifamî tarzda yüzünü şeyulislama çevirmiş,bu esnada mümaileyh gözlerini güneşin ziyasından korumak için elini alınına götürmüş ve Sultan bunu görür görmez hemen eline vurmuş ve demişti: Nasıl sen diyorsunki benim askerlerim güneşte düşmanı seçebilsinler,halbuki kendin güneş ziyasından dolayı hiçbirşeyi göremiyorsun.Meğerki 19.ncu asrın başında ruhani heyeti böyle inatçı idi,20.ncu asrın başında noktayı nazarlar değişmiştir,ve müftünün oğlu Hikmete-Müftü oğlu derlerdi.

A.HİKMET RUSLAR HAKKINDA

A.Hikmet tekrarlıyor: Halkın tahsil görmesi zaruridir.Bu hususta Potide konsolosluk yapmış.A.Hikmet Osmanlılarla Ruslar arasında muvazi çizgi yapıyor.Osmanlı islamiyet dinine mensuptur,fakat dinin emirleri de arapça ifade edilmiş,inanılmaz amma akıl münasebetinden Rus müjriklerinde daha yüksektir,zira onun düşünceleri ister istemez iki dinin sahalarında dönmektedir.Sizdeki taassup bizde yoktur.Kafkasyada şahit oldum: bir memur sokakta papasa rastladıkta hemen istavros yapmaktadır.

Rusya-Japon harbi esnasında Kuropatkinin İkonalarına gülerdik,Siz Ruslar çok garip milletsiniz,Sizde orta yok :Rus ya mutaassıbdır ve ya harice gidip bonba imalat etmek amacile kimya tahsil eder.Sizin Tolstoy ? orman insanıdır,yalınayak dağınak saçlarile yazılarında zerafet incelik yoktur.A.Hikmet Ruslara bu tarzda hücum ederek onların büyük kuvvete sahip olduklarını ikrar ediyor.

Ne isterse söylesin,Rus halkının manevi kudreti değil de fizikî kudreti yazarı kendine gelmektedir.Diğer taraftan da Rusya toprağının büyüklüğü ve aklından geçen Ruso-Türk ittifakı,Asyayı ve bununla İngiliz iddia ve taleplerine son verilmelidir .A.Hikmet ve birlikte vatandaşlarına esrarengiz şimal komşularını anlatmak maksadile Fransız kitaplarından istifade ederek ve birde kendi müşahadelerine dayanarak Rusya hakkında bir kültür etüdü yazmış,Rusyanın prestiji Türkiyede yüksek olduğu veçhile ve Babıali şimal komşusuna karşı hernevi satasmadan çekindiği için sansür bu etüdü neşrini yasak etmişti.

A.Hikmetin mütaleatında ve hayallerinde yok,yok ve yinede "Kaba Türk" sezilmektedir.Ruhunun derinliğinde-Herşeyi yakıp kendi tesirine tabi yapmayı.Belki bunda hikmetin kabahatı yok,belki Türkiyede asırlarca süren istibdadın neticesidir.

Edebî faaliyetinde hikmetin iki ceryanı biribirine geçmiş ,pedagog olarak çok erkenden ana lisanının noksanlıklarını anlamış oldu.Evveleminde Osmanlı Gramerini düzeltmekle meşguldu,okumasını kolaylaştırmak amacile sesli harfler ilave edilmiştir.Bu sistemi o razı etmiştir.

LİSAN REFORMU HAKKINDA DÜŞÜNCELERİ VE

A.HİKMETİN HİKAYELERİ

A.Hikmet bu sistemi sırf Osmanlı sözlerinde tatbik edecekti.

Arap kelimelerine zamanı gelmeyince dokunulmayacaktı.A.Hikmetin bu sistemi mütevaliyen tatbik edilmediği veçhile,galiba sunîdir .Elbette bu mesele ileride halolunacak,zira çocukların okuma yazma öğrenme müddetinin kısaltılması zaruridir,dolayısıyla Türkiyenin kültür inkişafı da bu reformun akibeti ile ilgilidir. Osmanlı Lisanını harici leksik balastından temizlemek fikri A.Hikmette belki tedrisatın tesiri ile uyanmıştır.

A.Hikmet Osmanlı lisanının arabi ve farsî sözlerini hiç kullanmadan,sırf zenginliği sebeble istimalî kabil olduğunu ispat etmek gayesinde idi.Nümaileyh bazan tecrübe yaparak ve harici söz kullanmadan sahifeler dolduruyordu.

Mesela: Yazmış bulunduğu (Yakarış) Kafkasya gazetelerinin birinde neşr edilmiştir.Bunda bir Türk Tanrısını takdis etmektedir,ve bunun belkide basit görünüşü yanında da enerjik ideler mevcuttur.Bunlar külliye pedagoji pratiklerinden mütevellit mantık faaliyetidir. A.Hikmetin şöhreti,"Servetifünun"meccuasında "Haristan ve Gülistan" başlığı altında derc edilmiş nüvellere dayanmaktadır.

A.Hikmet realist ve hakikati olduğu gibi tasvir etmektedir.Garb kültürünün menfi taraflarının onun canlı ve birazda müstehzi aklından edebî tipler yaratarak teşhir etmek fikri geçerdi.

Mümaileyhin akıl mekanizması böyleydi ve istihzanın kuvvetine inanmakta idi.

I).- Bu meccuadan birkaç hikaye,yazarın biyografisi ve karakteristiği F.Şleder tarafından

Osmanlıcaya tercüme edilmiş"Türkische Bibliothek"

"Haristan ve Gülistan" "İstanbul Haberleri"gazetesinde derç edilmiştir.

"Moskova sesi " "da Naim beyin Nazım efendinin ^{ıye} mektubu basılmıştır.1910 yılı No.12

Geng bir Türk kızının monologu ve (Salihin Günahı) basılmıştır.1910 yılı No.3,14,15

A.HİKMETİN HİKAYELERİ

İyi hatırlıyorum Kuropatkinin İkonalarından bahsederken,güze çarpacak derecede zikr etti: Biz uzaktan seyrettik ve ne derece gülünç olduğunu gördük,yok bizler böyle hataya düşmeyiz.

Yazar "Yeğen" hikayesinde yaşlı amca ile genç yeğenini mukayese etmektedir. Yenice Paristen avdet eden yeğenin teknil terbiyesi meyhanelerden kafe-Chantanları dolasmaktan ibarettir.Yazar yeğenin düşüncelerini istihzahla tasvir etmektedir,zira Türkiyede nasıl yaşayacağını kestiremiyor.Amca ise açık sözlü ve azimkâr insandı,fazla konuşmadan Karadeniz Ereğlisi madenlerine gönderiyor.Orada kısa müddette yoğurt gibi yatıyor.A.Hikmet daima gülmüyor,bazan da manevî yalnızlığını his etmektedir,Ol zaman izhar ettiği suretlerî semboliktir.

Yalnız bir kerre "Hüsnü Aşk" hikayesinde saadeti tesvir ediyor.Bu saadet merhamet ve şevkat hissiyat temeline istinat etmektedir.Kadın güzelliği pereştikârı bir kızla evleniyor,dehşet kız yüz örtüsünü kaldırdıkta adamın önünde çiçek bozuğu yüz görüyor,kızgınlıkla hemen kıza kovmayı düşünüyor,fakat karının gösterdiği ttevarzu sayesinde adam insafa geliyor ve bir hafta sonra boşanma teklifini kabul ediyor.Bu kısa müddet zarfında koca o derece karısına alışıyor ki artık boşama fikrini terk ediyor ve birlikte mesut hayat sürdürüyorlar.

A.Hikmet kadın psikolojisinin derinliklerine dalarak,hikayelerinde azacık istihsa ile hissiyat ile kadim adetler arasındaki tezatı tebarüz etmektedir.

Yeni terbiye karıkoca arasında soğukluk yaratmaktadır.Misalolarak: Bir kadın çocukluk arkadaşı Azraya mektup yazmış,bu hikayeyi muhtasaran intaç edelim: Azra kocasından şikayet etmektedir.Doğru,birbirine uymuyorlar: Koca eski terbiyeli,karısına birşey çalmasını ricada bulunur,kadın avrupa müziği çalıyor,kocada eşnemektedir,Osmanlı bestekarların isimlerini dahi iğitmemiş kadın başını aşağı indiriyor.

KADINLAR AİLE HAYATI HAKKINDA

Kadın derdini arkadaşına dökerek ondan muzaharet bekliyor, halbuki onunda hayatı berbat bir haldedir. Şimdi bu kadının hayat hikayesini dinliyalim. I

"Senin mektubunu okurken çok güldüm, gözümün önünde hilekâr -güzel Azranın şakadan itirafı, cilveli canlılığı, kaşlarının ucunun kalkışı, nazlanması.

Çok ,amma çok düşündüm bir kere yolunda Müeyyet beyle karşılaştım, Belcikada tahsil etmiş mühendis Gıyasettin bey. Babalarımız bizleri acele ile onların kucaklarına attılar.

Bana göre kari koca birbirlerine karşı tıpkı bir elbisenin iki muhtelif kısmı gibidir, binaenaleyh ana ve babanın karşılardaki iki parçayı dikkatle tetkik etmelidir: Acaba bu iki parça bipp hakikaten bir elbisenin parçalarıdır ? Renkleri, biçimleri aynı mıdır ?, yani karakterleri, terbiyeleri eşit midir ? , işte, nazarı dikkat bu noktalarda toplanmalıdır.

Daha iyi olmaz mıdır kari ve koca namzetleri teknil merasimi bir kenara iterek, müstereken fikir ve görüşlerini yoklıyarak anlaşılırsa netice daha iyi olmaz mı ?.

Egoizm saymayınız, ben size hayatımı mufassalan ve kocam Müeyyet nasıl bir insan olduğunu anlatayım: Bizler her ikimizde şöyle koca arıyordukki: Sen isterdinki şaka ile seni güldürüp eğlendirsin, bende çok nazik ve hassas birini arıyordumki benimle birlikte ya solmuş çiçeğimin veya ölmüş kuşumun üzerine göz yaşı damlatsın. Müeyyet geceleri çok geç sabahlara doğru eve dönerdi ve güya benim uykumu kaçırtmamak sebebile sorduğum suallere cevap dahi vermezdi.

Evde bulunduğu zamanda, ben piyanoya oturduğumda veya elimi sitraya uzattıkta, hemen divana uzanıp uyurdu. Hayatımız hakkında çok düşündükten sonra gece ve gündüzümüzü şöyle taksim etmiştir:

Uyku	9 Saat
Çalışma---,, ,...	7 "
Eğlence	6 "
Ev dair	2 "
<hr/>	
Yekün	24 Saat

I.- Bu hikayenin tercümesini benim dinliyecim A.A.Olesnisky tarafından tercüme edilmiştir.

sayfa No.: 130

TDV ISAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E, 2323

AİLE HAYATI HAKKINDA KADINLAR

Anladın mı ? gece gündüzün 24 saatının ancak iki saatını bana ayırabilmiştir. Bu tavziye göre bir yılın yalnız bir ayını görüşüyoruz. Bu programa, göre, gündelik iki saatını çocukların terbiyesi ve ev iktisadiyatı da dahildir.

Bey eve tıpkı otele ~~gelir~~ geliyor gibi, sırf :yemek, içmek ve uyumak için.

Bu programın haricine katıyken çıkarılmaz. Hasta olduğum zaman bile kararlaştırılmış saatlerde hiçbir şey değişmez, fakat o kendi hastalanırsa derhal devir esnasından değişir.

Sen iyi biliyorsunki ben çirkin sayılmam: Gerek ayna ve gerekse etraftakiler benim güzelliğimi teyid ederler. Neden bende erkekler gibi kendi güzelliğim, terbiyem ve tahsilimden istifade etmiyeyim ?.

Bu tarzda düşünerek göyle bir mantıklı neticeye varırım: Böyle izdivacın zincirleri altında nefesim kesilirken ve hayatım zehirlenerek diyemiyorum: Artık yeter. İhtiraslı bir romana tevessül edememmi ?.

Neden beni tezlil eden birini şerefsizliğe düşülmüyorum ? .Gecenin yarısına doğru, kocamı bekliyerek, bütün mevcutiyetimle titriyerek kızlarımın karyolaları ucunda uyuklardım. Şayet, kocam tarafından gereken ilgiyi görebilseydim, kocamın kölesi olabilirdim. Bu ilgiyi bulamayınca ne tertibat düşünebilirim . Şayet ben böyle terbiye almamış olsaydım, belki daha musahakâr ve daha sabırlı olurdu. Onun bana karşı ihmalkârlığına karşılık yapmaktan bu derece zevk duymazdım, belki onun bana karşı davranışında tahkire şayan saymazdım. Ben ne yaptım ?

AİLE HAYATI HAKKINDA KADINLAR

Benim kütüphanemde 90 cilt romanlarım vardır.Bu romanlarda tıpkı benim hayatım gibi başlar ve sonunda doğru da hadiseler benim düşüncelerimi andırmaktadır.İnsan dünyaya yalnız bir defa dünyaya geliyor.Bu fikir dehşetengizdir.

Burada bizim yakınımızda bir akıllı ve yaşlı kadın oturuyor.Bu kadın birkaçgün evvel bize uğramıştır, ve konuşurken dediki- Sabır ya sabır,fakat sabırın sonu-Mezardır.

Velhasıl kocaman her isteğini ifa vazife ediyorum,belki benim itaatım onda can sıkıntısı yaratıyor.Peki onunla benim canım da sıkılmazmı ?,bende onun gibi tahsil yapmış olsaydım durumum bugünkünün tam tersi olurdu.

Evde kocaman yegane eğlencesi kızları ile fransızca konuşmaktır.Serbest günlerinde saatlarca kızlara fransız lisanının inceliğini öğretmektedir.İşte,oniki senedir Müeyyedenin karısıyım,bu müddet zarfında onun elinde toprak planları kitabı ve iskambil kağıtlarından başka kitap görmedim ve alelade gündelik sözlerden başka gönlüme işleyecek bir kelime dinlemiş değilim.Arkadaşlarında kumar oyunlarından maada diğer birşeyler aradığını görmedim.

Bu anlattıklarımın haricinde başka birşeyle ilgilemezdir.Bu yaptıklarını muayyen günlerde ve değişmez tarzda ifa ederdi.Onun felsefesi bitki gibi sessiz sedasız yaşamak veya kumar oynamaktır.Hiçbir zaman unutmayacağım,birkaç sene evvel galeyana ederek yumruklarımı sıkarak üzerine atıldım.

AİLE HAYATI HAKKINDA KADINLAR

Boğuluyorum senin bu susmandan, ne olacak ? birşey yap, birşey göyleki benim yüreğim çalıssın, ve senin kanının deveranını his edeyim ve bir canciğer dost erkeğe sahip olduğumu idrak edeyim.

Hiç olmazsa git başka bir kadını sev, bana hiyanet et, onun koluna girerek benim kapılarımın önünden geçinki ben bunu göreyim, hiç olmazsa bu hareketle bizim yeknasak ve ahenkli hayatımızdan bir silkinelim.

Bu oda adeta mezarlıktır ve sende mezarsın. Bu ölü hayat ebediyen devam edecekmi ?, hiç olmazsa yanıma gel, vur beni, saçlarımdan sürükle beni, duymuyormusun ?, ben seni tahkir ediyorum anladınımı ?, bu benim galyanım ona hiç tesir etmedi ne güldü ve nede kızdı. ancak mırıldandı: Paltomu ver, mutlaka oyun başlamış ve arkadaşlarda beni bekliyorlar, ve kendi fikirlerine gömülerek, kurulmuş kukla gibi odadan fırladı. Ben ağlıyarak mindere kapandım. I ve birkaç saat bu vaziyette kaldım. Şimdi kendimde sevgi ve ahlakî üstünlüğe müdrik olduğum veçhile kocamdan kendime hürmet ve takdir koparmak peşindeyim. Saygı göstermesin bakalım, ben sayılmamı mecbur edeceğim, bunun için çalışacağım, mücadele edeceğim ve muzaffer olacağım.

Hayat: Telaş, mücadele ve münakaşadır.-- Bunlarsız ölmek daha iyidir, ~~hakk~~.

Canım, sen diyordunki "bana yol göster" .Bilmemki, bu satırlar arasında saadetin yolunu bulacakmısın ?. Yalnız bu sözlerime nazarı dikkatini celb et: Erkek hayat idbarını bölüşen kadını sever, diğerleri kadını zayıf, menfur mahluk sayarak ona hürmet ederler, ancak bu saygı zayıf bir mahluka iane vermekten başka birşey değildir. Seni özleyor ve seviyorum--Selma I)- Yerde yastıktır

A.Hikmetin portföyünde bir dramı vardır.Bunda ,Anatol Fransı okuduğu belli oluyor. Bu dramdaki personaj hazretler: Musa,İsa ve Muhammet.Safura (Musanın zevcesi)Meryem(Müşümanların dininde Allahın annesi) ve Hatice (Muhammedin ilk zevcesi),Feylozoflar:Averros (İbni-Roşt),Dekart,Spinoza,Sopenhauer.

Yazarı burada çift maksat gütmektedir:Birisi -Kadınların temsilcileri-Mazlum ve geriliklerinden şikayet etmektedirler.A.Hikmet Feylozofların ağzı ile Din Müessislerine hücum etmektedir,güya bunlar beşeriyet arasında düşmanlık ekmişler,Peygamberler ile feylozoflar arasında münakaga başlıyor ve nihayet şüpheleri halletmek amacile Tanrıya mufassal istida tevdi ediyorlar,ancak istidadın uzunluğu Tanrıyı korkutuyor ve emrediyor: Böyle bir saçmayı okumaya vaktim yoktur.Bunlar anlayamamakta iken gökte ateşten bir yazı zukur ediyor:"Birbirinizi sevin " Tanrı bu kısa kaide ile peygamberlerin mugalatalarını tasvip etmiyordu.

A.Hikmetin dramı hayalidir,ancak idesi asildir,ve yazarın okumuş olduğu eserlerin dairesini çizmektedir.

VIII

Uşaklı Zade Halit-Ziya (1868 Yılında Doğmuştur)

Uşaklı Zade Halit-Ziya İzmirde doğmuştur.Terbiyeyi Mechitaristlerin mektebinde almıştır. (Ermeni âlim rahipleri)Çok erken fransız edebiyatına vakıf oldu.

Muhalifleri gülerek derlerdi- Fransızca düşünüyor.Osmanlı lisanını öğrenmek amacile
Ondört
Ahmet Mithatın tercüme ettiği romanları asılları ile kıyas ederek okurdu.22 yaşına geldikte gayrimuayyen can sıkıntısına düşer oldu:İnsanlardan çekinmek ve okumakla sukunet bulmak istoyordu.Halit Ziya (Bir Yazın tarihi) yazısında anlatıyor:A?Duma ,Lamartin,ve Müsset-yaşlı neslin okudukları pppppppp yazarları Halit Ziya çok gençken okumuş,belki Moppasanı iyi tetkik etmiş,çünkü tesiri seziliyor.Halit Ziyanın eserleri orijinal değildir,şayet eserlerindeki şarka isimleri değiştirerseniz,eserlerden birşey kalmaz.

HALİT-ZİYA FUKARA İŞÇİLER HAKKINDA

Halit-Ziya İzmirde Levantinlerin sosyetesinde geçiriyordu ve bu tanışma yazarın eserlerinde inikâz etmiştir.

Yazar İzmirde "Hidmet" gazetesini tahrir müdür iken İstanbulla taşınıyor.Lavantinlerin havailiği onun can sıkıntısını geçirmedi,insanları iniltileri ona ulaşırdı,ve yazarın aklında daima :Neden ? suali yüze çıkıyordu!"Nesirde Şiir" Hayat eserinde yazar fukaraların ıstıraplarını düşünmektedir: Şafaktan evvel kalkmak ve eve gün battıktan sonra dönmek,bütün gün çalışmak, ıstırap çekmek hepsiçne için ?,bir parça ekmek için,soğukta,yağmurda,yerde soğuktan titriyerek yatmak neden ?. Diğerlerinin rahatlığı için.Hayatı yerin altında ,zehirli hava nefesi alarak güneş görmiyerek rutubette yaşamak,yılan gibi yerlerde sürünmek,vereme tutulmak ne için?.

-Ölmek için.

İççinin madenlerde hayatını anlatıyor,beşikten mezara kadar ıspırap çekerek saadete artık inanmıyor.I

Halit Ziyanın sentimental nüveli vardır "Alinin Arabası" (Küçük Fıkralar) mecmuasında 3.ncü tabında basılmıştır.Bu nuvelde bir köylü delikanlısı Aliyi anlatıyor.Birdenbire Şetaret kayıp oluyor ve anlaşılan Halit Ziya kahramanı hakkında derinden kederlenmektedir.

Ali,askerliğini bitirerek köyüne dönüyor,annesinin sevincinin hududu yoktur:Gözü Alisinde,mütemadiyen dinliyerek mükerreren soruyor: Peki sonra ?, beş sene askerlikte annesinden uzak gördüğünü,duyduğumu beş saattır anlatıp bitirmiştir.Şimdi dilinin uburnda bir sual var,fakat nişanlısının adını çekmekten utanıyor,fakat anne anlamış onun düşüncesini ve güneşten yanmış bıyıklı Ali onun gözlerinde küçük Abiz çocuktur.

I)- Paul Horn op.S.44

HALİT-ZİYANIN "ALİNİN ARABASI" HİKAYESİ

Anne ellerini uzatarak oğlumun başını kendine çekerek, zaten sabahdan beri arzu ettiği gibi başını öptü. Alinin nişanlısı Emine güveyle yaptığı mutabakata binaen İstanbulda ikamet etmektedir. Ansızın Ali düşünüyor: İstanbulla gidip orada para kazanarak bir beygirle bir araba satın alıp köye döğerek Emine ile evlenip ve ona borçlu kalmamaktır.

Anne, hüzünle oğlundan ağlıyarak diyor ki: her akşam yolun kenarında Senin dönüşünü beklিয়েceğim. Anlaşılan yolda soğuk almış, zira İstanbulda Emine ile görüştüğten sonra hastalanır, Emine ona bakıyor ve biriktirmiş paralarını onun tedavisi için harcıyor. Hepsi nafîle. Ali hastahaneğe gidiyor ve isabetli tedaviden sonra iyileşiyor ve Emineyi alıp köye dönecektir. Dönüşün deniz kısmında saatlerce soğuk rüzğara maruz kalmış, tabii Emine kadınlar kısmında bulunduğuna göre Aliden haberi yok ve sahile çıktıkta Ali köşeye tamamen kuvvetten düşmüş durumda kervansarayında bir anne sığınıyorlar. Burada köy- lerinden bir tanıdıkları pazara gekecek ve birkaçgün sonrada onunla köylerine dönecek- lerdir. Nihayet beklenen köylü geldi, ve ertesi günde yola çıkacaklar ve annesini göre- cektir, bu düşünce onu biraz canlandırmıştır. Emine ile vedalaşarak yavaş yavaş sönmek- tedir, bu vaziyette araba hareket ediyor. Yaşlı annede her akşam arabada oğlumun dönüşünü beklemekte- dir, bedbaht anneye gelip usulca , müessif haberi veriyorlar, zavallı anne deli gibi güler ve haberin yalan olduğunu bağırıyor ve arabada mindere oturmuş annesini beklemekte- dir, İşte Halit Ziyanın hikayesinin mündericati.

Bidayette "İkdam" gazetesinde çıkmıştır. Mevzu Halit Ziyanın halkçılığının işaretidir. Fakat hikaye gayrıtabiidir. I

I)-Halit Ziyanın büyük eserleri, Romanları "Mavi ve Siyah", "Aşk Memnu" ve

"Nesli Ahar".

HALİT-ZİYANIN DEĞERİ H?CAHİD

Basın teşriki mesai etmek için Halit Ziyay'ya müracaatta bulundu.

Yazarın eserleri sosyete tarafından hırsla okunurdu.I

"İkdam" Gazetesi ,Türkiye de duyulmamış telif hakkı olarak beher tefrika için bir lira (8.5 ruble) tediye ediyordu.Bir vakit Osmanlı sosyetesini ona hücum ederek,yazarın iktibasçılık ve taklitçilikle suçluyordu,fakat müdafileride vardı,Tevfik Fikret onun müdafaasını üzerine alarak,eserlerin çok yüksek mana ve değerde olduklarını ispat etmekte idi.Bu görüş yalnız T.Fikretin sayılmaz,gençler Halit Ziyanın eserlerini çok okurlardı.İzzet Melih yazısında Halit Ziyayı aklın genişliği bakımından Gonkurlarla,hissiyatın inceliği ve şairane tasvirlerinden dolayı Dode ile hal ve vaziyet bakımından Maupassanla kıyas etmiştir.

Halit Ziyanın edebiyatta meziyeti Osmanlı nesirini hafifletmesi olmuştur,bununla avrupalıların biçimine yanaştırmıştır.Belki bununla Ana lisanına hıyanet etmiş ,fakat kültür ve tarihi noktaya nazardan ve uslub değişiklikleri bakımından bunlar çoktan garb telirini neticesidir.Uslup bakımından Halit Ziya şöhret kazanmıştır.

Sultan 5.nci Muhammet tahta çıktıktan sonra,Genç-Türkler onu saray katipliğine seçmişlerdi.II

IV

HÜSEYİN CAHİT

2.nci Abdul Hamit saltanatında mürteci ve boğucu atmosferiyazarları baktırması ve hayatın tadını ve hevesi kaçırmıştır.O kötü yıllarda hayallerle geçinmişler.

- I),- Ruşşaya tercüme edilmiş"İstanbul Haberleri"nde hikayeler:
- 1)"Yelpaze peşinde" No.I,I4-I6
 - 2)"Düğün Gecesi" I910 No-I0-I5
 - 3)"Yazlıkta" I910 No.II,I4,I7-I9 Türk Mecmuasında S.P.B.I909
- A.İshakof Tercüme etmiş Şiir nesirde (Hatırlıyormusun Sen ?)
- II7- P.Harn "Bir Ölünün Defteri",istidatsız (Numide) ,"Ferdi ve Şurekası"
Antologie"D'amourTure " Sahife I97 -218
"Düğün gecesi" Türkçe (Düğün evinde)3

HÜSEYİN CAHİDİN HİKAYELERİ VE H.CAHİD PUBLİSİST OLARAK

Yeni yazarlardan hiçbirinde H.Cahidinki gibi idelere hasret ve ihtiraslı,amirane usluapta hikaye yazmamıştır.Yazar hikayelerini toplu olarak (Hayatı Muhayyel) başlığı altında nevr edilmiştir. H.Cahid bir "Komün "Hayal ediyor,orada azaların hepsi çalışıyor ve emekli hayatta dertleri unutulmuş.Hayallerden sonra yere indikte tekrar talihsiz insanların halini ve düşüncelerini tekrar tahlile giriyor.Tabiidirki ilk aklına gelen fikir kadının talihidir."Görücü" I hikayesinde yaşlı güvey görücüsi bir kadın genç kıızı tepeden tırnağa degin muayene ediyor,yazar kızın azap ve ıspırabını hikayede izah etmektedir. On sene evvel "Servetifünun"mecmuasında basılırken.H.Cahid böyle idi.Meşrutiyet yazarı adeta sirkindirdi ve senbolik tarzda düşünen yazar bealist oluverdi.Tevfik Fikretle birlikte Genç Türklerin gazetesi olarak"Tanin" 'i tesis ettiler.Bu gazetede ,Osmanlı sosyetesinin ilgilendiren siyasi,içtimaf meselelere dair publisist olarak fıkralar yazmaktadır.

H.Cahit vicdanına aykırı olarak fıkralar yazıyor,bunlarda halifat Osmanlı Sultanların ellerinde kalmasını müdafaa ediyor.Diğer taraftan halka hürriyet istiyor,zira milletin saadeti buna istinat eder.H.Cahidin sesini memleket dinliyordu.İkdam Gazetesi yüksek tahsilini bitirmemiş ve az müddet evvel "Servetifünun" mecmuasında Osmanlı Edebiyatının üstün yazarlarını (Muallim Naci) muhakeme etmek niyetinde idi.Bu talebeyi istihza ederek,diyordu ki: "Kavgalarım" kitabında toplanan Hüseyin Cahidin edebî fıkraları çok kuvvetli mizaçla yazılmıştır.

I)-"İstanbul Haberleri " de Tercüme edilmiş I910 No.60-22

~~Hikayeleri~~ "Köy Düğünü" (I909 No.10)

"Türk Mecmuası " Hikaye "Sakat Adam"

II)- Bu Makalenin tercümesi matbuatta büyük ilgi uyandırmıştı.(Revue Du Monde)

Müslüman.I909 No.9 Sahife 106

" SON MEKTUP "

Şüphesizki sen gezmeğe annenle birlikte çıkıyorsun,çünkü maksadın tahkir edicidir. Güya demek istiyorsunki: Bu yanımda bulunurken sana nasıl tebessüm edebilirim ?^. Halbuki bir zamanlar onu arabaya almamak için ne çeşit kurnazlıklar icad ederdin.Bunu mektupların ifade etmiştir.

Siz mektuplarınızı iade etmemi rica ediyorsunuz,binaen aleyh,aramızdaki münasebet bitmiştir.Kadın gelip ve benden mektuplarını iade etmemi talep ederken,önce inanmadım, bence bu manasızdı.Birdenbire senin bana karşı kuvvetli bağlılığın,senin coşkun ihti-rasın manevi bakışımın önünde iken nasıl buna hemen inanabilirim ?.

S iz,temin etmek istiyorsunuzki -kocanız bizim rabıtamızı ya duymuş veya çok geçmeden duyacaktır.Aşkımızın böyle biteceğini hiç düşünmemiştim.Bir hafta içinde benden yüz çevireceğinizi,hatta mektuplarınızı da elimden alacağınızı hiçbir zaman beklemezdim.

Şimdi, ancak anlaşılıyor: Üç defa arabada yanımdan bir yabancı kadın gibi geç-tiniz.Siz bir yaşlı hanım efendi gibi önümden geçerek tabiki bir delikanlıya dikkat edecek değilsiniz.

Velhasıl,herşey ebediyen sona erdi.

Kafasına yumruk yemiş biri gibi bu sözleri tekrarlamaktayım,fakat sizensiz yaşayamıyacağımı bilirmisiniz ?.Sen benim için herşeydin.

Sana Sen diye hitap ederken,güya seninle birlikte senin odadayım-0 cennete^t yalnız iki defa bulundum.Demekki herşey bitti,öyle değilmi ?,siz düşünüyormusunuzki bundan sonra ben yaşarım ?.Ah,ne gülünç ve ahmakım ben ? size bu işlerin ötesi vız gelir , Siz eğlenirdiniz değil mi ? birazıcık oynamak arzu buyurmuştunuz ve masum delikanlıyı seçip sizi eğlendirmesini arzu etmiştiniz .

Dakak biraz delicedir.Sizi kayıb etmemek için her emrinizi dinliyecektir.

" SON MEKTUP "

Siz düşündünüzki sizin cazibe,sihiriniz beni kör ederek,dilediğiniz anda bir oyuncak gibi sizi eğlendirecektir.Fakat bir gün anladınızki bu şakadan çok ileriye yol almaktadır.Bidayette tahmin ettinizki birazdan bu ihtiras kendiliğinden söner,ancak birden bire yanardağa ~~çarptınız~~ çarptınız.Siz gördünüzki size olan aşkıma aşırı derecede izhar ediyorum,kendinizde mukabilen bu ihtirasa kapılabilir korkusu ile,bir darbe ile herşeye son vermeyi düşündünüz.Amma,siz ne bu darbenin altında birisi ölecekmis düşünmediniz, doğru değilmi ?.

Size tehlikesiz,zararsız yeni oyuncak lazımdı.

Fakat ben ve benim yüreğim ve benim kırılmış hayatım ne olacak ?.

Ben kendimi müdafaa etmiyecekmiyim ?,bağırımıyacakmıyım ? : Siz kötü davrandınız, ben öleceğim,beni mahfetmeyin.Siz kendi hayatınızı kurtarmak için,Kleopatra gibi benden kurtulmak istiyorsunuz,bende kendimi kurtarmak amacile sizin etrafınızı kuşatmıyacakmıyım ?.Ben tehlikeyi def etmiyecekmiyim ?.

Suya düşen kurtulmak için saman çöptüne sarılmıyormu ? Siz yılan olsaydınız,yine sizi elimden bırakmazdım.Tekrarlıyorum: Sensiz ben aklımı kayb edeceğim.Binlerce vaadlarla ve okşamalarla bu hayatı sevmeme mecbur ettin,saadetin ne olduğunu anlamış oldum,şimdi sensiz ben ne yapacağım ? Beni tanımadan bilseydin ne ağır karanlık bir hayat sürdüğümü,bir serseri gibi yaşıyordum,dünyaya yabancıydım,herşeyden bıkmıştım.

I- M.Raufun Zihni sırf kadınla meşgul olduğu için,artık uslup vesaire şeyleri düşünmüyordu.Eserlerinde yalnızlıklar yaparak (ve)ide çok kullanıyordu.

xII

Basının durumu ve edebiyatın yagağı

Tevfik Fikretin idaresinde ,birlikte yazarların çalışmaları "Servetifünun" redaksiyonunda uzun sürmedi.

I- "Gemsiyeye Altında" hikaye Rusça "İstanbul Haberleri"deⁿ derc edilmiştir.
1910 yılında No:15 de

BASIN SIKI BİR KONTROL ALTINA ALINDI

Yıllar ilerledikçe Sultan Abdul-Hamidin müvesvisliğide kuvvetleniyordu.Yaverlerinden biri Sultanın kerimesi ve Gazi Osman Paşanın oğlunun zevcesi ile entrika çevirdikten sonra,Sultanın hiddeti bütün gücü ile edebiyatın üstüne üzerine indirildi,zira ona göre ahlâkın bozulmasına sebep -Edebiyattır.Derhal kararname çıkarıldı: Katiyetle orijinal roman ve şiir basılmıyacaktır.

Bu kararname çok gariptir,bundan ötürü birkaç maddelerini ayırıyorum.

1)- Gazetelerde öncelikle Sultanın kıymetli sağlığı,mahsulun durumu vesaire hakkında malûmat verilmesi.

2)- Maarif Nazırının tasdiki (İyi ahlak muhafızı) olmadan fıkralar basılmamalıdır.

3)- "Devamı vardır" cümlesinden kaçınmalı,çünkü bu cümle okuyucuda merak uyandırmaktadır.

4)- Boş yer bırakmamak ve sıra noktalar koymamak,çünkü bu beynin rahatını bozar.

5)- Şayet,ispatı kabil olsa bile,Vilayet memurlarının rüşvet aldıklarını red etmek gerekir,ve hakikat kapatılmalıdır.

Burada bildiğimiz şarkın idarî istibdadı meydana çıkmış oluyor.

Bu fırtına 1903 yılında çıkmıştır.Edebiyat,iktibas etmek yoluyla inkişaf ediyordu,demir ezgi altında yakında serilip serpilme vaad ederken birdenbire zeval buldu.

Birbirinin ardından mecmualar kesilirdi,mücadele yapmak imkansızdı.Eski gazeteler Sarayın yardımı ile ayakta kalmışlardı.Kıssa müddette müthiş değişiklikler olmuştur. Bundan evvel,mesale hakkında açık fikir yürütülüyordu,şimdi herşey iple idare ediliyor,ipi çektinmi her talep edilen vaziyet alınırdı.

Üç Osmanlı gazeteleri muhafaza edilmiştir: "İkdam","Sabah" ve "Tercümanı Hakikat". Bu üç gazete itaatle resmi emir ve tayinler basıyordular.Hükümetin resmi olan "Takvimi Vekai" gazetesini çıkarmamağa karar aldı.

SANSÜRÜN ŞİDDETİ

da
Bir gazete Sultan 2.nci Mahmut zamanında (Kötü beş -yıllar)(1903-1908) ne meşak-
kat geçirilmiştir.

Uzun izahata lüzum yok, zira tekmil vakalar avrupa basınında kayıt edilmiş ve oradan iktibas edilmektedir. Mesela : L.Salamonun "Allgemeine Geschichte"Des Zeitungswesens" kitabında Sultana dokunacak herşey ve devletin esaslarını sarsacak her söz ve fikir basın sütunlerinde kaldırılacaktır. Buna binaen okuyucunun mecbur edilirdi: Sırp Kralı Aleksandrin ve Kraliçe Dragi'nin ansızın ölümlerine inanmayı, yinede ansızın ölenler : Reiscumhur Carno ve Rus Veziri Pleve vesairleri.

Rus -Japonya harbi bağladıktan sonra Babıali basında komşusu Rusya'ya dokunacak ve İstanbuldaki Rusya sefaretini tahkir edici birşey yazılmamasını dikkatle takip etmekte idiler.

Sultan thata ağustos ayında çıktığı sebeble (Ağustos Böceği) sözlerini kullanmak yasaktı.

Sultana kinaye adedilebilirdi. Sultanın gayretli uşakları lugattan "Hal""Hamit", "Reşat" bu maddelerin veliaht şimdiki Sultan Mehmet Reşattır. Beraat formülleri de çıkarılmıştı. Sansürün şakaları daha Yunan-Türkiye harbında başlamıştır. Bir gazete cepheye kendi muhbirinin gönderilmesini teklif etmiş ve hükümet bunu kabul etmiş, yalnız şu şartla: Muhbir yalnız Sultan askerlerinin zaferlerini telegraflıyacaktır. Bu şartla hiçbir şey yapılmazda, sansür hiç aldırılmıyordu, yalnız kitap basılığını geciktiriyordu, zira ceza görmeyeceklerinden emindiler. Gazetelerin vaktile sahifelerinde edebi-ilmî münakaşalar yerine "Hükümet Bildirisi" basılırdı, edebiyat içtimâî hayat, muhakeme kroniki velhasıl acıklı mukadderatlarını sürüklüyorlardı. Ençok garbî avrupa gazetelerini, ekseri Viyana gazetesi "Neue Freie presse"den yalnız cumartesileri nüshaları ki ~~Ekseri~~ Sultanın selamlığı izah ediliyordu ve redaksiyonun makalesi ile başlardı, ve çoktandı unutulmuş tantanalı şarkı-Asyalı kelimeler tekrar parıldamaktaydılar.

İ S T İ D L Â L

II. Temmuz. 1908 yılında meşrutiyet Türkiyede yeniden kurulmuştur. Akşam üzeri sansürler gazetelerin redaksiyonlarında ,bermutad geldikte hemen kovulmuşlardı. Basın tekrar hür olmuştu. Herkes acelelikle bir hikaye veya bir dram yazıp irtica devrini damgalamak niyetinde idi, ancak siyaset herşeyi kapadı. Bedîf yönden meşrutiyetin ilk senesinde neşir edilen eserler miskin makulatura idi. On oniki yıl evvel edebiyattaki yükselişi hatırlıyorum: "İkdam" gazetesi mahzun sürette edebiyatın değersizliğini teyid ediyordu. Cidden genç yazarlar neredelerdeler ?

Bazı mufuslular Sultanı elde etmiştir, sıcak yerlerinde artık gençliklerindeki meyiller unutulmuştur.

Diğerleri zamana uyarak istidatlarını ufaktefek şeylere değiştirmişlerdir.

2. nci Abdul-Hamid dilediğini elde etmişdi, fakat hayat ondan daha güçlüdür, eski ağaçlar kurur, ama filizler bırakılmıştır, milletin istikbali bunlarda saklıdır.

" FİECRİ ATİ " DERNEĞİ

İLAVE

"Müstakbel Şafak" Dreneği edebiyatta kınıldanmış meşrutiyetten sonra yeniden gençler yaşlıların susmalarına sevinerek hücumu kalkmışlar.Edebiyatta birnevi iki ceryan hâsıl oldu: "Bu günküler" sosyetede hüküm sürenler ve "Dünküler" maziye karışmış olanlar."Bugünküler" "Fecri Ati"Derneğini tesis etmişler,edebiyat bunların hükmünde olacak,yedi ay sonra derneğin azaları arasında münakaşalar başlamıştır ve"Servetifünun" mecmuasının naşiri A.İhcanın nezdinde toplanarak derneğin faaliyeti sona ermiştir.

Dernek,"Rebab" mecmuası taraftarları itibardan düşürülmüştür.Fakat " Fecri Ati" Derneğinin manası vardı,vaktile bu ide Genç-Türkler taraftarları ve Osmanlı Meşrutiyetinin babası Mithat Paşayı terennüm eden şair Faik Ali'ye aittir.Derneğe dahil olanlar yirmi kişi idi.

- 1- "Servetifünun'da çalışan Hamdullah Suphi --Vatandaşlığa dair Keder Şairi
- 2- A.Haşim Rodenbach'ın taklitçisi --Osmanlı Lisanının sadeleşmesi taraftarı idi.
- 3- Refik Halit --Muvelci,mevzularını işçilerin hayatından alarak kapitalizme düşman kesiliyor ve Duhaborlar hakkında da yazmıştır.
- 4- Yakup Kadri -- Hikayeleri çok pessimisttir, belkide,sebebi irsidir,çünkü pederi hayatını delilikle bitirmiştir.
- 5- Köprülü-Zade M.Tevfik --"Servetifünun" 'un münekkidi .

- 6- Emin Bülent -Şair "Servetifünun" mecmuasında "Kin" başlığı altında şiir neğr etmiştir. Bu şiir Girit müslümanlarına atf edilmiştir, ve avrupaya karşı şiddetli kini tebarüz etmektedir: Ben seni Af etmem-Carb Despotu-bağırıyor, Şair-Ben Türküm ve senin düşmanınızım, yalnız kalsamda senden nefret edeceğim ve kalbimi kinle dolduracağım, elimde silah O müsait fırsatı bekliyeceğim, Ey şanlı Ecdad, rahat uyanıma uyuyun mezarlarınızda -çocuklarınızın dövizi: İntikamdır.
- 7- Neyir Bey -(Hamı müstearı Mevin)-Şair. Şiirle Fransızların ~~Fransız~~ Fıskdaki siyasetlerini ifşa etmiştir.
- 8- İzzet Melih - Nuvelci , İstanbul gazetelerinde Fransızca tiyatro tenkitçiliğini yapardı. Eseri "Leyla", Pariste oynanmıştır. Fransada Osmanlı kızları ve Tiyatro hakkında konferanslar vermiştir.
- 9- MURAD RATİB - Dramatung ve Münekkid.
- 10- GELAL SAHİR - Derneğin başkanıdır, şair -erotman, kitapları "Beyaz Gölgeler" , "Siyah " vesaire
- 11- Tahsin Nahit - Şair " Ruhi Bikayd" eserin yazarı lâkayidliğin, arsızlığın temsilcisidir.
- 12- Cemil Süleyman (Doktor) Nuvel yazarıdır: "Timsalf Aşk " ve romanı "Siyah Gözler"
- 13- Şahab-Ed-Din Süleyman - Bohem temsilcisi, hurafanın düşmanı, iki perdelik "Fırtına" dramını yazmıştır, bunda Mecid "Osmanlı Hamlet"'i ihtiraslı Parise gitmek istiyor, fakat çok mücadeleden sonra bu fikrinden vaz geçerek publistlikle meşgul oluyor.
- Tarihi edebieseri vardır: "Osmanlı Edebiyatının Tarihi"
- 14- FAZİL-AHMET - Pedagogie ve Publisist hikayelerin yazarı.
- 15- Hayreddin -Hariciye Nezaretinde memurdur. Birkaç cilt tarihi-Diplomatik etüdler yazmıştır.
- 16- Süleyman Fehmi - Galatasaray lisesinde Osmanlı edebiyatı profesörü idi.
- 17- A. Samin - Liberal -Publisist, siyasi düşmanları tarafından öldürülmüştür. Rus edebiyatı ile çok ilgilenmiştir: Dostayevski'nin Tolstoy'dan üstün yazar olduğunu isbat etmek için eser yazmak niyetinde

EDEBİYATTA TECEDDÜT ÜMİTLERİ

"Tezri Âti" Derneğinin akibetinden dolayı çok müteessir olan Mehmet Rauf "Servetifünun" da ispat etmektedirki- Bu akibetlerin hepsi anormal içtimâî geraitten mütevellittir, belki On'a yakın eghasın eğlenceleri oluyor. Sosyete ise lâkâittir. Ümitler sönüyor ve otuz yaşlarına geldikte ihtiyarlıyorlar ve hayatları sona eriyor.

Belkide M, Rauf "Dükküler" in mümessili olarak "Bırgünlükler" hakkında fikir yürütüyor. ve onlarda istidad olduğunu red ediyor, halbuki kısa müddette dernek azaları yeni birşeyler yapmışlardı.

Şayet M, Rauf edebiyat münekkidi olarak dikkatli etrafına bakacak olursa birçok istidatsız yazarların grupunda istidatlıları da vardır: Gerek süjet ve gerekse kullandıkları üslup edebiyatın inkişaf ettiğini ispat etmektedir. Köy hayatından "Küçük Paşa" romanının yazarı A. Hazım' dır.

Halide Salih'in "Seviye Talip" romanında Türk kızları sevmek hakkına müdafaa etmektedirler. I

Şair Mehmet Akif içtimai mevzularla iştigal ediyor (Safahet) vesaire.

Osmanlı İmperatorluğu, beynelmilel mümmahaghamm ağırlaşmalar neticesinde azaplı kriz geçirmektedir.

Bu kriz tabii ki sosyeteye inhikaz etmektedir: İdelerin küdretine itimat zayıflamıştır, Genç-Türkler sinirleniyorlardı: Süretle çağların haksızlıklarını defederek saadete ulaşmayı hayal ediyorlardı. Azıcık muvaffakiyetsizlik ve gecikme onları perişan etmektedir.

İç Halide Salih (Harap Mabadler) mecmuasında hikayeleri